

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIÖREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

LUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT ORVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANter
SIMILIS, PRETHI EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM INTEGRÆ EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETHI HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETHIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS VII. PARS SECUNDA.

SANCTUS IRENÆUS, EPISCOPUS LUGDUNENSIS ET MARTYR.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTRUGE.

SÆCULUM II.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΛΟΥΓΔΟΥΝΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΕΛΕΓΧΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΨΕΥΔΩΝΥΜΟΥ ΓΝΩΣΕΩΣ

BIBLIA ΠΕΝΤΕ.

SANCTI IRENÆI

EPISCOPI LUGDUNENSIS ET MARTYRIS

DETECTIONIS ET EVERSIONIS FALSO COGNOMINATÆ AGNITIONIS

SEU

CONTRA HÆRESES

LIBRI QUINQUE.

POST FRANCISCI FEUARDENTII ET JOANNIS ERNESTI GRABII RECENSIONEM

CASTIGATI DENUO AD MSS. CODICES ROMANOS, GALLICANOS ET ANGLICANOS, NECNON AD

ANTIQUIORES EDITIONES, ET A MULTIS, QUIBUS SCATEBANT, MENDIS EXPURGATI; AUCTI NOVIS FRAGMENTIS;

OBSERVATIONIBUS AC NOTIS COPIOSISSIMISQUE GLOSSARIIS ET INDICIBUS ILLUSTRATI ET LOCUPLETATI; QUIBUS OMNIBUS

PRÆMITTUNTUR TRÆS DISSERTATIONES IN QUIBUS HÆRESES AB IRENÆO MEMORATÆ ET LOCI DIFFICILES

EXPLICANTUR, EJUSQUE VITÆ AC GES. DRUM HISTORIA DISCUTITUR;

STUDIO ET LABORE

DOMNI RENATI MASSUETI

PRESBYTERI ET MONACHI BENEDICTINI E CONGREGATIONE S. MAURI.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORUM.

VENIT 12 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1857

Anastasius Sinaita, vel alius quisquis auctor est Anagogicarum contemplationum in Hexaemeron lib. x, seu, ut scripsit auctor, λόγῳ τῷ δεκάτῳ, haud spernendum refert fragmentum, quod a nullo hactenus observatum, Græce primum cum nova interpretatione Latina proferimus. Græca, nondum edita, nobiscum communicavit amicus, excepta e ms. cod. bibliothecæ Colbertinæ 2253, quem ipsi contulimus. Quæ ibi referuntur, ab Irenæo adversus hæresim impurorum Ophitarum decertante dicta fuisse scribit Anastasius: φάσκει γὰρ κατὰ τῆς τῶν μιαρῶν Ὀφιτῶν αἰρεσιάρχιας ὀπλιζόμενος. Ubi vero adversus hæresim Ophitarum speciatim decertaverit Irenæus, non novimus. Eorum quidem deliria narrat lib. 1 *Detectionis et eversionis*, cap. 30. Sed in decursu operis speciatim non confutat, nec aliter adversus ea decertat, quam fundamenta Gnosticorum omnium communia, quibus illorum etiam innitebatur hæresis, diruendo; nec demum in iis libris occurrunt ea quæ velut ex Irenæo allegat Anastasius.

Incertius adhuc an ex genuinis Irenæi operibus excerpta sint, quæ ex variis tum Catenis, tum ms. codicibus exscripta sunt fragmenta. Ita enim sub Irenæi nomine citantur, ut nullus plerumque designetur ejusdem liber aut tractatus. Imo Regiæ bibliothecæ Catenas evolvendo deprehendimus, in quibusdam descripto interdum aliquo, velut Irenæi, testimonio, cum hac epigraphe, Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδύνων, aliis quæ proxime subnectuntur, hanc tantum præfigi, τοῦ αὐτοῦ: in aliis vero similibus Catenis, inter ea testimonia, quæ Irenæo nominatim ascribuntur, et ea quæ epigraphen τοῦ αὐτοῦ præfixam habent, alia interseri, sub alterius auctoris nomine, quæ prohibent ne τοῦ αὐτοῦ ad Irenæum referri possit; probareque videntur, id quod ab unius Catenæ descriptore Irenæi fragmento proxime subjunctum fuerat alterius auctoris testimonium, ab alio imprudenter omissum, occasionem dedisse perperam ascribendi Irenæo ea quibus præfigitur inscriptio τοῦ αὐτοῦ. Quinetiam aliquando, in iis saltem quas inspeximus Catenis, post ea quæ Irenæo nominatim tribuuntur fragmenta, alia immediate sequuntur ἀνεπίγραφα, quorum proinde cum incertus sit auctor, haud recte fecerit, qui Irenæo ascripserit. Id tamen a Combefisio factum pag. 545, observavimus. Ex quibus omnibus id, quod volumus, conficitur, non usque adeo certa esse omnia quæ ex Catenis proferuntur, ut fidem statim impetrare debeant. Utut est, ea omnia fragmenta quæ tum a Feuardenio, Halloixio, Sirmondo, Combefisio, Grabio, et aliis, tum a nobis ipsis collecta sunt, hic exhibemus: ita tamen ut illis plus fidei non attribuamus quam mereantur.

FRAGMENTA DEPERDITORUM OPERUM

S. IRENÆI

EPISCOPI LUGDUNENSIS ET MARTYRIS.

I.

339 Clausula (9) Libri de Ogdoadæ (10), ex Euseb. lib. v Hist. eccl., cap. 20, et Nicephoro lib. iv Hist. eccl., cap. 30.

Ὀρκίζω σε, τὸν μεταγραφόμενον (11) τὸ βιβλίον **A** τοῦτο, κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ, ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἵνα ἀντιβάλῃς ὁ μεταγράφω, καὶ κατορθώσῃς αὐτὸ πρὸς ἀντίγραφον τοῦτο, ὅθεν μετεγράψω, ἐπιμελῶς, καὶ τὸν ὄρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψῃς, καὶ θῆσῃς ἐν τῷ ἀντιγράφῳ.

Adjuro te, qui transcripseris hunc librum, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per gloriosum ejus adventum, quo veniet ad judicandum vivos et mortuos; ut conferas quod transcripseris, et diligenter illud emendes ad exemplar, ex quo transcripsisti, utque adjurationem istam similiter describas, et exemplari (tuo) inseras.

II.

Fragmentum (12) Epistolæ ad Florinum, ex Euseb. et Nicephoro loc. citatis.

Ταῦτα τὰ δόγματα, Φλωρίνε, ἵνα πεφεισμένως εἶπω, οὐκ ἔστιν ὑγιῶς γνώμης: ταῦτα τὰ δόγματα ἀσύμφωνά ἐστι τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἰς τὴν μεγίστην (13)

Hæc dogmata, Florine, ut parcissime ac levisime dicam, non sunt sanæ doctrinæ; hæc dogmata Ecclesiæ non sunt consona, et in maximam

(9) *Clausula*. Σημείωσιν vocat Eusebius, vertitque Valesius, *adnotationem*; Hieronymus vero, **B** Rufinus, et Christophorus, *subscriptionem*. At, inquit Valesius, quamvis σημείωσις interdum pro subscriptione sumatur, hic tamen ita sumi non potest. Nam subscriptio nomen subscribentis debet exprimere. Quod cum hoc loco minime factum sit, nequaquam hæc subscriptio dici debet, sed potius adnotatio. Sic σημειώσεις dicebantur notæ illæ, quæ ad marginem scriptorum codicum appingebantur, ut lector rem notata dignam ibi contineri intelligeret. Utut sit, cum ea σημειώσεις, Eusebio et Hieronymo testibus, in fine libri scripta fuerit, non

male *clausula* ejusdem libri dicitur. Eandem ex Eusebio, ut videtur, descripserunt Hieronymus in *Catalogo*, et Nicephorus lib. iv *Hist. eccles.*, cap. 30.

(10) *Libri de Ogdoadæ*. Vide quæ de hoc libro diximus *Dissert. 2*, art. 3, § 58.

(11) *Μεταγραφόμενον*. In Niceph., μεταγραφόμενον.

(12) *Epistolæ ad Florinum*. De hac epistola, et Florini erroribus disseruimus citatæ *Dissert.* § 58, 59.

(13) *Εἰς τὴν μεγίστην*... αὐτοῖς. Nicepho omittit τὴν et αὐτοῖς.

impietatem eos conjiciunt qui illis assentiuntur; hæc dogmata ne quidem hæretici extra Ecclesiam positi proferre unquam ausi sunt; hæc dogmata Ili, qui ante nos exsistere, presbyteri, quique apostolorum discipuli fuere, minime tibi tradiderunt. Vidi enim te, cum adhuc puer essem, in inferiore Asia apud Polycarpum, cum in imperatoria aula splendide ageres, et illi te probare conareris. Nam ea, quæ tunc gesta sunt, melius memoria teneo, quam quæ nuper acciderunt **340** (quippe quæ pueri discimus, simul cum animo ipso coalescunt, eique penitus inhærent); adeo ut et locum dicere possim, in quo sedens beatus Polycarpus disserebat, processus quoque ejus et ingressus, vitæque modum et corporis speciem, sermones denique quos ad multitudinem habebat; et familiarem consuetudinem quæ illi cum Joanne, ac reliquis qui Dominum viderant, intercessit, ut narrabat, et qualiter dicta eorum commemorabat; quæque de Domino ex ipsis audiverat, de miraculis illius etiam, ac de doctrina, quæ ab iis, qui Verbum vitæ ipsi conspexerant, acceperat Polycarpus, qualiter referebat, cuncta Scripturis consona. Hæc jam tunc temporis per Dei clementiam, quæ mihi obligit, studiose audiebam, non in charta, sed in corde meo ea consignans, et semper per Dei gratiam, exacte eâ mente revolveo. Atque in conspectu Dei contestari possum, beatum illum et apostolicum presbyterum, si tale quid audivisset, exclamaturum sane, ac obturatis auribus suis, pro more dicturum fuisse: *Deus, quæ me in tempora reservasti, ut hæc sustinerem!* atque ex loco ipso effugiturum, in quo sedens vel stans, ejusmodi sermones audivisset. Sed et ex epistolis ejus id liquido probari potest, quas sive ad vicinas Ecclesias misit, eas confirmans, sive ad quosdam fratres, admonens illos atque exhortans.

νουθετῶν αὐτοὺς καὶ προτροπόμενος, δύναται φανερωθῆναι.

A ἀσέβειαν περιβάλλοντα τοὺς πειθομένους αὐτοῖς· ταῦτα τὰ δόγματα οὐδὲ οἱ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας αἰρετικῶς ἐτόλμησαν ἀποφθῆναι ποτε· ταῦτα τὰ δόγματα οἱ πρὸς ἡμῶν πρεσβύτεροι, οἱ καὶ τοῖς ἀποστόλοις συμφοιτήσαντες, οὐ παρέδωκάν σοι. Εἶδον γὰρ σε (14), παῖς ὢν ἔτι, ἐν τῇ κάτω Ἀσίᾳ παρὰ τῷ Πολυκάρπῳ, λαμπρῶς πράττοντα ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ, καὶ πειρώμενον εὐδοκιμεῖν παρ' αὐτῷ. Μᾶλλον γὰρ τὰ τότε διαμνημονεύω τῶν ἐναγχος γινομένων (αἱ γὰρ ἐκ παιδῶν μαθήσεις, συναύξουσιν τῇ ψυχῇ, ἐνοῦνται αὐτῇ)· ὥστε με δύνασθαι εἰπεῖν καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ καθεζόμενος διελέγετο ὁ μακάριος Πολύκαρπος, καὶ τὰς προόδους (15) αὐτοῦ, καὶ τὰς εἰσόδους, καὶ τὴν χαρακτῆρα τοῦ βίου, καὶ τὴν τοῦ σώματος ιδέαν, καὶ τὰς διαλέξεις ἃς ἐποιεῖτο πρὸς τὸ πλῆθος, καὶ τὴν μετὰ Ἰωάννου συναναστροφὴν (16) ὡς ἀπήγγελλε, καὶ τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν ἑωρακότων τὸν Κύριον, καὶ ὡς ἀπεμνημόνευε τοὺς λόγους αὐτῶν· καὶ περὶ τοῦ Κυρίου τίνα ἦν ἢ παρ' ἐκείνων ἀκηκόει, καὶ περὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας, ὡς παρὰ τῶν αὐτοπτῶν τῆς ζωῆς τοῦ Λόγου παρεληφώς ὁ Πολύκαρπος, ἀπήγγελλε (17) πάντα σύμφωνα ταῖς Γραφαῖς. Ταῦτα καὶ τότε διὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τὸ ἐπ' ἐμοὶ γεγονός σπουδαίως ἤκουον, ὑπομνηματιζόμενος αὐτὰ, οὐκ ἐν χάρτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ· καὶ ἀεὶ διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὰ ἀναμαρτυκῶμαι. Καὶ δύναμαι διαμαρτύρασθαι ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ὅτι, εἴ τι τοιοῦτον ἀκηκόει ἐκεῖνος ὁ μακάριος καὶ ἀποστολικὸς πρεσβύτερος, ἀνακράξας ἂν καὶ ἐμφράξας τὰ ὦτα αὐτοῦ (18), καὶ κατὰ τὸ σύνθημα (19) εἰπὼν, Ὁ καλὲ Θεέ, εἰς οἶους με καιροῦς τετήρηκας, ἵνα τούτων ἀνέχωμαι! πεφεύγοι ἂν καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ καθεζόμενος ἦ ἔστω, τῶν τοιούτων ἀκηκόει λόγων (20). Καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν δὲ αὐτοῦ, ὧν ἐπέστειλεν ἦτοι ταῖς γειτνιώσαις Ἐκκλησίαις, ἐπιστηρίζων αὐτάς, ἢ τῶν ἀδελφῶν τισι

III.

Fragmentum (21) Epistolæ ad Victorem papam Romanum, ex Enseb. lib. v Histor., cap. 24, et Nicephori lib. iv Hist. eccles., cap. 39.

Neque enim de die solum controversia est, sed

Οὐ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας (22) ἐστὶν ἡ ἀμ-

(14) *Εἶδον γὰρ σε*, etc. De his legesis quæ diximus Dissert. 2, art. 1, § 1 et seqq.

(15) *Προόδους*. Quidam *πρόδους*. At priorem lectionem meliorem esse jure merito censet Valesius in notis, eamque in interpretatione sua expressisse se dici. Hanc tamen ipsam non in interpretatione tantum, sed et in ipso textu Græco ed. 1659 expressam lego: adeo ut quod reposuisse se monet Græbius, jamdudum repositum esset.

(16) *Συναναστροφὴν*. Niceph., ἀναστροφὴν.

(17) *Ἀπήγγελλε*. Niceph., ἀπήγγειλε.

(18) *Ἐμφράξας τὰ ὦτα αὐτοῦ*. Hic mos erat (Valesii observatio est) veterum Christianorum, ut si forte in familiari colloquio impium aliquem sermonem, et a fidei catholicæ regula dissentientem audiissent, protinus obturatis auribus sese in fugam darent. Qua de re locus exstat illustris in libro II *Recognitionum* Clementis, ubi Simon B. Petro ait: *Si dixero quod neque tibi consonum, nec vulgo huic imperito rectum videtur, tu quidem quasi obstupescens, aures continuo occludens, velut ne*

blasphemia polluantur, verteris in fugam. Sed et Irenæus in lib. III *Contra hæreses*, cap. 4, num. 2, eundem morem declarat his verbis: *Quibus si aliquis annuntiaverit ea, quæ ab hæreticis adinventæ sunt, proprio sermone eorum colloquens, statim concludentes aures, longo longius fugient, ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium*. Præterea Athanasius in *Epistola ad solitarios*: Ὁ τίς ἀκούσας οὐ δακρύσειε, τάχα καὶ τὴν ἀκοὴν κλείσειεν, ἵνα μηδὲ ἐτέρου λέγοντος ἀνέχηται; Hieronymus denique in lib. I *Adversus Rufinum*: *Lectis nuper Theophili papæ epistolis, in quibus Origenis exponit errores, dicitur obturasse aures suas, et auctorem tanti mali clara coram omnibus voce damnassee*.

(19) *Κατὰ τὸ σύνθημα*. Αὐτῷ [addit Nicephorus.

(20) *Τῶν τοιούτων... λόγων*. Niceph., τὸν τοιοῦτον... λόγον.

(21) *Epistolæ ad Victorem*. De hac epistola, eaque, quæ huic occasionem dedit, controversia quæ inter Victorem papam et Asiaticos efferbuit, fuse tractavimus in Dissert. 2, art. 1, § 19 seqq.

(22) *Οὐ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας*, etc. Diss-

φισθήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τῆς νη- A
στείας. Οἱ μὲν γὰρ οἶονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐ-
τοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας, οἱ δὲ
τεσσαράκοντα. Ὁρας ἡμερινὰς τε καὶ νυκτερινὰς (25)
συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Καὶ τοιαύτη μὲν
ποικιλία τῶν ἐπιτηροῦντων, οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγο-
νῆσα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν,
τῶν παρὰ τὸ ἀκίρβες, ὡς εἰκὸς, κρατούντων (24),
τὴν καθ' ἀπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ
μετέπειτα πεποιηκότων. Καὶ οὐδὲν ἔλαττον πάντες
οὔτοι εἰρήνευσάν τε, καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλή-
λους· καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς
πίστεως συνίστησι.

Καὶ οἱ πρὸ Σωτήρος (25) πρεσβύτεροι οἱ προστάντες
τῆς Ἐκκλησίας, ἧς νῦν ἀφηγῆ (26), Ἀνίκητον λέγο-
μεν καὶ Πιον, Ὑγιόν τε καὶ Τελεσφόρον, καὶ Εὐστον, B
οὔτε αὐτοὶ ἐτήρησαν, οὔτε τοῖς μετ' αὐτοὺς (27) ἐπέ-
τρεπον. Καὶ οὐδὲν ἔλαττον αὐτοὶ, μὴ τηροῦντες, εἰ-
ρήνευον τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν (28), ἐν αἷς ἐτη-
ρεῖτο, ἐρχομένοις πρὸς αὐτοὺς, καίτοι μᾶλλον ἐναν-
τίον ἦν τὸ τηρεῖν τοῖς μὴ τηροῦσι (29)· καὶ οὐδέποτε
διὰ τὸ εἶδος τοῦτο ἀπεβλήθησάν τινες (30). Ἄλλ' αὐ-
τοὶ μὴ τηροῦντες, οἱ πρὸ σοῦ πρεσβύτεροι, τοῖς ἀπὸ
τῶν παροικιῶν τηροῦσιν ἔπεμπον εὐχαριστίαν (31).
Καὶ τοῦ μακαρίου Πολυκάρπου ἐπιδημήσαντος τῆ
Ῥώμῃ (32) ἐπὶ Ἀνικήτου, καὶ περὶ ἄλλων τινῶν
μικρὰ σχόντες πρὸς ἀλλήλους, εὐθὺς εἰρήνευσαν,
περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου μὴ φιλεριστήσαντες ἑαυ-
τοὺς (33). Οὔτε γὰρ ὁ Ἀνίκητος τὸν Πολύκαρπον
πεῖσαι ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ἅτε μετὰ Ἰωάννου τοῦ

cultates quæ in his ac sequentibus verbis occur- C
runt, solvere conati sumus cit. Dissert., § 23 et
seqq. Consule, si placet.

(25) Οἱ δὲ τεσσαράκοντα. Ὁρας ἡμερινὰς τε
καὶ νυκτερινὰς, etc. Sic cum Christophorono lego
atque distingo; ratus videlicet Valesium, Grabium
et alios, qui, deleta distinctionis nota post τεσσα-
ράκοντα, uno et eodem tenore legunt: Οἱ δὲ τεσσα-
ράκοντα ὥρας. ἡμερινὰς τε καὶ νυκτερινὰς, etc., vim
Irenæi menti inferre, et in tot ambages sese con-
jicere, ut ex iis emergendi nulla pateat via. Unde
et Valesii interpretationem emendavi, ac pro *horas*,
scripsi *horis*. Vide cit. § 23 et seqq.

(24) Καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία . . . κρατούν-
των. Vocem κρατούντων Musculus et Valesius male
omnino vertierunt, *rerum habenis potitos*, vel *præsi-*
dentes: hic verti debuisset, *retinentes*, vel *obser-*
vantes, scilicet jejunii formam. Quare et hic Va-
lesii interpretationem, alias intricatiorem, emen-
dare necesse fuit. Rationes attulimus cit. Dissert.,
§ 27.

(25) Καὶ οἱ πρὸ Σωτήρος. Niceph., ἐν οἷς καὶ οἱ
πρὸ Σωτήρος.

(26) Ἡς νῦν ἀφηγῆ. Niceph., ἧς σὺ νῦν ἀφηγῆ.

(27) Τοῖς μετ' αὐτοῦς. Legit Rufinus, et qui-
dem melius, μετ' αὐτῶν, vertit enim: *Neque ipsi ita*
tenuerunt, neque hi qui cum ipsis erant. Eamque lec-
tionem in interpretatione sua expressit Valesius.

(28) Τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν. Subintelligit Rhe-
nanus verbum ἐλθοῦσι, sed frustra, inquit Valesius.
Nam οἱ ἀπὸ τῶν παροικιῶν, sunt episcopi Ecclesia-
rum: quemadmodum, ἀπὸ Δεβέλτου, est episcopus
Debelti; ἀπὸ Εὐμεναίας, episcopus Eumeniæ.

(29) Τοῖς μὴ τηροῦσι. Legendum putat Vale-
sius, ἐν τοῖς μὴ τηροῦσι: quam emendationem Tur-
nebus ac Moreus ad marginem librorum suorum
apposuerant. Huncque esse loci istius sensum cen-

etiam de forma ipsa jejunii. Quidam enim existi-
mant unico die sibi esse jejunandum; alii duobus,
alii pluribus, alii vero quadraginta. Diurnis pa-
riter ac nocturnis horis computatis, diem suum
commetiuntur. Atque hæc quidem inter eos, qui
jejunia observant, varietas non nostra primum
ætate nata est; sed longe antea apud majores no-
stros ortum cepit: qui non accurate, ut verisimile
est, retinentes jejunii formam, eam, quæ ex sim-
plicitate et imperitia ortum habuit, consuetudinem
in posterum induxerunt. Atque nihilominus tamen
et omnes isti pacem inter se retinuerunt, et nos
invicem retinemus. Ita jejuniorum diversitas con-
sensionem fidei commendat.

Sed et presbyteri illi, qui ante Soterem, Ecclesiam;
B 341 cui tu nunc præes, gubernarunt, Anicetum
dico, et Pium, et Hyginum, cum Telesphoro, et
Sixto, neque ipsi unquam observarunt; neque his,
qui cum ipsis erant, ut observarent permiserunt.
Ipsi tamen, cum hoc minime observarent, pacem
nihilominus colebant cum iis, qui ad se venissent
ex ecclesiis, in quibus id observabatur. Atqui ob-
servantia inter eos qui minime observabant, tanto
magis contraria videbatur. Nec illi unquam ob-
ejusmodi consuetudinem rejecti sunt. Verum illi
ipsi, qui te præcesserunt, presbyteri, quamvis id
minime observarent, ecclesiarum presbyteris, qui
id observabant, eucharistiam transmiserunt. Et cum
beatissimus Polycarpus Aniceti temporibus Romam
venisset, atque inter illos de quibusdam aliis rebus

set. Cum observantia alicujus moris et inobservan-
tia sint inter se contraria, tamen quoties is qui
morem observat quempiam, versatur inter eos qui
minime observant, tunc ipsa diversitas magis elu-
cet. Hoc est quod vulgo dicitur in scholis philoso-
phorum: Contraria juxta se invicem posita magis
elucescunt.

(30) Ἀπεβλήθησάν τινες. Ἀποβάλλειν, ait Va-
lesius, duo significat, aut ejicere ab Ecclesia, quæ
frequentior significatio est; aut omnino non admit-
tere venientem. Utraque significatio locum hic ha-
bere potest; quare ambas in interpretatione sua
expressit Rufinus. *Nunquam tamen, inquit, ob hoc*
repulsi sunt ab Ecclesiæ societate, aut venientes ab
illis partibus non sunt suscepti.

(31) Ἐπεμπον εὐχαριστίαν. Non iis qui Romam
veniebant, ut perperam existimavit Rhenanus, ut-
pote qui cum ipso Romano celebrabant, aut etiam
ipso præsentem sacra faciebant, si catholica com-
munionem gauderent; sed omnibus promiscue τοῖς
ἀπὸ τῶν παροικιῶν τηροῦσιν, absentibus licet ac
longius dissitis. Hunc quippe morem, eucharistiam
tempore paschalis festivitatis ad alios episcopos,
eulogiarum nomine, transmittendi promiscuum
fuisse, et ab omnibus passim episcopis usurpatum,
ex concilio Laodicæno discimus.

(32) Μακαρίου Πολυκάρπου ἐπιδημήσαντος ἐν τῇ
Ῥώμῃ. Niceph., μακαρίου δὲ Πολυκάρπου ἐπιδημή-
σαντος ἐν τῇ Ῥώμῃ.

(33) Περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου μὴ φιλεριστή-
σαντες ἑαυτοῦς. Niceph., μὴ φιλεριστήσαντες πρὸς
ἑαυτοῦς. Non igitur ob quæstionem de festo Paschæ,
de qua vix disceptarunt, sed ob alias quasdam,
Romam venerat Polycarpus. Secus quidem sensere
Eusebius lib. iv, cap. 14, Hieronymus in libro *De*
scriptoribus eccles., et ex his Baronius, ad an. Chri-
sti 167, sed potior Irenæo habenda fides.

modica esset controversia, statim mutuo pacis osculo se complexi sunt: de hoc capite non magnopere inter se contententes. Neque enim Anicetus Polycarpo persuadere unquam poterat ut observare desineret; quippe qui cum Joanne Domini discipulo, et cum reliquis apostolis, quibuscum familiariter vixerat, eum morem perpetuo observasset. Neque item Polycarpus Aniceto persuadere potuit, ut observaret; cum Anicetus eorum, qui ante se fuerant, presbyterorum, morem sibi retinendum esse diceret. Quæ cum ita se haberent, communicarunt munus Polycarpo honoris causa concessit; tandemque cum pace a se invicem discesserunt: tam iis qui observabant, quam illis qui minime observabant, sibi invicem: et Anicetus in Ecclesia consecrandi pacem, communionemque totius Ecclesiæ retinentibus.

Α μαθητοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ λοιπῶν ἀποστόλων οἷς συνδιέτριψεν, ἀεὶ τετηρηκότα· οὔτε μὴν ὁ Πολύκαρπος τὸν Ἀνίκητον ἐπεισε τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ αὐτοῦ πρεσβυτέρων (34) ὀφείλειν κατέχειν. Καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐκοινωνήσαν ἑαυτοῖς· καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν (35) τῷ Πολυκάρπῳ, κατ' ἐντροπὴν δηλονότι, καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν, πάτης τῆς Ἐκκλησίας εἰρήνην ἐχόντων καὶ τῶν τηρούντων, καὶ τῶν μὴ τηρούντων.

sibi invicem: et Anicetus in Ecclesia consecrandi pacem, communionemque totius Ecclesiæ retinentibus.

IV.

Aliud dictum ex Epistola ad Victorem, excerptum e Maximo (36) serm. 7 de eleemosyna, tom. II Operum, pag. 554.

Quamdiu quis in facultate habet, ut proximis beneficiat, nec facit, alienus a Domini dilectione æstimabitur.

Β Ἐν ᾧ ἂν τις δύναιτο εὖ ποιεῖν τοῖς πλησίον, καὶ οὐ ποιεῖ, ἀλλότριος τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου νομισθῆσεται.

V.

342 Fragmentum Sermonis Irenæi de fide (37), ex ejusdem Maximi tom. II Operum, pag. 152.

Voluntas et operatio Dei effectrix est et providens causa omnis temporis, loci, et sæculi, itemque naturæ omnis. Voluntas est animi intellectualis ratio in nobis sita; quippe cum sit facultas ejus libera potestate prædita. Voluntas est mens appetendi vim habens, et appetitus rationem sequens, in id quod expetitur, tendens.

Θέλῃσις καὶ ἐνέργεια Θεοῦ ἐστὶν ἡ παντὸς χρόνου καὶ τόπου, καὶ αἰῶνος, καὶ πάσης φύσεως ποιητικὴ τε καὶ προνοητικὴ αἰτία. Θέλῃσις ἐστὶ τῆς νοερᾶς ψυχῆς ὁ ἐφ' ἡμῖν λόγος, ὡς αὐτεξούσιος αὐτῆς ὑπάρχουσα δύναμις. Θέλῃσις ἐστὶ νοῦς ὀρεκτικὸς, καὶ διανοητικὴ ὄρεξις, πρὸς τὸ θεληθὲν ἐπινεύουσα.

VI.

Aliud fragmentum ejusdem Sermonis ad Demetrium.

Immensus cum sit Deus, et mundi opifex, atque omnipotens, immensa, et mundi opifice atque omnipotenti voluntate, et effectu novo, potenter et efficaciter fecit; ut omnis plenitudo eorum quæ nata sunt, in ortum venirent, cum antea non essent, quidquid scilicet sub aspectum non cadit, et quidquid oculis subjicitur. Atque adeo continet singula, et ad proprium perducit exitum, ob quem

C excitata sunt et nata, nullo modo in aliud, quam prius natura fuerat, transmutatum. Nam proprium hoc est operationis Dei, non in infinitatem sensus tantum progredi, aut mentem etiam transgredi, rationem, et orationem, tempus, et locum, et omne ævum; verum etiam excedere substantiam et plenitudinem, seu perfectionem.

(34) Τῶν πρὸ αὐτοῦ πρεσβυτέρων. Niceph., τὴν πρὸ ἡμῶν πρεσβυτέρων.

(35) Παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν. Hunc honorem, observat Valesius, Anicetus pontifex Romanus habuit venerabili seni Polycarpo, ut illum in ecclesia sacra facere sineret, et quidem præsentem se, quod notandum est. Sic Irenæi verba et Rufinus, et cæteri interpretes acceperunt. Sed Franciscus Florens, antecessor Aurelianensis, vir doctus, hæc Irenæi verba aliter intelligenda esse contendit, in Tractatu ad titulum 7 Decretalium, De translatione episcopi. Vult enim Anicetum porrexisse duntaxat eucharistiam Polycarpo, non autem concessisse illi jus sacra mysteria celebrandi. Verum si hunc Irenæi locum ita intelligimus, quid honoris tributum fuerit Polycarpo ab Aniceto? Hoc enim diserte notat Irenæus, tum illo verbo παρεχώρησε, quod de suo jure concedere significat; tum illis verbis, quæ addit, κατ' ἐντροπὴν δηλονότι, id est, honoris causa et contemplatione, ut vertit Rufinus. Certe si eucharistiam tantum Polycarpo porrexisset Anicetus, nullum ei præcipuum honorem detulisset, cum omnibus peregrinis episcopis id passim tribui soleret, ut cum episcopo civitatis

simul communicarent, quemadmodum scribit ipse Florens ibidem. Sed et in concilio Arelatensi cau. 20, decretum est, ut peregrino episcopo locus sacrificandi detur.

(36) Excerptum e Maximo. Eandem Irenæi sententiam ex Claromontano Parallelorum Damasceni cod. lit. E, tit. 43, excerptam edidit Halloixius in Vita Irenæi p. 499. Exstat quoque, Grabio teste, in alia Collectione sententiarum ex Patribus cod. 145, Barocc. fol. 17, p. 1, et cod. 258 in bibliotheca Cæsarea Vindobonensi. Sed Maximus solus locum citat unde sumpta est, nempe ἐκ τῆς πρὸς Βίκτωρα ἐπιστολῆς, ex epistola ad Victorem.

(37) Sermonis Irenæi de fide. Hoc fragmentum ita citat Maximus dicto loco: Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου, ἐπισκόπου Λουγδούνων, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ, ἐκ τῶν πρὸς Δημήτριον, διάκονον Βιαινῆς, περὶ πίστεως λόγων, οὗ ἡ ἀρχὴ· Ζητῶν τὸν Θεὸν ἄκουε τοῦ Δαυὶδ λέγοντος. Ubi Irenæus Joannis apostoli et evangelistæ discipulus perperam vocatur. Consule quæ de hoc, ac sequenti fragmento diximus Dissert. 2, § 60, et in Admonitione his fragmentis præfixa.

VII.

Allegatio libri de Pascha (38) in Justini Respons. ad quæst. 115 ad orthodoxos.

Τὸ δὲ ἐν κυριακῇ μὴ κλίνειν γόνυ, σύμβολόν ἐστι τῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς τῆ τοῦ Χριστοῦ χάριτι τῶν τε ἀμαρτημάτων καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῶν τεθνατωμένου (39) θανάτου ἠλευθερώθημεν. Ἐκ τῶν ἀποστολικῶν δὲ χρόνων ἡ τοιαύτη συνήθεια ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, καθὼς φησιν ὁ μακάριος Εἰρηναῖος, ὁ μάρτυρ καὶ ἐπίσκοπος Λουγδούνου ἐν τῷ *Περὶ τοῦ Πάσχα λόγῳ*, ἐν ᾧ μέμνηται καὶ περὶ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν ᾗ οὐ κλινόμεν γόνυ, ἐπειδὴ ἰσοδυναμεῖ τῇ ἡμέρᾳ τῆς Κυριακῆς, κατὰ τὴν βῆθεισαν περὶ αὐτῆς αἰτίαν.

A Non flectere autem genu Dominico die, resurrectionis est significatio, qua per Christi gratiam et a peccatis, et a morte, quæ in illo interfecta est, liberati sumus. Hæc autem consuetudo ab apostolorum temporibus cœpit, quemadmodum ait beatus Irenæus martyr et Lugdunensis episcopus, in libro *De Pascha* : in quo mentionem etiam Pentecostes facit, in qua genu non flectimus, quod eodem loco habenda sit quo Dominicus dies, ob eam causam quam de eo diximus.

VIII.

Dictum Irenæi a Leontio (40) lib. I contra Nestorium et Eutychen citatum.

Ὡσπερ καὶ ἡ κίβωτος κεχρυσωμένη ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν χρυσίῳ καθαρῷ ἦν · οὕτω καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα καθαρὸν ἦν καὶ διαυγές · ἔσωθεν μὲν τῷ λόγῳ κοσμούμενον, ἔξωθεν δὲ τῷ Πνεύματι φρουρούμενον · ἵνα ἐξ ἀμφοτέρων τὸ περιφανές τῶν φύσεων παραδειχθῇ.

Nam sicut arca (V. Testamenti) inaurata intus et foris auro puro erat, ita et Christi corpus purum erat ac splendidum ; intus quidem Verbo ornatum, foris autem Spiritu communitum, ut ex ambobus naturarum splendor commonstraretur.

IX.

Fragmenta aliorum deperditorum Irenæi tractatum, ex Joannis Damasceni Parallelis, editis partim, partim manuscriptis, collecta.

Εὖ μὲν λέγοντες (41) ἀεὶ τοὺς ἀξίους, κακῶς δὲ οὐδέποτε τοὺς ἀναξίους, τευξόμεθα καὶ ἡμεῖς τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης καὶ βασιλείας.

B Benedicentes quidem semper iis qui digni sunt, indignis autem nunquam maledicentes, (ita demum) nos quoque gloriam et regnum Dei consequemur.

X.

Ἴδιον (42) καὶ προπῶδες ὡς ἀληθῶς τῷ Θεῷ τὸ ἰλάσκεσθαι, τὸ ἐλεεῖν, τὸ τὰ ἔργα σώζειν ἑαυτοῦ, κἂν εἰς κίνδυνον διαφθορᾶς καταφέρηται. *Παρ' αὐτῷ γάρ, φησὶν, ὁ ἰλασμός ἐστιν.*

Deo proprium revera ac congruens est, propitium se præbere, misereri, et salutem afferre operibus (creaturis) suis, etiamsi ad interitus periculum ferantur. *Apud eum enim, inquit, est propitiatio* ⁵⁸.

XI.

Τὸ ἔργον (43) τοῦ Χριστιανοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ μελετᾶν ἀποθνήσκειν.

343 Christiani munus nullum aliud est, quam mortem meditari.

XII.

Ἡμεῖς οὖν (44) καὶ σώματα ἀνίστασθαι πεπιστεύ-

Nos igitur et corpora resurgere credidimus. Etsi

⁵⁸ Psal. cxxix, 4.

(38) *Allegatio de Pascha*. Vide cit. § 60.

(39) *Ἐπ' αὐτῶν τεθνατωμένου*. Legendum putat R. Stephanus τετραμμένου, pro τεθνατωμένου. Sed αὐτῷ potius, loco αὐτῶν, reponendum censet Græbius. Mallem ego ὑπ' αὐτοῦ, scilicet Χριστοῦ.

(40) *Dictum Irenæi a Leontio*, etc. Hanc sententiam, ab Halloixio primum Græce editam in *Vita Irenæi*, pag. 507, citat Leontius sub τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου, ἐπισκόπου Λουγδούνων, nomine. Sed incertum ex quo tractatu excerpserit. Eadem habetur cod. 2951 bibliothecæ Regiæ, cum hac inscriptione: Εἰρηναίου, ἐπισκόπου Λουγδούνων τῆς Γαλλίας, κατὰ Βαλεντίνου. At nisi sumpta fuerit ex libro *De Ogdoade*, quem ad impugnandam, ut videtur, famosam illam Valentini Ogdoada scripsit Irenæus, nullum aliud adversus Valentinum opus ab eodem editum novimus, præter illud *Detectionis et eversionis*, etc., in quo nihil simile jam occurrit. Quidquid sit, in laudato bibliothecæ Reg. ms. pro τὸ τοῦ Χριστοῦ, legitur ὁ Χριστός, et ἀποδειχθῆ pro παραδειχθῆ. Hoc etiam fragmentum contulit et Græbius cum antiquissimo Leontii codice laud. A, 53, in bibliotheca Bodleiana, idemque prorsus reperit, atque edidit Halloixius, excepto ultimo verbo ἐπιδειχθῆ, pro παραδειχθῆ.

(41) *Εὖ μὲν λέγοντες*. Hæc ex ms. *Parallelorum* Damasceni cod. descripta publicavit Halloixius in

Vita Irenæi, pag. 501.

(42) *Ἴδιον*. Hoc etiam fragmentum Halloixii diligentia debemus.

(43) *Τὸ ἔργον*. Hæc iterum edidit Halloixius in *Vita Irenæi*, pag. 504, eruta ex ms. *Parallelorum* Damasceni cod. Claromontano, ubi citata dicit sub nomine τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐκ τοῦ δ' ἐλέγχου. At in utroque *Parallelorum* Damasceni cod., Claromontano videlicet et Vaticano, cujus apographum quam accurate descriptum, pro sua singulari humanitate, mecum communicavit R. P. Michael Lequien, ordinis Prædicatorum, exaratum distincte legitur, τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐκ τῶν *Διλέξεων* (sic scribitur), id est, ἐκ τῶν *Διαλέξεων*. Scripsit enim Irenæus libellum *Διαλέξεων διαζέρον*, cujus meminere Euseb., l. v *Hist.*, c. 25, et Hieronymus in *Catalogo*, ex quo desumi potuerunt quæ hic referuntur; non certe ex lib. iv *Detectionis*, in quo non exstant. Consule Dissert. 2, § 60.

(44) *Ἡμεῖς οὖν*. Hoc fragmentum eruit Halloixius ex cit. *Parallelorum* cod. ediditque in *Vita Irenæi* pag. 496 seq. Haud recte tamen verba hæc, ἀπολήφεται οὐκ ἀλλοιωθέντα, divisit a præcedentibus, quasi aliud Irenæi fragmentum esset; deceptus nimirum spatio, quod, una voce deleta, inter μετὰ πάσης et ἀπολήφεται vacuum remansit.

enim corrumpuntur, at non pereunt; terra enim eorum exceptas reliquias servat, instar opimi seminis cum opimiore terra commisti. Rursus uti nudum granum seritur, et Dei, qui creavit, jussu germinans, vestitum ac splendidum resurgit, sed haud prius quam mortuum resolutum sit, ac terræ commistum: ita resurrectionem corporis non temere credidimus. Verum etsi resolvitur ad tempus, propter illam quæ a principio fuit, inobedientiam, in terræ velut conflatorio constituitur, denuo reformandum; non hoc corruptibile, sed purum, nec amplius corruptibile: sicut sua unicuique corpori anima restituetur, et illo induta minime lugebit, sed lætabitur pura permanens, sponsum justum et non inimicum comitans, in omnibus se habens cum omni... Recipiet non demutata, neque commotione animi aut morbo liberata, neque item gloriosa recipiet corpora; sed uti in peccatis aut recte factis obierint; et qualia fuerint, talia in resurrectione induent: et sicut in infidelitate fuerint, sic fideliter judicabuntur.

καμεν. Εἰ γὰρ καὶ φθείρεται, ἀλλ' οὐκ ἀπόλλυται· τούτων γὰρ τὰ λείψανα γῆ ὑποδεξαμένη τηρεῖ δίκην σπόρου πλαινομένου καὶ τῷ γῆς λιπαρωτέρῳ συμπλεκόμενου. Αὐθις ὡσπερ κόκκος γυμνὸς σπείρεται, καὶ κελεύσματι τοῦ δημιουργήσαντος Θεοῦ θάλλων, ἠμφισμένος καὶ ἐνδοξος ἐγείρεται, οὐ πρότερον εἰ μὴ ἀποθανὼν λυθῆ, καὶ γῆ συμμιγῆ· ὥστε τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος οὐ μάτην πεπιστεύκαμεν. Ἄλλ' εἰ καὶ λύεται πρὸς καιρὸν διὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς γενομένην παρακοήν, ὡς εἰς χωνευτήριον τῆς γῆς καθίσταται, πάλιν ἀναπλασθησόμενον, οὐ τοιοῦτον φθειρόμενον, ἀλλὰ καθαρὸν, καὶ μηκέτι φθειρόμενον· ὡς ἐκάστῳ σώματι ἡ ἰδία ψυχὴ ἀποδοθήσεται, καὶ τοῦτο ἐνδυσασμένη οὐκ ἀνιαθήσεται, ἀλλὰ χαρήσεται καθαρὰ παραμείνασα, νυμφίῳ δικαίῳ συνοδεύσασα, καὶ μὴ ἐπιθούλῳ, ἐν πάσιν ἔχουσα μετὰ πάσης... ἀπολήφεται οὐκ ἀλλοιωθέντα, οὐδὲ πάθους ἢ νόσου μεταστάντα, οὐδὲ ἐνδοξα ἀπολήφεται τὰ σώματα, ἀλλ' ὡς ἐν ἀμαρτήμασιν ἢ κατορθώμασιν ἐτελεύτων· καὶ ὅποια ἦν, τοιαῦτα ἀναδιώσαντα ἐπενδύσονται, καὶ ὅποια ἐν ἀπιστίᾳ γίνονται, τοιαῦτα πιστῶς κριθήσονται.

XIII.

Aliud fragmentum ab OEcumenio in Comment. ad I Petri Epistolam cap. iii, pag. 498, allegatum.

Cum enim Græci servos Christianorum in divinis mysteriis edoctorum apprehendissent, deinde vim inferrent, ut videlicet arcanum quidpiam ab his de Christianis discerent: servi illi, non habentes quomodo vim inferentibus ad placitum loquerentur, præter id quod a dominis audierant, divinam communionem esse sanguinem et corpus Christi; existimantes ipsi, quod vere sanguis et caro esset, hoc responderunt inquirentibus. Illi vero id ita accipientes, ac si re ipsa hoc perageretur a Christianis, hoc aliis quoque manifestabant Græcis, et martyres Sanctum et Blandinam id fateri tormentis cogebant. Quibus scite ac libere Blandina respondit, dicens: « Quomodo hæc ferrent, qui ob sacram exercitationem ne concessis quidem carnibus vescuntur? »

Χριστιανῶν γὰρ (45) κατηγορουμένων δούλους Ἑλλήνες συλλαβόντες, εἶτα μαθεῖν τι παρὰ τούτων δῆθεν ἀπόρρητον περὶ Χριστιανῶν ἀναγκάζοντες, οἱ δούλοι οὗτοι, μὴ ἔχοντες πῶς τὸ τοῖς ἀναγκάζουσι καθ' ἡδονὴν εἶρεῖν, παρόσον ἤκουον τῶν δεσποτῶν, τὴν θείαν μετάληψιν αἷμα καὶ σῶμα εἶναι Χριστοῦ, αὐτοὶ νομίσαντες τῷ ὄντι αἷμα καὶ σάρκα εἶναι, τοῦτο ἐξεῖπον τοῖς ἐκζητοῦσιν. Οἱ δὲ λαβόντες ὡς αὐτόχρημα τοῦτο τελεῖσθαι Χριστιανοῖς, καὶ δὴ τοῦτο τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσιν ἐξεπόμεπευσον, καὶ τοὺς μάρτυρας Σάγκτον καὶ Βλανδίναν ὁμολογῆσαι ὡς βασάνων ἠνάγκαζον. Οἷς εὐστόχως Βλανδίνα ἐπαβήσασατο, « Πῶς ἂν, εἰπούσα, τούτων ἀνάσχοιντο οἱ μηδὲ τῶν ἐφειμένων κρεῶν δι' ἄσκησιν ἀπολαύοντες; »

XIV.

Aliud Irenæi fragmentum ab Anastasio Sinaita allegatum, lib. x Anagogicarum contemplationum in Hexaemeron tom. IX Bibliothecæ PP. edit. Lugdun. 1677, nunc primum Græce editum e cod. ms. 2253 bibliothecæ Colbertinæ.

Et dixit serpens mulieri: Cur dixit Deus: Ne manducaveritis ex omni ligno paradisi? Et dixit mulier serpenti: Ex omni ligno, etc. Et eritis sicut dii, scientes bonum et malum⁵⁹. Hic quidem sensuum pelagus, obscurumque barathrum, quod eorum qui jam trajecerunt, intellectum excedat, nobis propositum esse, nostrum non est dicere: id enim clamat proposita hic oratio. Hanc qui historice potius quam spiritualiter, 344 verbis in hærentes, accipiunt, nescio qua ratione Irenæi adversus eos argumenta solvere valeant. Nam dicit adversus impurorum Ophitarum hæresiarchiam decertans: Qui fieri po-

καὶ εἶπεν ὁ ὄφις τῇ γυναικί (46)· Τί ὅτι εἶπεν ὁ Θεός, « Οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ; » Καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ τῷ ὄφει· Ἀπὸ παντὸς ξύλου κ. τ. λ. Καὶ ἐσεσθε ὡς θεοὶ γινώσκοντες καλὸν καὶ ποιηρὸν. Ὅτι μὲν πέλαγος ἡμῖν ἐνταῦθα καὶ βυθὸς ἀφανῆς, ὑπὲρ τοὺς ἤδη διαπεραιωθέντας, πρόκειται νοημάτων, οὐχ ἡμῶν τὸ λέγειν· αὐτόθι γὰρ ἡ λέξις ἡ προκειμένη τοῦτο βῶξ. Ἦν οἱ ἱστορικῶς καὶ μὴ μᾶλλον πνευματικῶς ἐκλαμβάνοντες, ἀλλὰ λεξιτηροῦντες, οὐκ οἶδα ὅπως τὰς ὑπὸ Εἰρηναίου πρὸς αὐτοὺς προτάσεις ἐπιλύονται. Φάσκει γὰρ κατὰ

⁵⁹ Gen. iii, 1 seqq.

(45) Χριστιανῶν γὰρ. De his consule cit. Disser. 2, § 60.

(46) Καὶ εἶπεν ὁ ὄφις τῇ γυναικί. Lege præviam Admonitionem.

τῆς τῶν μιαρῶν Ὀφειτῶν αἰρεσιάρχιας ὀπλιζόμενος· Πῶς δυνατὸν τὸν φύσει ἄλογον καὶ ἄνου ὑπὸ Θεοῦ γενόμενον ὄφιν λογικὸν καὶ λαλητὸν εἶπειν; Εἰ μὲν αὐτουργικῶς ἑαυτῷ τὸν λόγον, καὶ τὴν διάκρισιν, καὶ τὴν σύνεσιν, καὶ ἀπόκρισιν τῶν ὑπὸ τῆς γυναικὸς λεγομένων ἐχρήσατο· ἄρα οὖν καὶ πᾶς ὄφεις τοῦτο ποιεῖν οὐ κεκώλυτο. Εἰ δὲ πάλιν φήσουσι κατὰ θεῖαν βουλήν καὶ οἰκονομίαν ἀνθρωπίνῃ φωνῇ τῇ Εὐα τοῦτον προσφθέγγεσθαι, τὸν Θεὸν ἰστώσει τῆς ἀμαρτίας αἴτιον. Ἄλλ' οὐδὲ τῷ πονηρῷ δαίμονι ἐξὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἀλόγῳ φύσει λόγον χαρίσασθαι· ἐπεὶ οὐ παύσαιτό ποτε πρὸς ἀπάτην δι' ὄφειων, καὶ θηρίων, καὶ πετεινῶν τοῖς ἀνθρώποις διαλεγόμενος καὶ πλανῶν. Πόθεν δὲ, καὶ θηρίων ὢν, ἤκουσε τῆς ἐντολῆς τῆς ὑπὸ Θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ μόνῳ, μυστικῶς δοθείσης, μηδ' αὐτῆς τῆς γυναικὸς τοῦτο μαθούσης; Διὰ τί μὴ μᾶλλον τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ οὐ τῇ γυναικί, προσέβαλε; Κἂν μὴ (47) εἴπῃς, ὡς ἀσθενεστέρως ταύτης κατέδραμε· τούναντίον ἀνδρειοτέρα, ὡς βοηθὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐφάνη ἐν τῇ παραβάσει τῆς ἐντολῆς. Αὕτη γὰρ καὶ ἀνταίρει μόνῃ τῷ ὄφει, καὶ μετὰ τινος στάσεως καὶ φιλονεικίας καταπανουργηθεῖσα, τοῦ ξύλου ἐφαγεν· ὁ δὲ Ἀδάμ οὐδὲν ἕλως μαχεσάμενος, ἢ ἀντιλέξας, τοῦ καρποῦ μετελήφει· δοθέντος παρὰ τῆς γυναικὸς· ὅπερ ἀσθενείας παντελοῦς καὶ νόσος ἀνάνδρου ἐστὶν ἀπόδειξις. Ἡ μὲν γὰρ γυνή, ὑπὸ δαίμονος καταπαλαισθεῖσα, συγγνωστὴ ὑπάρχει· ὁ δὲ Ἀδάμ, ὡς ὑπὸ γυναικὸς ἠττηθεὶς ἀσύγνωστος ἐσται, ὡς αὐτοπροσώπως τὴν ἐντολήν αὐτὸς ὑπὸ Θεοῦ κομισάμενος· ἡ μὲν γὰρ γυνή, καὶ παρ' αὐτοῦ Ἀδάμ τῆς ἐντολῆς ἀκούσασα, εὐκαταφρόνητος διέκειτο, ἢ ὡς μὴ ἀξιωθείσα τὸν Θεὸν καὶ ταύτη λαλήσαι, ἢ καὶ ὡς διατάξουσα ἕως καὶ νομιζουσα οἴκοθεν τὸν Ἀδάμ τὴν ἐντολήν αὐτῇ δοθῆναι. Πρὸς ἑαυτὴν ἰδιαζούσαν εὗρεν ὁ ὄφεις, ἵνα δυνηθῇ κατ' ἰδίαν αὐτῇ προσομιλήσαι. Ἐσθίουσαν δὲ αὐτὴν ἐκ τῶν ξύλων ἰδὼν, προσέβαλλε τὴν βρωσίαν τοῦ ξύλου, ἢ μὴ ἐσθίουσαν. Καὶ εἰ μὲν ἐσθίουσαν, πρόδηλον, ὅτι καὶ ἐν φθαρτῷ σώματι οὔσαν· Πᾶν γὰρ τὸ εἰς τὸ στόμα εἰσερχόμενον εἰς ἀφροδίτῃα χωρεῖ. Εἰ οὖν φθαρτὴ, πρόδηλον, ὅτι καὶ θνητὴ. Εἰ δὲ θνητὴ, οὐκέτι κατάρρα, οὐδὲ ἀπόφασις ἦν ἐκεῖνη, ἢ φάσκουσα πρὸς τὸν ἀνθρώπον φωνῇ Θεοῦ, ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, καθὰ ἔχει ἢ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια. Εἰ δὲ πάλιν οὐκ ἐσθίουσαν ὁ ὄφεις τὴν γυναῖκα ἐθεάσατο, πῶς εἰς βρωσίαν μετήγαγε τὴν οὐδέποτε φαγοῦσαν; Τίς δὲ ὁ μηνύσας καὶ τούτῳ τῷ φονευτῇ παλαμναίῳ ὄφει, ὡς οὐκ εἰς πέρας ἔλθη ἢ πρὸς αὐτοὺς ἐκ Θεοῦ περὶ θανάτου ἀπόφασις, εἰπόντος· Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖτε; Καὶ οὐ μόνον, ἀλλ' ὅτι σὺν τῇ ἀθρηξίᾳ (48) καὶ τούτων διανοιχθήσονται οἱ ὀφθαλμοί, οἱ τὸ πρὶν ἀβλεποῦντες; τῇ δὲ λεγομένη διανοίξει τὴν εἴσοδον τῷ θανάτῳ ποιήσαντες.

A test, ut serpentem natura mutum et rationis expertem a Deo creatum, et ratione et loquendi facultate præditum dicamus? Si quidem a se ipso vim habuit loquendi, discernendi, intelligendi, et respondendi iis quæ a muliere dicebantur: nihil ergo prohibuisset, quominus serpens quilibet hoc ipsum ageret. Si autem responderint, Dei voluntate et dispensatione hunc humana voce Evam fuisse allocutum: jam Deum constituunt auctorem peccati. Sed neque possibile erat malo dæmoni, ei loquelam impertiri, qui natura mutus erat, ut id esset quod antea non erat: alioqui non desiisset, ut homines in errorem induceret, opera serpentum, et ferarum, et volucrum cum iis habere sermonem, eosque circumscribere. Unde vero qui fera erat, audivit præceptum homini, eique soli secreto datum, ne ipsa quidem conscia muliere? Cur non hominem potius aggressus est quam mulierem? Si dixeris mihi, hanc tanquam imbecilliozem oppugnatam: quinimo fortior, utpote auxiliatrix hominis, apparuit in transgressione præcepti. Hæc enim sola restitit serpenti; et ubi aliquandiu restitisset, contendissetque, dolo circumventa e ligni fructu comedit: Adam vero nullo prorsus inito certamine, haud repugnanter porrectum a muliere fructum accepit; quod summæ imbecillitatis et animi, imbellis argumentum est. Et certe mulier a dæmone prostrata, venia digna fuit; nulla vero dignus Adam, ut qui a muliere superatus sit. Ipsemet enim præceptum a Deo acceperat: mulier autem mandatum audiens ab Adamo, contempsit, vel quod dignam non habuisset Deus, quam alloqueretur ipse; vel quod dubitaret, imo forte existimaret, Adam proprio motu præceptum sibi imposuisse. Cumque sola seorsum ageret, hanc serpens invenit, ita ut posset privatim cum ea confabulari. Porro vel e lignorum fructibus comedentem videns, ligni (vetiti) fructum objecit, vel non comedentem. Et si quidem comedentem, haud dubium quin etiam corruptioni obnoxii corporis participem: *Omne enim quod in os ingreditur, in secessum abit*⁶⁰. Si ergo corruptioni obnoxia, manifestum quia et morti. Si vero morti obnoxia, jam non execratio, nec sententia erat vox illa Dei, qua dixit homini: *Terra es, et in terram reverteris*⁶¹, ut se habet veritas rerum. Quod si rursus non comedentem mulierem vidit serpens, quomodo ad comedendum induxit, quæ nunquam comederat? Quis autem indicavit huic homicidæ scelerato serpenti, exitum non habituram eam, quam in eos tulerat, mortis sententiam Deus, dicens: *Qua die manducaveritis, morte moriemini*⁶²? Nec id duntaxat, sed etiam quod immortales facti, eorum aperiendi essent oculi, qui prius non videbant? Dicta vero oculorum aperi-tione aditum morti fecerunt.

⁶⁰ Matth. xv, 17. ⁶¹ Gen. iii, 19. ⁶² Gen. ii, 17.

(47) Κἂν μὴ. Leg. κἂν μοι.

(48) Ἀθρηξία. Barbara vox, quam sola peperisse videtur scribarum imperitia. Legendum ἀθανασία. Quidpiam simile legisse videtur in suo codice is

qui hos Anastasii libros in Latinum sermonem transtulit: vertit enim, cum eo quod morte carebunt.

345 *Varia Irenæi dicta, e Catenis Patrum a Jacobo Sirmondo collecta, et edita ab Hulloixio in Vita Irenæi pag. 506 seq.*

XV.

E Catena in Numeros.

Hæc olim per parabolas loquens Balaam non agnoscebatur : et nunc Christus præsens, et ea implens, fidem non obtinuit. Unde prævidens et admirans dicit : *Heu, heu, quis vivet, quando posuerit ista Deus* ⁶³ ?

A Ταῦτα πάλαι (49) διὰ παραβολῶν λαλῶν ὁ Βαλαάμ οὐκ ἐγινώσκετο· καὶ νῦν ὁ Χριστὸς παρῶν, καὶ ταῦτα πληρῶν, οὐκ ἐπιστεύετο. Ὅθεν προβλέπων καὶ θαυμάζων λέγει· Ὁ, ὦ, τίς ζήσεται, ὅταν θῆ ταῦτα Θεός;

XVI.

E Catena in Deuteronomium

A capite ipso legem exponens generationi, quæ ræsos in eremo consecuta est, Deuteronomium cedit (*Moses*); non quasi legem alteram, præter eam quæ olim ipsorum patribus constituta erat, afferens; sed illam ipsam recapitulans : ut ipsi, auditis quæ suis patribus contigerunt, ex toto corde timeant Deum.

Ἄνωθεν (50) τὸν νόμον τῆ μετὰ τοὺς ἡρημένους ἐν τῆ ἐρήμῳ γενεᾷ ἐπεξηγούμενος, ἐκδιδάσκει τὸ Δευτερονόμιον· οὐχ ὡς ἕτερον νόμον διδοὺς παρὰ τὸν πάλαι τοῖς πατράσιν αὐτῶν ὠρισμένον, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον ἀνακεφαλαιούμενος, ἵνα, ἀκούσαντες τὰ συμβάντα τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐξ ὅλης καρδίας φοβηθῶσι τὸν Θεόν (51).

XVII.

Ex eadem.

A quibus Christus præfiguratus est, et agnitus, et genitus : in Joseph quidem præfiguratus est; e Levi autem et Juda secundum carnem, ut rex et sacerdos, genitus est; a Symeone autem in templo est agnitus; per Zabulon porro in gentibus fides in eum habita est, sicuti propheta dicit : *Terra Zabulon* ⁶⁴; per Benjamin, (*id est*) Paulum, denique prædicatus toto orbe, glorificatus est.

B Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς (52) προετυπώθη, καὶ ἐπεγνώσθη, καὶ ἐγεννήθη· ἐν μὲν τῷ Ἰωσήφ προετυπώθη· ἐκ δὲ τοῦ Λευὶ καὶ τοῦ Ἰούδα τὸ κατὰ σάρκα, ὡς βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς, ἐγεννήθη· διὰ δὲ τοῦ Συμεῶν ἐν τῷ ναῷ ἐπεγνώσθη· διὰ τοῦ Ζαβουλῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐπιστεύθη, ὡς φησὶν ὁ προφήτης· *Γῆ Ζαβουλῶν*· διὰ δὲ τοῦ Βενιαμὴν, τοῦ Παύλου, εἰς πάντα τὸν κόσμον κηρυχθεὶς ἐδοξάσθη.

XVIII.

E Catena in Judges.

Atque hoc non frustra; sed ut ex numero decem virorum ⁶⁵ pateret, quod Jesum secum habeat adiutorem, utpote ex pacto cum ipsis inito. Et non volente eo commune quid habere eorum quæ agebant idolis immolantes, in ipsum culpam transferunt. Hierobaal enim tribunal Baali dicitur.

Καὶ τοῦτο οὐκ ἀργῶς (53), ἀλλ' ἵνα διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δέκα ἀνδρῶν (54), Ἰησοῦν μεθ' ἑαυτοῦ ἔχων φανῆ βοηθὸν (55), οἷα καὶ ἀπὸ συμφώνου αὐτοῖς γεγονότος. Καὶ μὴ βουλθθέντος ἐπικοινωνῆσαι οἷς ἑπραττον εἰδωλολατροῦντες, ἐπ' αὐτὸν τὴν αἰτίαν ἀναφέρουσιν· ὅτι Ἱερόβααλ δικαστήριον τοῦ Βαάλ λέγεται.

Alia Irenæi dicta, ex Catenis Patrum in Numeros, etc., collecta a Combefisio, et edita part 1 Auctarii novissimi Bibliothecæ Patrum, pag. 298 seq.

XIX.

Sume ad te Jesum filium Nave ⁶⁶. Decebat enim, ut Moyses populum ex Ægypto educeret, Jesus (Nave) vero in hæreditatem introduceret; ac Moyses quidem, haud secus ac lex, inducias haberet atque cessaret; Jesus vero, ut Verbum, veraque Verbi subsistentis figura, populi concionator esset; ac

C Λάβε πρὸς σεαυτὸν τὸν Ἰησοῦν υἱὸν Ναυῆ. Ἔδει γάρ (56) ἐξ Αἰγύπτου Μωϋσῆν τὸν λαὸν ἐξαγαγεῖν, τὸν δὲ Ἰησοῦν εἰς τὴν κληροδοσίαν εἰσαγαγεῖν· καὶ τὸν μὲν Μωϋσῆν ὡς νόμον ἀνάπαυλαν λαμβάνειν, Ἰησοῦν δὲ ὡς Λόγον, καὶ τοῦ ἐνυποστάτου Λόγου τύπον ἀψευδῆ, τῷ λαῷ δημηγορεῖν· καὶ τὸν μὲν

⁶³ Num. xxiv, 23. ⁶⁴ Isa. ix, 1. ⁶⁵ Judic. vi, 27. ⁶⁶ Num. xxii, 18.

(49) *Taῦτα πάλαι*. Hæc et sequentia, tam a Sirmondo, quam a Combefisio excerpta, exstant in tribus bibliothecæ Regiæ mss. Catenis in Pentateuchum, et libros Josue, Judicum, et Ruth, altera membranacea, antiqua et bonæ notæ, n. 1825, aliis duabus recentioribus et chartaceis, n. 1872 et 1888. Prius quidem hoc fragmentum legitur in priori Catena, pag. 429, et in 5 fol. 578.

(50) *Ἄνωθεν*. Prioris Cat. pag. 451, secundæ fol. 246, tertiæ fol. 409.

(51) *Ἐν Θεόν*. Sic 1 et 2 Catena; posterior, τὸν Κύριον.

(52) *Ἐξ ὧν ὁ Χριστός*. Prioris Cat. pag. 502, secundæ fol. 394, tertiæ fol. 451.

(53) *Καὶ τοῦτο οὐκ ἀργῶς*. Primæ Cat. p. 577, secundæ fol. 385, tertiæ fol. 516.

(54) Quæ relatio sit inter decem commilitones Gedeonis et Christum non video, nisi orta sit allegoria Irenæi ex prima nominis Iesu littera, apud Græcos numerum decennalem indicante. Ita quoque apud Justinum Martyrem e numero 318 servorum Abrahami elementa vocis σταυρός eliciuntur. MÜNTER. I. I.

(55) Huc usque D. Massuetus. Quæ sequuntur addidimus ex *Fragmentis Patrum Græcorum* quæ Fr. Münter edidit Hafniæ 1788. Is quidem hæc adnotavit : «Sunt hæc ex commentario in Judices, ad c. vi, v. 27 seq. Verba enim sunt de Gedeone, cum decem servis templum Baali dirimente.» EDITION. PATR.

(56) *Ἔδει γάρ*. Primæ Cat. pag. 455, et tertiæ fol. 582.

Μωϋσῆν τὸ μάννα τοῖς πατράσι τροφήν διδόναι, τὸν δὲ Ἰησοῦν τὸν σῖτον (57), ἄρτι (58) τὴν ἀπαρχὴν τῆς ζωῆς, τύπον τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καθὰ φησὶ καὶ ἡ Γραφή, ὅτι τότε ἐπαύσατο τὸ μάννα Κυρίου, μετὰ τὸ φαγεῖν τὸν σῖτον λαὸν ἀπὸ τῆς γῆς (59).

Καὶ ἐπέθηκε τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. Διὰ τῆς ἐπιθέσεως (60) τῶν χειρῶν Μωϋσεως ἐδοξάσθη καὶ τὸ πρόσωπον Ἰησοῦ· οὐχ οὕτω δέ. Διὸ καὶ μερικῶς τυχόν τι τῆς χάριτος, εἶπε· *Καὶ δώσεις τῆς δόξης σου ἐπ' αὐτόν.* Οὐ γὰρ ἀφίσταται τοῦ διδόντος τὸ δίδομενον.

Δίδωσι δὲ, οὐχ ἐμφυσῆσαι, καθάπερ ὁ Χριστός· ὅτι μὴ ἔστι πηγὴ τοῦ Πνεύματος.

Οὐ πορεύσῃ μετ' αὐτῶν, οὐδὲ καταράσῃ τὸν λαόν. Οὐ περὶ τοῦ λαοῦ (61) αἰνίττεται, πάντες γὰρ κατεστρώθησαν, ἀλλὰ διὰ τὸ προδηλούμενον τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐκ τῶν πατέρων κατὰ σάρκα γενεῖσθαι, προδιδάσκει τὸ Πνεῦμα τὸν ἄνδρα, μήποτε, κατὰ ἄγνοιαν πορευθεὶς, καταράσῃται τὸν λαόν.

Καὶ οὗτος ἐπεβεβήκει ἐπὶ τῆς ὄνου αὐτοῦ. Ἡ μὲν ὄνος (62) τύπον εἶχε σώματος Χριστοῦ· ἐφ' ὃν πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐκ καυμάτων (63) ἀναπαύομενοι, ὡς ὑπὸ ὀχήματος βαστάζονται. Τὸ γὰρ φορτίον τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων ὁ Σωτὴρ ἀνεδέξατο. Ὁ δὲ ἄγγελος ὄφθεις τῷ Βαλαάμ αὐτὸς ὁ Λόγος ἦν εἶχε δὲ ἐν τῇ χειρὶ μάχαιραν, δηλονότι, ἦν εἶχεν ἄνωθεν ἐξουσίαν.

Οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός. Δείκνυσιν (64), ὡς πάντες μὲν ἄνθρωποι ψεύδονται μεταφερόμενοι· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως· αἰεὶ γὰρ μένει ἀληθής, ἐπιτελῶν ὅσα βούλεται.

Ἀποδοῦναι ἐκδίκησιν παρὰ Κυρίου τῇ Μαδιάμ. Ὁ γὰρ μηκέτι (65) ἐν πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, ἀλλὰ

⁶⁷ Josue v, 12. ⁶⁸ Num. xxvii, 23. ⁶⁹ Ibid., 20.

⁷² Num. xxi, 3.

(57) *Τὸν σῖτον.* In priori Cat. scriptum videtur τὸν νέον : in tertia vero adeo deleti sunt characteres omnes, ut nihil omnino legi possit. Sed vera lectio videtur esse τὸν σῖτον.

(58) *Ἄρτι.* Hanc vocem addidi ex prima Catena.

(59) *Τὸν σῖτον λαὸν ἀπὸ τῆς γῆς.* Sic prima et tertia Catena. Combefisius vero, τὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ σίτου τῆς γῆς.

(60) *Διὰ τῆς ἐπιθέσεως.* In tertia quidem Catena hoc fragmentum immediate sequitur illud quod modo descripsimus, cum hac epigraphe, τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό. At in prima et antiquiori, exscripto primum brevi quodam Ἀπολλιναρίου fragmento; quod omisit auctor tertiæ Catenæ, illud, de quo agimus, proxime subjungitur, cum hac inscriptione, τοῦ αὐτοῦ, quæ Apollinarij, non Irenæi, verba esse denotat. Quare vereor, ut auctor posterioris Catenæ, omisso per oscitantiam brevi illa Apollinarij pericope, alteram imprudens subjunxerit illi Irenæi, servata tamen veteri epigraphe, τοῦ αὐτοῦ, quam in suo codice legebat, quæque ad Apollinarij, non

Moyses quidem manna patribus cibum daret; Jesu autem frumentum, vitæ primitias, figuram Christi corporis: uti etiam, ait Scriptura, tunc cessasse manna Domini, ubi populus de terræ frugibus ac frumento comedisset ⁶⁷.

XX.

Et imposuit manus suas super eum ⁶⁸. Impositione manuum Moysis clarificata est Jesu facies: haud pari tamen claritate. Idcirco etiam **346** quia gratiæ partem aliquam consecuta erat, ait: *Et dabis de tua claritate super ipsum* ⁶⁹. Non enim quod datur, ab eo abscedit, a quo datur.

XXI.

Dat autem, non insufflatione, sicut Christus; quod non esset fons Spiritus.

XXII.

Non ibis cum eis, neque maledices populo ⁷⁰. Non de populo insinuat; nam omnes prostrati sunt: sed propter præsignatum Christi mysterium. Quia enim Christus ex patribus secundum carnem natus erat, Spiritus præmonet virum, ne quando per ignorantiam vadens, diris devoveat populum.

XXIII.

Et hic sedit super asinam suam ⁷¹. Asina figura erat corporis Christi; in quo omnes homines ab æstu (laboribus) quiescentes, velut curru gestantur. Nam Salvator in se onus recepit nostrorum peccatorum. Quem autem Balaam vidit angelum, ipsum Verbum erat; manuque gladium tenebat, quam nimirum cœlitus potestatem habebat.

XXIV.

Non est Deus ut homo ⁷². Ostendit omne hominum genus mendax, qui ex alio in aliud ferantur; non sic autem Deum: semper enim verus manet omnia implens quæcunque velit.

XXV.

Reddere ultionem a Domino Madian ⁷³. Qui enim non in Dei spiritu loquitur, sed contra legem Dei

⁷⁰ Num. xii, 12. ⁷¹ Ibid., 22. ⁷² Num. xxiii, 19.

Irenæi, verba pertinebat. Unde suspectum mihi est fragmentum istud, nec Irenæi esse videtur. Idem a fortiori dixerim de sequenti, *Δίδωσι δέ*, quod in priori Catena ad marginem exscribitur, e regione illius, *Διὰ τῆς ἐπιθέσεως*, in posteriori vero proxime sequitur, nullibi ascripto Irenæi nomine. Eodem jure potuisset Combefisius longius aliud fragmentum, quod hoc, *Δίδωσι δέ*, nullo novo appposito nomine immediate sequitur in utraque Catena, et Irenæo tribuere. At nihil frequentius in iis Catenis, quam ejusmodi fragmenta ἀνεπίγραφα, quæ perperam quis arbitraretur eorumdem esse auctorum, quorum sententiæ proxime præcedunt.

(61) *Οὐ περὶ τοῦ λαοῦ.* In prima Catena pag. 421, in secunda fol. 212, in tertia fol. 388.

(62) *Ἡ μὲν ὄνος.* Primæ Catenæ pag. 425, secundæ fol. 217, tertiæ fol. 391.

(63) *Ἐκ καυμάτων.* Mallem ἐκ χαμάτων.

(64) *Δείκνυσιν.* Prioris Cat. pag. 425, secundæ fol. 391, tertiæ fol. 217.

(65) *Ὁ γὰρ μηκέτι.* In prima Cat. pag. 440, in secunda fol. 395.

aliam scortationis legem instituens, hic non jam ut propheta, sed ut hariolus reputabitur. Qui enim in Dei mandato non perseveravit, dignam pravi consilii sui mercedem recepit.

Scito omnem hominem aut vacuum, aut plenum esse. Nam si Spiritum sanctum non habet; non habet Creatoris notitiam, non recepit Jesum Christum vitam, nescit Patrem qui in cœlis est: si ex ratione non vivit, ex legis cœlestis norma, non temperans est, justitiam non colit: talis vacuum est. Sin autem Deum capit, qui ait: *Inhabitabo in eis et inambulabo, et ero illis Deus*⁷⁴; hic non vacuum est, sed plenus.

Aliud Irenæi fragmentum, ex ms. bibliothecæ Regiæ Catena in librum Judicum, cod. 1888, fol. 328, nunc primum editum.

Puer itaque, qui manu regebat Samsonem, præsignificabit Joannem Baptistam, qui populo fidem in Christum ostendit. Domus autem, in quam convenerant, mundum significat, in quo habitabant alienigenæ et infideles gentes, quæ idolis suis sacrificabant: duæ vero columnæ, duo Testamenta sunt. Quod ergo Samson columnis adniteretur, argumentum est populum edoctum agnovisse Christi mysterium.

347 Aliud Irenæi fragmentum, ex ms. bibliothecæ Regiæ Catena in libros Regum, cod. 2443, fol. 149, nunc primum editum.

*Dixit autem homo Dei: Ubi cecidit? At ille monstravit ei locum. Præcidit ergo lignum, et misit illuc, natavitque ferrum*⁷⁵. Quod signum erat, animas in sublime latum iri per lignum, super quod passus est is, qui sursum ferre potest animas ascensum ejus sequentes. Cujus etiam rei argumentum fuit, quod regrediente sancta Christi anima, animæ plures simul ascenderint, et in corporibus visæ sint. Quemadmodum enim lignum, quod levius est, demersum est, ferrum vero, quod gravius est, supernatavit: sic ea unitione hypostatica atque physica, qua Verbum Dei carni conjunctum est; quod grave et terrenum erat, a divina natura in cœlos assumptum, immortalitatem post resurrectionem consecutum est.

Duo Irenæi dicta, e Possini Catena Patrum in Matthæum in cap. 1 et 11, pag. 3 et 39.

Evangelium secundum Matthæum ad Judæos scriptum est. Hi enim majorem in modum cupiebant ex semine David Christum ostendi. Matthæus vero, qui eadem, nec remissiori quam ipsi, cupiditate teneretur, omni ratione contendit plenam ipsis fidem facere, quod Christus sit e semine Davidis: propterea a Christi genealogia initium duxit.

⁷⁴ Levit. xxvi, 12. ⁷⁵ IV Reg. vi, 6.

(66) *Νόμον*. Sic prima Catena melius quam secunda et Combessius, νόμων.

(67) *Ἴσθι, ἔτι πᾶς*. Hoc fragmentum in nulla

κατέναντι νόμου (66) Θεοῦ, ἕτερον πορνείας νόμον ἱστάνων, οὗτος αὐκέτι ὡς προφήτης, ἀλλ' ὡς μάντις λογιθήσεται. Μὴ ἐμμείνας γὰρ τῇ τοῦ Θεοῦ ἐντολῇ, ἄξιον τῆς αὐτοῦ κακομηχανίας ἀντελάβετο μισθόν.

XXVI.

Ἴσθι, ὅτι πᾶς (67) ἄνθρωπος ἢ κενός ἐστίν ἢ πλήρης. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔχει ἅγιον Πνεῦμα, οὐκ ἔχει γινῶσιν τοῦ Κτίσαντος, οὐ παρεδέξατο τὴν ζωὴν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, οὐκ οἶδε τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· εἰ οὐ βιοῖ κατὰ τὸν λόγον, κατὰ νόμον τὸν οὐράνιον, οὐ σωφρονεῖ, οὐ δικαιοπραγεῖ· ὁ τοιοῦτος κενός ἐστίν. Εἰ δὲ κεχώρηκε τὸν εἰπόντα Θεόν, Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεός, οὗτος οὐκ ἐστὶ κενός, ἀλλὰ πλήρης.

XXVII.

Aliud Irenæi fragmentum, ex ms. bibliothecæ Regiæ Catena in librum Judicum, cod. 1888, fol. 328, nunc primum editum.

Τὸ μὲν οὖν παιδάριον, χειραγωγοῦν τὸν Σαμψὸν, προτυπωθήσεται εἰς Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, ἐπιδεικνύοντα τῷ λαῷ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ὁ δὲ οἶκος, εἰς ὃν ἦσαν συνηγμένοι, σημαίνεται εἶναι ὁ κόσμος, ἐν ᾧ κατέκειτο τὰ ἀλλόφυλα ἔθνη καὶ ἄπιστα, θυσιάζοντα τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· οἱ δὲ δύο στύλοι αἱ δύο Διαθῆκαι. Τὸ οὖν ἐπαναπαυθῆναι τὸν Σαμψὸν ἐπὶ τοὺς στύλους, τὸν διδαχθέντα λαὸν ἐπιγινῶναι τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον.

XXVIII.

347 Aliud Irenæi fragmentum, ex ms. bibliothecæ Regiæ Catena in libros Regum, cod. 2443, fol. 149, nunc primum editum.

*Dixit autem homo Dei: Ubi cecidit? At ille monstravit ei locum. Præcidit ergo lignum, et misit illuc, natavitque ferrum*⁷⁵. Quod signum erat, animas in sublime latum iri per lignum, super quod passus est is, qui sursum ferre potest animas ascensum ejus sequentes. Cujus etiam rei argumentum fuit, quod regrediente sancta Christi anima, animæ plures simul ascenderint, et in corporibus visæ sint. Quemadmodum enim lignum, quod levius est, demersum est, ferrum vero, quod gravius est, supernatavit: sic ea unitione hypostatica atque physica, qua Verbum Dei carni conjunctum est; quod grave et terrenum erat, a divina natura in cœlos assumptum, immortalitatem post resurrectionem consecutum est.

XXIX.

Duo Irenæi dicta, e Possini Catena Patrum in Matthæum in cap. 1 et 11, pag. 3 et 39.

Evangelium secundum Matthæum ad Judæos scriptum est. Hi enim majorem in modum cupiebant ex semine David Christum ostendi. Matthæus vero, qui eadem, nec remissiori quam ipsi, cupiditate teneretur, omni ratione contendit plenam ipsis fidem facere, quod Christus sit e semine Davidis: propterea a Christi genealogia initium duxit.

⁷⁴ Levit. xxvi, 12. ⁷⁵ IV Reg. vi, 6.

(66) *Νόμον*. Sic prima Catena melius quam secunda et Combessius, νόμων.

(67) *Ἴσθι, ἔτι πᾶς*. Hoc fragmentum in nulla

ex citatis Catenis occurrit mihi. Unde sumpserit Combessius non novi.

XXX.

Ἡ ἀέλγη πρὸς τὴν ρίζαν, φησὶ· διεγείρων πρὸς ἀ
ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ τῷ φόβῳ καθαίρων, καὶ
παρασκευάζων καρπὸν ὠριμον φέρειν.

Securis ad radicem ⁷⁶, ait, excitans ad cognitio-
nem veritatis, et metu incusso purgans, paransque
ad ferendum fructum maturum.

XXXI.

Aliud Irenæi fragmentum, ex ms. bibliothecæ Regiæ Catena in Lucam, cod. 1879, fol. 159, nunc demum
Græce editum.

Ἴδε κόκκος (68) τινάπεως διὰ παραβολῆς δεικνύ-
μενος καὶ λόγον ἐνουράνιον, σπέρματος δίχην ἐν
κόσμῳ, ὡς ἐν ἀγρῷ, σπειρόμενον, ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ
τὸ πυρκαῆς καὶ αὐστηρὸν τῆς δυνάμεως. Κριτῆς
γάρ τοῦ παντὸς κόσμου ἐκηρύσσεται· οὗτος ἐν τῇ
καρδίᾳ τῆς γῆς, ἐν χώματι κρυβείς, καὶ τριημέρῳ
μέγιστον δένδρον γενηθείς, ἐξέτεινε τοὺς ἑαυτοῦ
κλάδους εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ἐκ τούτου προκύ-
ψαντες οἱ δώδεκα ἀπόστολοι, κλάδοι ὠραῖοι καὶ εὐθα-
λαῖς γενηθέντες, σκέπη ἐγενήθησαν τοῖς ἔθνεσιν,
ὡς πατεινοῖς οὐρανοῦ, ὑφ' ὧν κλάδων σκεπασθέντες
οἱ πάντες, ὡς ὄρνεα ὑπὸ καλιᾶν συνελθόντα, μετέλα-
θον τῆς ἐξ αὐτῶν προερχομένης ἐδωδίμου καὶ ἐπου-
ρανίου τροφῆς.

Vide autem per granum sinapeos ⁷⁷ in parabola
significari et cœlestem doctrinam, in hoc mundo,
tanquam in agro, instar seminis satam, vim igneam
atque austeram in se habentis. Totius enim mundi
iudex annuntiatur: qui in corde terræ, in tumulo
occultatus, tridui spatio in maximam arborem ex-
crevit, ramos suos ad extremos terræ lines pro-
tendens. Ex illo propulliantes duodecim apostoli,
rami floridi atque uberes facti, gentibus, quasi
volucris cœli, tegmen præbuere: quibus ramis
omnes obumbrati, tanquam volucres in nidum
congregati, ejus, quem proferebant, succosi, ac
cœlestis cibi participes sunt facti.

XXXII.

Aliud Irenæi fragmentum, ex ms. bibliothecæ Regiæ Catena in Lucam, cod. 2440, fol. 30, nunc primum editum.

Νῦν δὲ, ὡς περ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνός ἀν- Β
θρώπου, τοῦ πρώτως ἐκ γῆς ἀνεργάστου πεπλασμέ-
νου, ἀμαρτωλοὶ κατέστησαν οἱ πολλοὶ, καὶ ἀπέ-
βαλον τὴν ζωὴν· οὕτως ἔδει καὶ δι' ὑπακοῆς ἐνός
ἀνθρώπου, τοῦ πρώτως ἐκ Παρθένου γεγεννημένου,
δικαιωθῆναι πολλοὺς, καὶ ἀπολαβεῖν τὴν σωτη-
ρίαν.

Jam vero, sicut per inobedientiam unius homi-
nis, qui primum ex rudi terra formatus est, pec-
catores constituti sunt multi, et vitam amisérunt:
sic oportebat et per obeditionem unius hominis, qui
primum ex Virgine genitus est, justos constitui mul-
tos ⁷⁸, et accipere salutem.

XXXIII.

Pericope quædam Irenæi, e cod. 64 theolog. bibliothecæ Vindobouensis.

Ἰώσηπος φησιν, ὅτι ἠγία ἐν βασιλείοις ἐτρέφετο
Μωϋσῆς, στρατηγὸς χειροτονηθείς κατὰ τῶν Αἰθίο-
πων, καὶ νικήσας, ἠγάγετο τὴν τοῦ βασιλέως ἐκεῖνου
θυγατέρα· ἐπειπερ πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸν προδίδωσιν
αὐτῷ τὴν πόλιν.

Τί δὴ ποτε, τῶν δύο λοιδορητάντων, ἐκεῖνη δίκας
ἠτήθη μόνη; Πρῶτον, ἐπειδὴ μείζον ἦν τῆς γυναικὸς
τὸ πλημμέλημα· τῷ ἄρβενι γάρ καὶ ἡ φύσις καὶ ὁ
νόμος ὑποτάττει τὸ θῆλυ· ἦτε εἶχε τινα μετρίαν συγ-
γνώμην ὁ Ἄαρών, ὡς τῷ χρόνῳ πρεσβύτερος, καὶ
ὡς ἀρχιερωσύνης ἡξιωμένος. Πρὸς δὲ τούτοις, ἐπεὶ
ἀκάθαρτος ὁ λεπρὸς ἐδόκει εἶναι κατὰ τὸν νόμον,
ρίζα δὲ τῶν ἱερέων καὶ κρηπίς ἦν ὁ Ἄαρών· ἵνα
μὴ εἰς ἅπαν διαβῆ τὸ γένος τὸ θνείδος, τὴν Ἰσραὴλ οὐκ
ἐπήγαγεν αὐτῷ τιμωρίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀδελφῆς ἐφό-
θησεν ὁμοῦ τε καὶ ἐπαίδευσεν. Οὕτω γάρ αὐτὸν τὸ
πάθος ἠγίασεν, ὅτι πρώτης τοῦτο δεξαμένης, αὐτὸς
τὸν ἡδικημένον ἰκέτευσεν λῦσαι τῇ πρεσβείᾳ τὴν
συμφορὰν. Ὁ δὲ οὐκ ἠμέλησεν, ἀλλ' αὐτίκα τὴν ἰκε-
τηρίαν προσήνεγκεν. Εἶτα ὁ φιλόανθρωπος Κύριος ἐδί-
δαξεν, ὡς οὐ καταδικαστικῶς αὐτήν, ἀλλὰ πατρικῶς
ἐπαίδευσεν. Ἐφη γάρ· *Εἰ ὁ πατήρ αὐτῆς ἐμπαίωρ
ἐνέπαισεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς, οὐκ ἐντριπή-*

Josephus ait ⁷⁹, quod quando in regali aula edu-
cabatur Moyses, dux exercitus contra Æthiopes
electus, et victor evadens, filiam regis illius ux-
orem duxerit: siquidem ex amore erga ipsum civi-
tatem ei tradiderat.

348 Cur demum, cum ambo *Aaron et Maria*) pro-
bro affecissent (*Moysem*), hæc sola pœnas dedit ⁸⁰?
Primum quia majus erat mulieris delictum: quippe et
natura, et lex feminam mari subjicit. Aut faciliorem
veniam accipiebat Aaron, velut ætate provecior,
et pontificali dignitate ornatus. Præter hæc, quan-
doquidem leprosus juxta legem pro immundo habe-
batur; in Aarone autem radix et fundamentum sa-
cerdotii situm erat: ne probrium istud in omne
(*sacerdotum*) genus transiret, (*Deus*) illum haud si-
mili affecit pœna, sed per sororem eum perterre-
fecit pariter ac castigavit. Ita enim de pœna (*Mc-
riæ*) doluit: siquidem, cum eam prima dedisset,
ipse injuria affectum (*Moysem*) rogavit, ut sua in-
tercessione malum pelleret. Ipse vero (*rem*) non
neglexit, sed statim supplicationes fudit. Unde Do-
minus hominum amans declaravit, quod non se-
veri judicis, sed Patris instar eam castigaverit. Ait

⁷⁶ Matth. iii, 10. ⁷⁷ Luc. xiii, 19. ⁷⁸ Rom. v, 19. ⁷⁹ Lib. n Antiq., cap. 5. ⁸⁰ Num. xii, 1 seqq.

enim : Si Pater ejus spuisset in faciem ejus, nonne revereretur? septem diebus separetur extra castra, et postea rursum introeat ⁸¹.

XXXIV.

Aliud Irenæi fragmentum, e cod. 5011 bibliothecæ Bodleianæ, fol. ult.

Ex alio libro Irenæi scriptoris. De eo quod non ingenta sit materia.

Quandoquidem aliqui, nescio qua ratione moti, ex dimidia parte Deo vim opificem mundi adimunt, eum solius qualitatis (*formæ*), quæ materiæ inest, causam asserentes, ipsam vero materiam ingenitam dicentes; ⁸²gedum inquiramus, quid . . . immutabile. Immutabilis itaque est materia. Si immutabilis est materia, immutabile autem non alteratur secundum qualitatem, mundus ex ea non conditur. Quapropter supervacaneum eis videtur, Deum qualitates materiæ imprimere; siquidem materia omnino mutationem haud admittit, quod per se sit ingenita. Ulterius, si materia est ingenita, utique cum (*determinata*) quadam qualitate, eaque immutabili, facta est; neque jam esset plurium qualitatum capax, neque etiam mundus ex ea conderetur. Mundo autem inde non condito, Deus a creatione mundi prorsus alienus sit.

XXXV.

Hoc et proxime sequens fragmentum, ex ms. bibliothecæ Coislinianæ Catena in libros Regum exscripta, in editione D. Massueti leguntur inter Addenda et emendanda.

Atque baptizabat seipsum, ait, in Jordane septies ⁸³. Neque frustra olim Naaman lepra laborans, cum baptizatus esset, in corporis puritatem restitutus est, sed ut viam salutis nobis ostenderet : qui quidem peccatis commissis leprosi facti, per aquam sacram et invocationem Domini a prioribus vitis libertatem nanciscimur, sicuti infantes recens nati spiritualiter regenerati, uti Dominus dixit : Nisi quis per aquam et spiritum denuo natus fuerit, in divinum regnum non est intraturus.

XXXVI.

Si quis mortuus, cum in Elisæi sepulcrum objectus ossa ejus tetigisset, revixit : quanto magis Deus mortua hominum corpora resuscitata in judicium est ducturus?

XXXVII.

Irenæi.

Est vero cognitio vera ea quæ secundum Chri-

⁸¹ Num. XII, 14 seqq. ⁸² IV Reg. v, 14.

(69) Huc usque fragmenta quæ D. Renatus Massuetus edidit. Quatuor sequentia (37-40) ex Catenis mss. in bibliotheca Taurinensi asservatis eruit et evulgavit Christophorus Matthæus Pfaffius, Tubingensis. Cf. S. Irenæi episcopi Lugdunensis Fragmenta anecdota quæ ex bibliotheca Taurinensi eruit, Latina versione notisque donavit, duabus dissertationibus de oblatione et consecratione Eucharistiæ illustravit, denique Liturgia Græca Joan. Ernesti Grabii et dissertatione de præjudiciis theologis auxit Christ. Matth. Pfaffius, Hagæ Comitum, 1745. Editio altera, Lugduni Batav., Hagæ Comitum, 1745. EDIT. PATR.

(70) *Eιρηναίου*. Cum plures S. Irenæus libros scripserit, quæ injuria temporum perire, quæri-

σεται; ἐπὶ ἡμέρας ἀφορισθήσεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται.

XXXIV.

Ἐξ ἑτέρου βιβλίου Εἰρηναίου συγγραφέως. Περὶ τοῦ μὴ εἶναι ἀγέννητον τὴν ὕλην.

Ἐπειδὴ τινες, οὐκ οἶδ' ὀπόθεν κινήθεντες, δι' ἡμσείας τὸ δημιουργικὸν τοῦ Θεοῦ παραιροῦνται, μόνου τοῦ ποιῶ τοῦ περὶ ὕλην αἴτιον αὐτὸν λέγοντες, ἀγέννητον αὐτὴν τὴν ὕλην εἰπόντες, φέρον πυθώμεθα αὐτῶν, τί ποτε καὶ . . . ἀμετάβλητον. Ἀμετάβλητος ἄρα ἡ ὕλη. Εἰ ἀμετάβλητος ἡ ὕλη, τὸ δὲ ἀμετάβλητον οὐ τρέπεται κατὰ ποιότητα, οὐ κοσμοποιεῖται. Δι' οὗ παρέλκον αὐτοῖς φαίνεται, τὸν Θεὸν ἐπιβάλλειν ποιότητος τῇ ὕλη, ὅπως τῆς ὕλης οὐκ ἐπιδεχομένης τροπὴν, ἀγεννήτου καθ' αὐτὴν συγγανούσης. Ἐπεὶ εἰ ἀγέννητος ἡ ὕλη, πάντως κατὰ τινὰ ποιότητα πεποιοῦται, καὶ ταύτην ἀτρεπτον, οὐκ ἂν εἴη πλειόνων ποιότητων δεκτικὴ, οὐδ' ἂν κοσμοποιεῖτο. Μὴ κοσμοποιουμένη δὲ, ἔκτος ποιεῖ τὸν Θεὸν δι' ὅλων τοῦ δημιουργεῖν.

XXXV.

Καὶ ἐβαπτίσατο, φησὶν, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐπτάκις. Οὐ μάτην πάλαι Ναιμὰν λεπρὸς ὢν βαπτισθεὶς ἐκαθαίρετο, ἀλλ' εἰς ἐνδειξιν ἡμετέραν· οἱ λεπροὶ ὄντες ἐν ταῖς ἀμαρτίαις διὰ τοῦ ἁγίου ὕδατος καὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπικλήσεως καθαριζόμεθα τῶν παλαιῶν παραπτωμάτων, ὡς παιδία νεόγωνα πνευματικῶς ἀναγεννώμενοι, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἔφη· Ἐάν μὴ τις ἀναγεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

XXXVI.

Εἰ τὸ Ἐλισσαίου σῶμα νεκρωθὲν νεκρὸν ἤγειρε, πόσω μᾶλλον ὁ Θεὸς ὁ τὰ νεκρὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων ζωοποιήσας ἄξει ἐπὶ τὴν κρίσιν (69);

XXXVII.

Εἰρηναίου (70).

Ἔστι μὲν οὖν ἡ γνῶσις (71) ἡ ἀληθινὴ ἡ κατὰ

tur, cuinam hoc fragmentum sit ascribendum. Quod sane determinatu admodum difficile est, siquidem quæ ex titulis depromi possunt, conjecturæ, demonstrationis loco esse nequeunt. Non enim cum Henrico Dodwello viro alioquin doctissimo facimus, qui confidenter nimis de iis pronuntiat quæ non ἔώρακε, dignusque adeo visus est cl. Massueto, quem gravi, ut solet, stylo reprehendat. Ita enim in Diss. 2 in Irenæum, artic. 5, § 60, disserit doctissimus S. Benedicti sequax : Quis vero esset auctoris in his omnibus opusculis seu libris scopus, quodve consilium, tacentibus veteribus dici non potest : soli sagacissimo Dodwello dicere licet, qui plu-

(71) Ἡ γνῶσις. Γνωστὸν alio modo describit S. Irenæus

Χριστὸν σύνεσις, ἣν ὁ Παῦλος καλεῖ τὴν σοφίαν Θεοῦ (72) ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται (73), ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ (74), οὗ ἂν περ τις γεύσῃται (75), οὐ μὴ ἂν προσελεύσεται (76) ταῖς παραδιατριβαῖς καὶ λογομαχίαις τῶν τετυφωμένων καὶ φυσιομένων, τῶν δὲ μὴ ἑωράκασιν ἐμβατευόντων (77). Ἀσχημάτιστος γὰρ ἡ

ra de iis pro more disputat, nec verbis nec conjecturis parcit; sed Dodwellianæ conjecturæ sunt, quas qui legerit, miratur et dissertatorem multa dixisse, ut nihil diceret, lectorem vero multa legisse, ut nihil disceret. Si quis tamen hic conjecturæ locus est, cum codex ms. ex quo ista deprompsimus, titulum libelli non indicet, sed saltem nomen auctoris τοῦ Ἐρηναίου, probabile nobis esse videtur fragmentum hoc ex libro διαλέξεων διαφόρων, *variorum tractatum*, ut vertit Hieronymus, vel disputationum potius, quas nomine ποικίλων ὁμιλιῶν Sophronius insigniuit, aut ex λόγῳ εἰς ἐπίδειξιν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, *de apostolica prædicatione*, eodem

S. Irenæus *Adv. hæreses* lib. iv, cap. 33, § 8, ubi: Γνώσις ἀληθῆς ἡ τῶν ἀποστόλων διδασχὴ, καὶ τὸ ἀρχαῖον τῆς Ἐκκλησίας σύστημα κατὰ παντὸς τοῦ κόσμου. Sed hæc quidem, uti arbitror, non contraria sunt iis, quæ in fragmento nostro ponuntur. Cæterum veteres hæretici vocabulo γνώσεως eam insignivere scientiam, quæ abstrusa de Deo ipsiusque essentia mysteria tradit, ab iis ipsis haud credo intellecta, qui eorum systema confecerunt. Quid enim, quæso, abstrusius est illo Æonum systemate, quod Valentiniani composuerunt? Hi sane qui talia effingunt, ut gloriam divinioris cuiusdam sibi acquirant scientiæ, γνωστικῶν nomen omnino haud merentur, religionemque Christianam incredulis prostituunt. Mysteria etenim mysteriis non addenda sunt nec veritati mendacium. Unde arbitror, ipsa hæc verba Gnosticis opposuisse Irenæum.

(72) *Σοφίαν Θεοῦ.* Hanc sapientiam alibi prophetis attribuit Irenæus, linguis quas non didicerant, iisque variis loquentibus. Vide lib. v, cap. 6, § 1. — Irenæus hic Paulum apostolum citat, cuius hæc verba sunt. Vide I Cor. ii, 7. Dicitur hæc σοφία consistere ἐν μυστηρίῳ, qua voce non semper ea significantur quæ rationi sunt impervia, sed quæ ex naturali lumine non cognoscuntur. Est autem ἀποκεκρυμμένη, quia Judæi eam non noverant. Conf. l. c. comma 8. Plures in sequentibus rationes addit Irenæus.

(73) *Οὐ δέχεται.* Sunt verba Pauli I Cor. ii, 14.

(74) *Ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ.* Vide I Cor. i, 18.

(75) *Γεύσῃται.* Forsan ad loca Heb. vi, 4; I Pet. ii, 3, hic respicit Irenæus. Quidquid autem sit, requirere videtur vir sanctus non saltem, ut de veritate divina simus convicti, sed et dulcedinem ipsius vimque supernaturalem, quam cordibus infundit, in intimis animorum visceribus gustemus. Hic certe gustus internus fuit, qui homines tempore Christi et apostolorum ad fidem convertit. Vis enim in sermonibus eorum peculiaris quædam erat, non tam animos quam corda vertens. Inde est quod ὑπηρεταὶ de Christo aiunt: Οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος. Joan. vii, 46. Inde de eodem Petrus: Κύριε, πρὸς τίνα ἐλευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. Joan. vi, 68. Inde tanta vis in oratione protomartyris Stephani, quæ corda dissecabat, Act. vii, 54. Atque hæc est illa ἀπόδειξις πνεύματος καὶ δυνάμεως, quam πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις opponit Paulus I Cor. ii, 4; iv, 20.

(76) *Προσελεύσεται φυσιομένων.* Hæc desumpta sunt ab Irenæo ex I Tim. vi, 3, 4, 5, ubi:

tum est scientia, quam Paulus appellat sapientiam Dei in mysterio absconditam, quam animalis homo non capit, sermo de cruce, quem si quis gustaverit, non sane accedet ad disputationes et quæstiones de vocibus superborum et inflatorum, ea ingredientium, quæ non viderunt. Veritas enim figura caret et propinquum tibi verbum est in ore

Hieronymo interpretante, petatum esse. Cæterum Eusebius et Hieronymus hos librorum Irenæi deperditorum titulos nobis tradidere, qui saltem a materie fragmenti nostri haud penitus, ut arbitror, abhorrent. Quæsiveram id primum in editis Irenæi, uti et cætera quæ mox dabo, sed irritò plane conatu. Unde confidenter pronuntiare audeo, ea et Græbio et Massueto fuisse incognita, digna ea propter, quæ, ne pereant, luci exponantur. Librorum autem deperditorum Irenæi catalogum nobis dedere Henricus Dodwellus in Dissertationibus in Irenæum, itemque Jo. Ern. Græbe et R. Massuetus, uterque in nova Operum S. Irenæi editione.

Εἰ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις..... τετύφωται, et quæ sequuntur. Celeberrimus vir, Richardus Bentleius, felicissimus locorum corruptorum restitutor, hæc verba in mendo cubare arbitrat. Ita enim ille: *Quamvis sensus vocis προσέρχεται ita determinetur a verbis adjacentibus, ut nulla hic versio erraverit, omnes enim habent: non consentit vel non acquiescit in verbis sanis Domini nostri, attamen non apparet propria vocis significatio in origine, nec hujus φράσεως exemplum hactenus datum fuit. Si itaque inveniretur in codice quodam ms. προσέχεται, vel προσίσχεται, adhæret sanis verbis, quis, quæso, male ferret hanc variationem? Ast expectaverim potius verbum προσέχει, quia προσέχειν λόγοις est notissima φράσις sacrorum profanorumque auctorum.* Vide celeberrimi viri observationes in nuperum libellum de libertate cogitandi, Anglica lingua scriptas, p. 72, 73. Erudita hæc sunt tantoque viro dignissima. Ast receptam tamen lectionem, quam penitus haud rejicit vir summus, defendi posse arbitramur, maxime cum, quod desideravit, exemplum ejus, imò allegatio hic in S. Irenæi fragmento exstet, et in secundo quoque, quod dabimus, occurrat. Cæterum phrases Novi Testamenti ad puritatem Græcæ linguæ, quæ in profanis conspicitur auctoribus, exigendas esse nec ego existimaverim, nec quivis alius, licet fuerint tum ex veteribus tum ex recentioribus, quid id sibi operæ sumpsere, Seb. Pfochenius præcipue, Jo. Vorstius, Lamb. Bos, Horatius Vitranga, alii. Ea etenim scribendi ratio, quæ in libris Novi Testamenti observatur, ad Hebraicæ affinitatemque linguarum genium examinanda est, quo et hæc phrasid pertinet. Quinimo et *in sententiam alicujus ire* Latine dicitur et vox προσέχεσθαι hac ratione idem exprimit quod consentire. Id tamen certissimum, vocem προσέχει contextui omnino congruam fore, si in ms. codice exstaret. Est enim ea sacris scriptoribus usitatissima. Exempla allegavit ipse cl. Bentleius, II Pet. i, 19; Prov. i, 24; Jerem. vi, 19; Act. viii, 6, xvii, 14; Hebr. ii, 1; Tit. i, 14; I Tim. i, 4. Quod autem sub finem dissertationis nostræ criticæ de variis Nov. Test. lectionibus p. 243, 244, exoptavimus, ut *vir hic doctissimus ad interpretationem librorum Novi Testamenti et corruptarum lectionum emendationem ex amplissimo quem possidet eruditionis thesauro sua conferat*, id hic repetitum omnino volumus.

(77) *Ἐμβατευόντων.* Hæc ex Coloss. ii, 18, petita sunt. Carpit S. Paulus, quem hic Irenæus imitatur, eos, qui cultum religiosum deferebant angelis atque

tuo et in corde tuo, uti idem apostolus dicit, quod facile disci potest ab obedientibus; nam similes Christo nos reddit, si virtutem resurrectionis ejus et communionem passionum ejus noverimus. Hoc enim est compendium doctrinæ apostolicæ et sanctissimæ fidei nobis traditæ, quam illitterati capiunt et indocti didicerunt, genealogiis, quæ finem non habent, non attendentes sed magis correctioni vitæ studentes, ne divino spiritu privati amittant regnum cælorum. Nam primum quidem est seipsum abnegare et Christum sequi, et qui hæc faciunt, ad perfectionem feruntur, omnem doctoris voluntatem implentes, Filii Dei per regenerationem spiritualem evadentes et regni cælestis hæ-

de nescio quibus mysteriis loquebantur, quæ non intelligebant, ad speciem sanctitatis conciliandam conflictis.

(78) Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν. Hæc Rom. x, 8, leguntur, petita ex Deut. xxx, 14.

(79) Εὐμ... Ultimæ litteræ in codice litura absorptæ sunt. Cæterum εὐμαθές legendum censemus.

(80) Δύναμις τῆς... γινώμεν. Vide Phil. iii, 10.

(81) Ἐπιλογή. Ita male librarius, ut arbitror. Ἐπιτομή enim legendum est, aut si mavis, ἐκλογή huc quadrat.

(82) Ἀγιωτάτης πίστεως. Eodem epitheto fidem insignit Judas apostolus epistolæ commate 20, ubi: Τῇ ἀγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτούς.

(83) Ἰδιῶται. Hoc nomine insigniuntur indocti, illitterati, rudes. Ipse sane apostolus Paulus se idiώτην esse fatetur, non quidem quoad scientiam; erat enim vir doctus et in Judaica litteratura versatissimus, Act. xxii, 3, sed potius quoad artificiosum verborum ornatum, quem ignorabat. Ita enim de seipso: Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. II Cor. xi, 6. Adde Act. iv, 13; I Cor. i, 17; ii, 1, 15, 14, 16; II Cor. x, 10. Unde et ipsi Patres sæpius fatentur, apostolos fuisse idiotas, quia concinne scribere haud didicerant. Unus instar omnium nobis sit Eusebius, qui hunc in modum de iis scribit: Τὸν βίον ἀκρῶς κεκαθαρμένοι, καὶ ἀρετῇ πάσῃ τὰς ψυχὰς κεκοσμημένοι, τὴν δὲ γλῶτταν ἰδιωτεύοντες, τῇ γε μὴν πρὸς τοῦ Σωτῆρος αὐτοῖς δεδωρημένῃ θεῖα καὶ παραδοξοποιῶ δυνάμει θαρσύνοντες, τὸ μὲν ἐν περινοίᾳ καὶ τέχνῃ λόγων τὰ τοῦ διδασκάλου μαθήματα προσθεύειν οὔτε ᾔδουσαν οὔτε ἐνεχείρον. Quæ hoc modo interpretatur Henr. Valesius: *Cum essent vita quidem ac moribus castigatissimi et omnibus virtutibus ornati, sermone autem ipso rudes essent atque inculti, freti divina et mirifica virtute ipsis a Servatore concessa, artificioso verborum ornatu magistri sui præcepta exponere neque noverant, neque item conabantur. Hist. Eccles. l. iii, c. 24.* Non itaque hic ἰδιώτης ea in significatione sumitur, quæ hodie popularis est, nec eruditionis solum sed et judicii defectum denotat.

(84) Ὀλιγομαθεῖς. Hæc in ruborem convertere debent ex doctis multos, qui eruditione sua elati atque scientia tumentes omnia ad rationis suæ modulum exigere, et quæ futuro reservantur sæculo, comprehendere cupiunt, ignorantes, eos, qui perspecta intellectus humani imbecillitate ingredi in mysteria non audent, et qua par est animi humilitate ea admirantur atque ignorantiam suam proferunt, divinæ fidei longe propiores esse. Atque his commendandum est præcipue caput 28, l. ii *Adv. hæc.*, ubi § 5, ita Irenæus: Εἰ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς κτίσεως ἑνια μὲν ἀνάκειται τῷ Θεῷ, ἑνια δὲ καὶ εἰς γνώσιν ἐλήλυθε τὴν ἡμετέραν, τί χαλεπὸν, εἰ καὶ τῶν

ἀλήθεια καὶ ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν (78) ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὡς ὁ αὐτὸς ἀπόστολος λέγει, εὐμ (79)... τοῖς παιθομένοις. Ὁμοίους γὰρ Χριστῷ ἡμᾶς ποιεῖ, εἰ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν αὐτοῦ παθημάτων γινώμεν (80). Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἐπιλογή (81) τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀγιωτάτης πίστεως (82) τῆς ἡμῖν παραδοθείσης, ἣν οἱ ἰδιῶται (83) δέχονται καὶ οἱ ὀλιγομαθεῖς (84) ἐδίδαξαν, οἱ ταῖς γενεαλογίαις ταῖς ἀπεράντοις (85) οὐ προσέχοντες, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὴν τοῦ βίου ἐπανόρθωσιν σπουδάζοντες, ἵνα μὴ τοῦ θεοῦ πνεύματος ἀποστερηθέντες ἀποτύχωσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν (86). Τὸ γὰρ πρῶτον μὲν ἔστι τὸ ἀπαρνηῆσαι σεαυτὸν καὶ τὸ ἀκολουθῆ-

B ἐν ταῖς γραφαῖς ζητούμενων, ὅλων τῶν Γραφῶν πνευματικῶν οὐσῶν, ἑνια μὲν ἐπιλύομεν κατὰ χάριν Θεοῦ, ἑνια δὲ ἀνακείσεται τῷ Θεῷ, καὶ οὐ μόνον αἰῶν ἐν τῷ νυνί, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἵνα αἰεὶ μὲν ὁ Θεὸς διδάσκη, ἄνθρωπος δὲ διὰ παντὸς μανθάνῃ παρὰ Θεοῦ.

(85) Γενεαλογίαις ταῖς ἀπεράντοις. Respicit Irenæus ad I Tim. i, 4. Sunt qui putent, rejici hic ab Apostolo inanes disputationes Judæorum de genealogiis in Vet. Test. occurrentibus. Alii ad systema Αἰώνων Valentinianum putant digitum intendi, cujus prima jam fundamenta tempore apostolorum jecisse potuerant hæretici. Conf. cl. Vitringæ *Observ. sacr.* l. i, c. 2, p. 129 seqq. Nec dubito, huc saltem Irenæum respexisse. Quod si ita est, non ad Valentinianos solum accommodari possunt γενεαλογίαι illæ ἀπέραντοι, sed et ad ipsam Judæorum Caballam, antiquiorem omnino quam vulgo creditur. Hinc enim sua hausisse Gnosticos et a Gnosticis Valentinum arbitratur vir doctissimus Jo. Franciscus Buddeus in *diss. De hæresi Valentiniana*, § 15 seqq., cujus quidem hypothesin refutandam sibi sumpsit clariss. Massuetus *diss. 1 in Iren.*, art. 1, n. 5, § 21, qui e Pythagoricis præsertim et Platonicis fontibus Valentini Αἰῶνος derivat § 25, ubi et Ægyptios simul philosophos nominat, e quorum lacunis Valentinianum prodiisse systema censet reverendissimus Georgius Hooperus, episcopus Bathoniensis in conjecturis de Valentinianorum hæresi Londini ante triennium excusis. Cæterum nos haud latet, viros doctissimos magna in theologia cabalistica mysteria quærere, maxime in isto Sephirotarum systemate. Ingeniosa etenim oppido sunt, quæ post Henricum Morum et Christianum Knorrrium hanc in rem inter recentiores nobis dedere viri clarissimi, Campegius Vitringa et Jo. Franc. Buddeus, ille in *Observationibus sacr.*, hic in elegantissima *ad philosophiam Hebræorum Introductione*. Sed hæc maxima difficultate laborant ipsorum explicationes, quod Judæos non habent consentientes, qui in alia omnia abeunt. Cæterum hæc Caballæ mysteria naso adunco suspendit Thomas Burnetus in *Archæol. philosoph.* l. i, c. 6.

(86) Ἀποτύχωσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Eundem fere in modum Irenæus alibi scribit: Ἐπεὶ ἄνευ πνεύματος Θεοῦ σωθῆναι οὐ δυνάμεθα, προτρεπόμενος ἡμᾶς ὁ ἀπόστολος διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγνῆς ἀναστραφῆς συντηρεῖν τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ ἄμοιροι τοῦ Θεοῦ πνεύματος γενόμενοι ἀποτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐβόησε, μὴ δύνασθαι τὴν σάρκα καθ' ἑαυτὴν ἐν τῷ αἵματι βασιλείαν κληρονομηῆσαι Θεοῦ. *Cont. hæres.* l. v, c. 9, § 3. Græca hæc ex Jo. Damasceni *Parallelis* exscripta Halloixius in *Vita Irenæi* edidit et Basilius quoque habet *De Spiritu sancto* c. 29, momento Massueto p. 505, nisi quod Basilius ponat θελοῦ Πνεύματος, quod et in nostris exstat.

σαι τῷ Χριστῷ (87), καὶ οἱ ταῦτα ποιοῦντες εἰς τε- A
λειότητα φέρονται (88), πᾶν τὸ θέλημα τοῦ διδασκά-
λου πεπληρωκότες, υἱοὶ Θεοῦ διὰ τῆς παλιγγενεσίας τῆς πνευματικῆς γινόμενοι καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
ρανῶν κληρονόμοι, ἣν πρῶτον ζητοῦντες (89) οὐκ ἀφεθήσονται (90).

XXXVIII.

Εἰρηναίου (91).

Οἱ ταῖς δευτέραις τῶν ἀποστόλων διατάξεις παρη-
κολουθηκότες (92) ἴσασι, τὸν Κύριον νέαν προσφορὰν
ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ καθεστηκέναι κατὰ τὸ Μαλα-
χίου τοῦ προφήτου. Διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ
ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς
ἔθνεσι καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται
τῷ ὀνόματί μου καὶ θυσία καθαρὰ, ὡσπερ καὶ ὁ
Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγει· Τὰ θυμιάματά
εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων. Καὶ ὁ Παῦλος πα-
ρακαλεῖ ἡμᾶς παραστῆσαι τὰ σώματα ἡμῶν θυ-
σίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογι-
κὴν λατρείαν ἡμῶν. Καὶ πάλιν· Ἀναφέρωμεν θυ-
σίαν ἀνέσσεως τουτέστι καρπῶν χειλέων. Αὗται
μὲν αἱ προσφοραὶ οὐ κατὰ τὸν νόμον εἰσιν, οὐ τὸ χειρό- B
γραφον ἐξαλείψας ὁ Κύριος ἐκ τοῦ μέσου ἤρκεν,
ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, ἐν πνεύματι γὰρ καὶ ἀληθείᾳ δεῖ
προσκυνεῖν τὸν Θεόν. Διότι καὶ ἡ προσφορὰ τῆς εὐχα-
ριστίας οὐκ ἔστι σαρκική, ἀλλὰ πνευματικὴ καὶ ἐν
τούτῳ καθαρὰ. Προσφέρομεν γὰρ τῷ Θεῷ τὸν ἄρτον
καὶ τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας εὐχαριστοῦντες αὐτῷ,
ὅτι τῇ γῆ ἐκέλευσεν ἐκφῦσαι τοὺς καρποὺς τούτους
εἰς τροφήν ἡμετέραν, καὶ ἐνταῦθα (93) τὴν προσφο-
ρὰν τελέσαντες ἐκκαλοῦμεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπως
ἀποφῆνῃ τὴν θυσίαν ταύτην καὶ τὸν ἄρτον σῶμα τοῦ
Χριστοῦ καὶ τὸ ποτήριον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἵνα
οἱ μεταλαβόντες τούτων τῶν ἀντιτύπων, τῆς ἀφέσεως
τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς ζωῆς αἰωνίου τύχωσιν. Οἱ οὖν
ταύτας τὰς προσφορὰς ἐν τῇ ἀναμνήσει τοῦ Κυρίου
ἄγοντες, οὐ ταῖς τῶν Ἰουδαίων δόγμασι προσέρχονται, ἀλλὰ πνευματικῶς λειτουργοῦντες τῆς σοφίας
υἱοὶ κληθῆσονται.

XXXIX.

Εἰρηναίου (94).

Ἔταξαν οἱ ἀπόστολοι, μὴ δεῖναι ἡμᾶς κρίνειν

C

Irenæi.

Ordinaverunt apostoli, non oportere nos judi-

⁸³ Malac. i, 11. ⁸⁴ Apoc. v, 8. ⁸⁵ Rom. xii, 1. ⁸⁶ Heb. xiii, 15.

(87) Ἀκολουθῆσαι τῷ Χριστῷ. Hæc sane lex
Christianismi fundamentalis est, quam nisi obser-
vaverimus, dignitate Christianorum præmioque
excidimus. Exstat in Pandectis sacris passim. Vide
Matth. xvi, 24.

(88) Εἰς τελειότητα φέρονται. Conf. Hebr. vi, 1.

(89) Πρῶτον ζητοῦντες. Vide Matth. vi, 33.

(90) Οὐκ ἀφεθήσονται. Forsan alludit hic Ire-
næus ad Luc. xvii, 54 seqq.

(91) Εἰρηναίου. Hoc fragmentum quo pertineat,
et quonam in libro S. Irenæi exstiterit, determinare
non ausim. Certe in libris *Contra hæreses* non exstat.
Unde idem hic repeto, quod de priore fragmento
pronuntiavi.

(92) Παρηκολουθηκότες. Ubique Irenæus, ubi
hactenus vidimus, φράσιν in Novi Testamenti libris
usitatam imitatur. Quod et hic fit. Ita enim Lucas
initio Evangelii : Ἐδόξε κάμοι παρηκολουθηκότε
ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς. Luc. i, 3.

(93) Καὶ ἐνταῦθα. Ita omnino in codice ms., sed
contextus docet, μετὰ ταῦτα legendum esse, aut si
τὸ καὶ abjicias, εἶτα vel ἔπειτα.

(94) Εἰρηναίου. Hoc fragmentum ex epistola

Irenæi.

Qui ultimas apostolorum constitutiones assecuti
sunt ii norunt, Dominum in Novo Testamento no-
vam instituisse oblationem secundum dictum Mala-
chiae prophetæ. Propterea ab ortu solis et usque ad
occasum nomen meum glorificatum est in gentibus
et in omni loco suffitus offertur nomini meo et victima
munda ⁸³, uti et Joannes in Apocalypsi dicit : *Suf-
fitus sunt preces sanctorum* ⁸⁴. Et Paulus hortatur,
ut sistamus corpora nostra victimam viventem, san-
ctam, beneplacitam Deo, rationalem cultum no-
strum ⁸⁵. Et rursus : *Offeramus victimam laudis,
hoc est fructum labiorum* ⁸⁶. Nam hæ oblationes non
secundum legem sunt, cujus chirographum delens
Dominus e medio sustulit, sed secundum spiritum;
nam in spiritu et veritate oportet adorare Deum.
Quapropter oblatio eucharistiæ etiam non carnalis
sed spiritualis est et in hoc munda. Offerimus enim
Deo panem et poculum benedictionis, gratias agen-
tes ipsi, quod terræ mandaverit progignere hos
fructus ad nostrum nutrimentum, et postea finita
oblatione, invocamus Spiritum S., ut exhibeat
hanc victimam et panem corpus Christi et poculum
sanguinem Christi, ut, qui hæc antitypa accipiunt, re-
missionem peccatorum et vitam æternam conse-
quantur. Illi itaque, qui has oblationes in recorda-
tione Domini agunt, non sane Judæorum institutis
accedunt, sed spiritualiter sacra facientes sapientiæ
filii vocabuntur.

D

Irenæi *De schismate* contra Blastum petitum esse
videtur. Orta etenim tum temporis erat quæstio de
paschate inter Asianos et Romanos, in concilio Ni-
cæno postmodum decisa atque ab Irenæo ita tra-
ctata, ut propter ritum externum pacis ecclesia-
sticæ vinculum scindi haud debere egregie demon-
strarit. Aut, si mavis, hoc fragmentum pertinet ad
libellum Irenæi Περὶ τοῦ Πάσχα, *De Paschate*,
quem allegavit Justinus quidam in *Resp. ad quæsi.*
115 *ad orthodoxos*. Nota est, quam hanc in rem
Irenæus ad Victorem episcopum Romanum scripsit,
epistola, cujus fragmentum Eusebius, Nicephorus
et Maximus nobis tradidere, ubi sanctissimus vir
nihil urget magis quam concordiam ecclesiasticam
ab omni schismate alienam, ubi non de fide quidem
sed de ritibus agitur. Quinimo addit : Ἡ διαφωνία
τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνί-
στησι, *diversitatem jejunii consensionem fidei com-
mendare*. Egregia plane sunt, quæ de schismate
fugiendo lib. iv *contr. hæres.* cap. 33, § 7, scribit
noster : Ἀνακρινεῖ δὲ (sc. ὁ Θεός) τοὺς τὰ σχίσματα
ἐργαζομένους, κενοὺς ὄντας τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης
καὶ τὸ ἴδιον λυσιτελεῖ σκοποῦντας, ἀλλὰ μὴ τὴν

care quemquam in esca vel potu vel parte festi aut neomeniæ aut sabbatorum. Unde igitur hæc disceptationes? Unde schismata? Feriamur, sed in fermento malitiæ et malignitatis, Ecclesiam Dei scindentes, et externa servamus, ut meliora, fidem et charitatem abiciamus. Has igitur ferias et jejunia displicere Domino ex sermonibus prophetis audivimus.

Irenæi.

Christus ante sæcula vocatus Dei Filius in complemento temporis apparuit, ut nos, qui sub iugo peccati eramus, per sanguinem suum purificet, inculpato Patri filios sistens, si castigationi spiritus obedientes nos præstemus. Et in fine temporum venturus est ad destruendum omne malum et ad

ἔνωσιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ μικρὰς καὶ τὰς ὑφούσας αἰτίας τὸ μέγα καὶ ἐνδοξόν σῶμα τοῦ Χριστοῦ τέμνοντας καὶ διαιροῦντας καὶ ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀναιροῦντας. Quæ verba conservavit nobis Joannes Damascenus in *Parallelis sacris* titul. 76, περὶ ἀρετικῶν, translata inde in *Vitam Irenæi* ab Halloixio descriptam pag. 497 et 481. Dignus est hic, quem allegamus, Damasceni *Parallelorum* titulus, qui sæpius legatur atque relegatur, ut, quæ priscae Ecclesiæ circa doctrinam de schismate fuerit fides, clarius noscamus. Adeo enim Christiani hodie in partes discissi sunt, ut quævis opinio novum schisma novamque sectam gignat. Felices eos, qui unitatem fidei spiritusque sectantur! Ephes. iv, 3, 4, 5.

(95) *Μὴ δεῖναι.... σαββάτων.* Locus, quem hic allegat Irenæus, Pauli est in litteris ad Colossenses cap. ii, 16.

(96) *Ἐορτάζομεν.... πορνείας.* Alludit, ut arbitrator, vir sanctus ad I Cor. v, 8.

(97) *Εἰρηναίου.* Hæc forsitan ad διαλέξεις διαφορῶν aut ad ἐπίδειξιν ἀποστολικοῦ κηρύγματος ab Irenæo scriptam pertinere.

(98) *Ὁ πρὸ αἰώνων κληθεὶς Θεοῦ Υἱός.* Doctrinam Irenæi de divinitate Filii Dei post Georgium Bullum et Nicolaum Nourriam egregie explicavit R. Massuetus in diss. 3, art. 5, cui non opus est ut plura addamus.

(99) *Ἐν τῷ πληρώματι τοῦ καιροῦ.* Vide Galat. iv, 4, ubi πληρῶμα τοῦ χρόνου. Plenitudo temporis habetur in Latinis Irenæi.

(1) *Παιδεία.* Vide Tit. ii, 12.

(2) *Μέλλει ἔρχ. εἰς τὸ καταργ. πᾶν τὸ κακὸν... ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα.* Digna sunt hæc Irenæi verba, quæ penitus considerentur. Duo enim sunt, quæ dicit. Primum, *destructum iri omne malum*; secundum *reconciliatum iri universa*. Itane ergo credit ille, quod Origenes post ipsum credit, pœnas quoque damnatorum finem habituras, quod ex eo omnino consequi videtur, si dixeris, omne malum sublatum iri? Itane porro juxta Irenæum reconciliatio universalis per Christum nondum facta est, reservanda demum ad diem judicii? Hæc qui æqua iudicii lance dijudicare velit, inspicat prius quæ Irenæus de æternis damnatorum pœnis in libris *Advers. hæreses* memorat. Lib. iii, cap. 25, § 3, hæc leguntur: *Hoc idem autem et Dominus in Evangelio his, qui a sinistris inveniuntur, ait: Abite, maledicti, in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus; significans, quoniam non homini principaliter præparatus est æternus ignis, sed ei, qui seduxit et offendere fecit hominem, et inquam qui princeps apostasiæ est, principi abscissionis, et his angelis, qui apostatiæ facti sunt cum eo: quem quidem juste percipient etiam hi, qui similiter ut illi sine pœnitentia*

τινὰ ἐν βρώσει καὶ ἐν πόσει καὶ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας ἢ σαββάτων (95). Πόθεν οὖν αὐται αἱ μάχαι; πόθεν τὰ σχίσματα; ἑορτάζομεν, ἀλλ' ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας (96), τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ διαβρίπτοντες, καὶ τὰ ἐκτὸς τηροῦμεν, ἵνα τὰ κρείττονα, τὴν πίστιν καὶ ἀγάπην ἀποβάλλωμεν. Ταύτας οὖν ἑορτὰς καὶ νηστείας ἀπαρέσχειν τῷ Κυρίῳ ἐκ τῶν προφητικῶν λόγων ἠκούσαμεν.

XL.

Εἰρηναίου (97).

Χριστὸς ὁ πρὸ αἰώνων κληθεὶς Θεοῦ Υἱός (98) ἐν τῷ πληρώματι τοῦ καιροῦ (99) ὤφθη, ἵνα ἡμᾶς τοὺς ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ὄντας διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ καθάρσῃ, ἀγνοοῦς τῷ Πατρὶ υἱὸς παραστήσας, εἰ τῇ παιδείᾳ (1) τοῦ πνεύματος εὐπειθεῖς ἡμᾶς παρέχωμεν. Καὶ ἐν τῷ τέλει τῶν καιρῶν μέλλει (2) ἔρ-

B *et sine regressu in malitiæ perseverant operibus.* Lib. iv, cap. 27, § 4, ex variis Scripturæ locis probat, æternum ignem impiis destinatum esse. Id autem qua ratione intelligat, explicat luculentius loc. cit. cap. 28, § 1. Ibi enim: *Cum ergo hic et illic eadem sit in vindicando Deo justitia Dei et illic quidem typice et temporaliter et mediocrius; hic vero vere et semper et austerius....* Addit rationem, ob quam damnatio impiorum æterna statui debeat, *quoniam expediebat eis juxta Scripturam, si non essent nati.* Pergit § 2: *Pœna eorum, qui non credunt Verbo Dei et contemnunt ejus adventum et convertuntur retrorsum, ampliata est; non solum temporalis sed et æterna facta. Quibuscunque enim dixerit Dominus: Discedite a me, maledicti, in ignem perpetuum; isti erunt semper damnati; et quibuscunque dixerit: Venite, benedicti, etc., hi semper percipiunt regnum et proficiunt.* Add. lib. iv, cap. 33, § 11; cap. 39, § 4, ubi: *Æternum qui fugiunt lumen, quod continet in se omnia bona, ipsi sibi causa sunt, ut æternas inhabitent tenebras, quæ ipsa repetuntur cap. 40, § 1, 2.* Nec nos hic morantur, quæ Irenæus alibi habet de perseverantia vitæ solis electis bonisque data lib. ii, cap. 24, § 3. *Non enim ex nobis, ait, neque ex nostra natura vita est, sed secundum gratiam Dei datur. Et ideo qui servaverit datum vitæ et gratias egerit ei qui præstitit, accipiet et in sæculum sæculi longitudinem dierum. Qui autem abjecerit eam et ingratus exstiterit factori ob hoc quod factus est, et non cognoverit eum qui præstat, ipse se privat in sæculum sæculi perseverantia.* Sunt hæc quæ in suas partes traxit Henricus Dodwellus, naturalem animæ mortalitatem statuens, nisi per baptismum facta fuerit immortalis. Sed egregia sunt, quæ reponit doctissimus Massuetus: *Unum observasse sufficiat, scilicet duplex immortalitatis genus, quod Dodwellus nusquam distinxit, sed potius ita confudit, ut alterum pro altero habuerit, fontem errorum omnium illius esse. Immortalitas quippe animarum, alia naturalis, alia supernaturalis. Prior substantiis sua natura simplicibus et ab omni materia segregatis propria est; qua nullius omnino creatæ rei vi et efficientiæ dissolvi et extinguere possunt. Posterior animabus beatis peculiaris est; qua Deo et cum Deo æternum viventes, felicitate nunquam desitura fruuntur in cælis.* Dissertatio 3, artic. 9, § 104. Idem et accurate demonstrat, Irenæum, cum æternas damnatorum pœnas dixit, nunquam desituras intellexisse. Ita enim loco citato § 105: *Hic damnatorum pœnam opponit Irenæus beatorum felicitati; et quemadmodum hæc sempiterna est, sic et alteram sempiternam esse statuit. Ubi qui has voces, æternus ignis, æterna pœna, semper damnati, detorserit ad longissima duntaxat supplicia, sed damnatorum interitu tandem aliquando desitura; advertat, nec Ire-*

γερθαι εἰς τὸ καταργῆσαι πᾶν τὸ κακὸν καὶ εἰς τὸ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα (3), ἵνα ἡ πάντων τῶν μισμάτων τὸ τέλος.

XLI.

Καὶ εὗρε σιαγόνα ὄνου (4). Σημειωτέον, ὅτι οὐκέτι ἡ θεία Γραφή μετὰ τὴν πορνείαν (5) τοῖς παρ' αὐτοῦ καταρωμένοις (6) ἐφθέγγετο τὸ, ἡλατο ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου· οὕτω γὰρ τὸ τῆς πορνείας ἀμάρτημα πρὸς τὸ σῶμα ὡς περὶ Θεοῦ ναδὸν (7) ἀμαρτάνεται, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον.

⁸⁷ Judic. xv, 15. ⁸⁸ Judic. xiv, 6, 19; xv, 14.

nam ceterosque Patres, imo nec ipsam Scripturam aliis vocibus designare sempiternam beatorum felicitatem; quas proinde impii, arrepta hinc occasione, similiter detorquere possent ad longam dumtaxat felicitatem, aliquando tamen finiendam. Legesit quæ eo de argumento scripsit eruditissimus D. Matthæus Peitdidier tom. II Adnotationum in Bibliothecam auctorum ecclesiasticorum pag. 405 et seqq. edit. Paris. 1692.

(3) Καὶ εἰς τὸ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα. Respicit noster sine dubio ad Colossenses i, 20, ubi: Καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν. Etenim reconciliationem universalem per mortem Christi jam factam esse haud negat Irenæus. Conf. lib. v, cap. 14, § 3. Est autem universalis illa, per quam totus mundus cum Deo fuit reconciliatus, ita ut salus acquisita omnibus fuerit, particularis vero pœnitentiam silemque hominis cum obedientia Evangelio præstita præviam habet bonaque a Christo acquisita applicat. II Cor. v, 19, 20. De hac itaque loquitur in fragmento nostro Irenæus aut potius de ejus plenaria manifestatione ultimoque effectu, qui non nisi in novissimo die apparebit. Cæterum eum loco, qui exstat ad Colossenses cap. i, 21, 22, vir sanctus confert alterum παράλληλον Ephes. i, 10, ubi: Ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Hanc recapitulationem, quam vocat, rerum cœlestium et terrestrium, ait Irenæus esse conjunctionem nature divinæ cum humana. Vide loc. cit. § 2. Alibi hanc recapitulationem de anima hominis cum corpore conjuncta explicat loco citato cap. 20, § 2. Tam obscura tamen atque intricata sunt hæc omnia, ut quæ mens Irenæi sit, liquido vix dignosci possit.

(4) Quæ hinc sequuntur fragmenta XLI-XLV Muenterus e mss. in bibliotheca Vaticana asservatis eruit, atque in libro inscripto: *Fragmenta Patrum Græcorum*, fasc. I, Hafniæ 1788, publici juris fecit. Vir doctus hæc contextui Græco præmisit: Allegoricam interpretationem, non modo a Græcorum philosophis, Stoicis nimirum et Platoniceis, in exponendis poetis principibus, verum etiam a Judæorum Hellenistarum doctoribus, liberaliori Græcarum litterarum doctrina institutis, adoptatam, in Ecclesiam quoque Christianam transiisse, ex plurimis et prope omnibus antiquissimorum Patrum in sacram Scripturam commentariis ellicitur. Quibus equidem, cum notissima sit res, ulterius demonstrandis haud immorabor; locos saltem de phœnice, resurrectionis typo, de salute fidelium per sanguinem Christi in filo rubro meretricis Rahab præsignificata, ex epist. Clementis Romani, et de nomine Christi in voce ἰχθῦς exhibitō, in Justino M. in memoriam revocans. Ipsum vero, cujus fragmenta exhibeo, Irenæum eandem dilexisse allegoricam S. Scripturæ exponendæ rationem, ex editis ipsius libris, quo major authenticæ ineditorum nostrorum fragmentorum habeatur fides, paucis exponendum mihi erit. Scilicet ipse, qui per totum volumen contra Guosticorum, ut verbo utar, theologias, mysticos allego-

Et invenit maxillam asini ⁸⁷. Notandum quod non amplius post fornicationem sacra Scriptura de rebus ab eo fortiter et feliciter gestis locuta est: *Impulit eum Spiritus Domini* ⁸⁸. Ita enim peccatum fornicationis contra corpus ut contra templum Domini committitur secundum divum Apostolum.

ricosque sensus, quos in S. Scriptura repositos occultosque esse docuerunt, evertere et confutare omni studio allaboravit: ex quadriformi tamen Cherubino facie Apoc. iv, 7, quibus Deus vehebatur, efficit, necessario etiam quatuor esse debere Evangelia, quibus insideat Christus Jesus, quatuorque testamenta, Adami nimirum, Noe, Moysis et Christi, humano generi a Deo data (iii, 11). Moysen porro docet virgam in terram coram Pharaone projecisse, ut ea incarnata omnem Ægyptiorum prævaricationem, quæ insurgebat adversus Dei dispositionem, argueret et solveret (iii, 21). Matrimonio Moysis cum muliere Æthiopica spiritualis Christi cum Ecclesia nuptias; iv, 20, sub Rahaba et duobus speculatoribus Trinitatem; in eodem capite Thamaris denique duplici parte utrumque testamentum typice significari (iv, 25). In reliquum videant, quibus plura ejusmodi Irenæi exegetico-allegorica præsent, iii, 10, 18; iv, 38; v, 29, et alia passim. — De libro, ex quo hausta sunt omnia hæc commentariorum Irenæi in V. T. fragmenta, quorum nonnulla ab Halloixio et ex eo a Massueto edita fuere, nihil certo asseri potest. Videntur tamen omnia ejusmodi fragmenta reliquiæ esse homiliarum deperditarum, quibus, uti mos erat prisæ Ecclesiæ episcopis presbyterisque, sacre Scripturæ selectos libros exposuerat; habentur enim in editione Massueti fragmenta commentariorum in varia Pentateuchi, Judicium, Evangeliorumque effata. Ad idem quoque genus Plalli primum quartumque fragmentum referendum videtur. Cæterum, num istæ homiliæ partem librorum, qui διδασκαί vel διατάξεις dicebantur, constituerint, an vero seorsim editæ sint, ea non nisi conjecturis, quibus tamen ne hic indulgeamus, loci et temporis ratio vetat, committenda sunt. — Hoc fragmentum est commentarii in librum Judicum; habetur enim locus hic in historia Simsonis, Jud. xv, 15. MÜENTERUS.

(5) Μετὰ τὴν πορνείαν. Respicit ad amores Simsonis et Delilæ, Jud. xvi, 4. Ubi enim alibi de Simsone narratur, eum edidisse fortitudinis novum quoddam specimen, addit auctor libri: Ἠλατο πνεῦμα Κυρίου ἐπ' αὐτόν — ita Jud. xiv, 6, 19; xv, 14. Deinde vero violato, quo erga Deum obstrictus tenebatur voto, simpliciter additur causa virium auctarum, καὶ ἤρξατο θρῖξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ βλάσταναι, Jud. xvi, 22 (sec. LXX), nulla amplius de spiritu Domini mentione facta. Ib.

(6) Κατωρθωμένοις. Sensus vocis: res præclare et feliciter in commodam populi gestæ. Ita usurpatur Actor. xxiv, 2, ubi Tertullus de κατορθώμασιν, provida nempe Felicis cura, Judæis imperitata, verba facit. Apud Plutarchum vero eodem sensu bellico, quod Jud. xv habeatur, ubi ὡς μέγα κατορθώμα ποιήσων, ait. Idem enim est hic, quod ἀνδραγαθήμα. In Ciceronis denique Officiis perfectum officium audit, officio, quod Græci καθήκον vocant, oppositam. Ib.

(7) Ὡς περὶ Θεοῦ ναδόν. Respicit ad I Cor. iii, 16, 17. Ib.

XLII.

Hoc significat persecutionem Ecclesiae a gentibus in infidelitate adhuc permanentibus. Sed ille, qui talia passus est, speravit ultionem de gerentibus bellum. Per quod vero ultio? Primo quidem per fugam ad petram, quæ sensibus non percipitur (spiritualem); dein vero per inventionem maxillæ asini. Typus vero maxillæ corpus Christi.

A Τοῦτο σημαίνει (8) τὸν διωγμὸν τὸν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τῶν ἐτι μενόντων ἐν τῇ ἀπιστίᾳ ἐθνῶν (9). Ἄλλ' ἤλπισεν (10) ὁ ταῦτα πάσχων, ὡς ἔσται ἐκδίκησις κατὰ τῶν πολεμούντων. Διὰ τίνος δὲ ἡ ἐκδίκησις; Πρῶτον μὲν διὰ τοῦ καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν νοσητὴν πέτραν (11), δεῦτερον δὲ διὰ τοῦ εὐρεῖν σιαγόνα ἄνου. Τύπος δὲ τῆς σιαγόνας (12) τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

XLIII.

Benedicentes semper iis qui digni sunt, indignis

Eὔ μὲν λέγοντες (13) αἰεὶ τοὺς ἀξίους, κακῶς δὲ

(8) Τοῦτο σημαίνει. V. primam adnotationem ad fragm. XLI. Hoc fragm. ex eodem, ex quo antecedens, commentario in Judices haustum videtur. Referendum est ad Jud. xv, ubi Simson a popularibus suis Philistæis traditur, propria dein fortitudine liberatus, vindictam de hostibus patriæ sumit. Mcent.

(9) Τὸν διωγμὸν ... ἐθνῶν. Non equidem, Irenæum certam Christianorum vexationem quamdam ob oculos hic habuisse, crediderim; licet ipse anno CLXXVII persecutione in Gallia, imprimis Viennæ et Lugduni flagrans, ecclesiae Lugdunensis fuerit presbyter: ex additis tamen verbis ἐτι μενόντων cernitur, illum haud ad priores, quæ Neronis et Domitiani temporibus Ecclesiam oppresserunt, calamitates respexisse; quo quidem tempore nullæ adhuc editæ erant Christianorum apologiæ, ex quibus saltem id imperatoribus præfectisque provinciarum constaret, religionem Christianorum haud esse exitiabilem superstitionem, odii humani generis convictam. Verba porro ἐτι μένειν pertinaciam in idolorum cultu, non obstantibus Christianorum pro propaganda inter eos fide laboribus, indicare mihi videntur; cuius tamen pertinaciæ haud ante sæculum II, quo, ipso Irenæo teste, ecclesiae per universum orbem Romanum, in Gallia nimirum, Britannia, Hispania, imo etiam in Germania exstiterent, a quibus gentiles in meliori cultu institui potuissent, laxandi erant. Cum vero, licet edictis imperatorum præsidiisve provinciarum, novæ vel persecutiones vel inquisitiones jussæ haud essent, flamina tamen semper et pontifices, omnesque, quibus templorum sacra curæ essent, populares ad violentias in illos, qui pro Christianis haberentur, committendas incitarent (quæ Plinius ipse, ut alios taceam, in epistola ad Trajanum Augustum docet) continuis prope vexationibus, ex universo populi in eos odio oriundis, Christianos, maxime vero sacerdotum antistes, obnoxios fuisse, quisquis facile concedet. Ex quo deinde consequitur, ad interpretationem fragmenti hujus certam aliquam, de qua apud historicos sermo sit, persecutionem non quærendam esse. Id.

(10) Ἄλλ' ἤλπισεν. Scilicet Simson, qui ab ipsis civibus suis tradebatur Philistæis. Cæterum ipsum Simsonem Irenæo quoque typum fuisse Christi, ex fragmento ejusdem commentarii in Judices apud Massuetum p. 346 [hujus novæ editionis fragm. XXVII] conjicio; in quo puer Simsonem manu ducens cum Joanne Baptista comparatur, et ex Simsone columnis innixo doctrina elicitur, *populum de religione edoctum agnovisse Christi mysterium*. Ita enim loquitur: Τὸ οὖν ἐπαναπαυθῆναι τὸν Σαρψὸν ἐπὶ τοὺς στύλους, τὸ τὸν διδαχθέντα λαὸν (Judæorum) ἐπιγνώσκειν τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. Columnas enim, jam in antecedentibus, utrumque Testamentum significare docuerat. Id.

(11) Ἐπὶ τῆς νοσητῆς πέτρας. Petra, de qua quidem sermo est in historia Simsonis, est rupes Eram, Jud. xiv. Integer vero locus, typice de Christo expositus, alludere videtur ad Matth. xxi, 42. Quod ex epitheto νοσητῆς, quæ sensibus capi nequit, magis elucere videtur. Id.

(12) Τύπος, δὲ τῆς σιαγῆς, κ. τ. λ. Typus sane

ex altissimis allegoricæ interpretationis mysteriis tractus, cujus comparationis medium terminum frustra quæres. Ipse vero Irenæus nobis doctor. In alio enim fragmento apud Mass. p. 346 [hujus novæ editionis fragm. XXIII] ad Numer. xxii, 22, asinam Bileani figuram esse corporis Christi tradit, ita verba faciens: Ἐφ' ὃν πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐκ καυμάτων ἀναπαύομενοι, ὡς ὑπὸ ὀχθήματος βαστάζονται. Τὸ γὰρ φορτίον τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων ὁ Σωτὴρ ἀνεδέξατο. Solum vero a corpore asinæ ad maxillam, a toto ad partem, haud adeo mortalem esse vident omnes. Id.

(13) Εὔ μὲν λέγοντες, κ. τ. λ. Hoc fragmentum, quod Muenterus primus e mss. Vaticanis edidit, ipso editore teste his inscribitur verbis: Τοῦ ἀγίου Εἰρηναίου ἐκ τῶν διατάξεων. Muenterus ad hæc ita scribit: Morem fuisse antiquissimorum Ecclesiarum Patrum constat, ut ea, quæ sive ab apostolis sive a discipulis apostolorum, τῆς πρώτης διανοητικῆς, acceperant, quo se melius falsis, quæ sæculo jam secundo circumferebantur, institutionibus opponerent, in opusculis, διδαχαί vel διδασκαλίαι dictis, discipulis posteritatisque traderent. Tales quidem διδασχάς a plurimis Patribus conscriptas, dein Epiphani tempore in *Constitutiones apostolorum*, ex iis conflatas transiisse, censuerunt viri in antiquitatibus ecclesiasticis facile principes, inter quos Dodwellum, Pearsonium, Grabiumque nominasse sat erit. Ejusmodi porro διδασκαλίαν in secunda, quæ vulgo dicitur, Clementis Romani epistola ad Corinthios superstitem esse asseritur. Hippolyti similiter in bibliotheca Cæsarea Vindobonensi ineditam exstare, docuit Lambecius *Comment. viii*, 429. De aliorum Patrum διδασχαίς, Ignatii nimirum, Polycarpi, Hermæ et Barnabæ testantur nonnulla verba Stichometriae Nicephori patriarchæ, a Dodwello in *Diss. I Irenæica* laudata. Ipsum autem Irenæum, cum falsis διδασχαίς probabiliter ab Heracleone, gnostico homine, qui κήρυγμα Ἡέτρον, teste Origene, pro genuino venditaverat, aliisque strenue contradixisset (de iis enim verba faciens, ipse lib. i, 17, Ἀμύθητον, αἶν, πλήθος ἀποκρύφων καὶ νόθων γραφῶν, ἃς αὐτοὶ ἐπλασαν, προσφέρουσι εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνοήτων, καὶ τὰ τῆς ἀληθείας μὴ ἐπισταμένων γράμματα), suam quoque διδασχὴν, morem apostolicorum Patrum imitatus, conscripsisse ecclesiaeque Lugdunensi reliquisse, ex Eusebio (*Hist. eccl. v*, 26) et Hieronymo patere videtur (*Catal. script. c.* 35). Verba enim sunt Eusebii: Καὶ ἄλλος (φέρεται) ὃν ἀνατέθεικεν ἀδελφῶν Μαρκανθῶ τοῦνομα εἰς ἐπίδειξιν (legendum forte ex emendatione Valesii et Dodwelli ἀπόδειξιν) τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος. Quam apostolicæ et fidei et disciplinæ ulteriorem fuisse expositionem, qua falsa hæreticorum κηρύγματα confutaverit, Dodwello facile concedendum esse censeo. Quod vero, id quod mira doctrina ex auctoribus Græcis evincere allaborat, alter quidam Irenæi liber perditus, ab Eusebio et Hieronymo quoque laudatus, cui titulus *Διαλέξεων διαφόρων*, homilias quoque ad populum exhibuerit, eundem contra tanti viri auctoritatem negare non ausim; nisi cū-

οὐδέποτε τοὺς ἀναξίους, ταυθόμεθα καὶ ἡμεῖς τῆς τοῦ
Θεοῦ δόξης καὶ βασιλείας.

Προφητεία (14) ἐν αὐτοῖς ἐσημαίνεται, ὡς παραβά-
της γενόμενος ὁ λαὸς σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν
σφιγγίσεται. Τὸ δὲ λυθῆναι αὐτοῦ αὐτομάτως τὰ
δεσμὰ σημαίνει, ὡς μετανοήσας πάλιν λυθήσεται ἐκ
τῶν τῆς ἁμαρτίας δεσμῶν.

Οὐκ εὐχερὲς (15) ὑπὸ πλάνης κατεχομένην μετα-
πίσται ψυχὴν.

Καὶ τὸν Βαλαάμ υἱὸν Βεὼρ ἀπέκτειναν ἐν ῥομι-
φαία. Ὁ γὰρ μηκέτι ἐν πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, ἀλλὰ
κατέναντι νόμου Θεοῦ ἕτερον πορνείας νόμον ἱστάνων,
οὗτος οὐκέτι ὡς προφήτης, ἀλλ' ὡς μάντις λογισθή-
σεται. Μὴ ἐμμείνας γὰρ τῆ τοῦ Θεοῦ ἐντολῆ, ἄξιον
τῆς αὐτοῦ κακομηχανίας ἀντελάβετο μισθόν.

Τοῦτο σημαίνει (17) τὸν διωγμὸν τὸν κατὰ τῆς
Ἐκκλησίας παρὰ τῶν ἐπι μερόντων ἐν τῇ ἀπιστίᾳ
ἔθνῶν. Ἀλλ' ἠλπίσεν ὁ ταῦτα πάσχων, ὡς ἔσται ἐκ-
δίχτησις κατὰ τῶν πολεμούντων. Διὰ τίνος δὲ ἡ ἐκδί-
χτησις; Πρῶτον μὲν, διὰ τοῦ καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν
νοητὴν πέτραν (18)· δεύτερον δὲ, διὰ τοῦ εὐρεῖν σια-
γὸνα θνοῦ. Τύπος δὲ (19) τῆς σιαγόνος τὸ σῶμα τοῦ
Χριστοῦ.

Προφητεία (20) ἐν αὐτοῖς ἐσημαίνεται, ὡς παραβά-
της γενόμενος ὁ λαὸς, σειραῖς ταῖς ἑαυτοῦ ἁμαρτίαις
σφιγγίσεται. Τὸ δὲ λυθῆναι αὐτοῦ αὐτομάτως τὰ
δεσμὰ, σημαίνει, ὡς μετανοήσας πάλιν λυθήσεται ἐκ
τῶν τῆς ἁμαρτίας δεσμῶν.

⁹⁹ Num. xxxi, 8.

ci potuerit, utrumque Irenæi librum, et ἐπίδειξιν
et διαλέξεις, partem ejusdem operis fuisse, ab Eu-
sebio dein et Hieronymo male distincti. Duos enim
ejusdem argumenti diversos ab Irenæo confectos
fuisse libros, etsi non negaverim, haud tamen credi-
derim. Accedit præterea, quod διδασκαλία, διδασχῆ,
διατάξεις, διαλέξεις, διαταγαί, παραδόσεις, cætera-
que ejusmodi nomina apud veteres idem fere scri-
ptionum genus indicasse videantur; quod denique
novus jam titulus operis Irenæici, quo fragmentum
nostrum inscriptum est, διατάξεις, habeatur. Tria
igitur Irenæi forent opera ejusdem fere argumenti;
quis vero credat? Διατάξεις quidem esse idem opus
quod ἐπίδειξιν, dubium mihi non est. De altero au-
tem opere, cui διαλέξεις titulus, eoque magis desi-
derando, quod in eo Epistolæ ad Hebræos mentio-
nem fecerat Irenæus sententiasque inde excerpserat,
peritioribus sententiam ferre relinquo. Cæterum
ex inscriptione fragmenti simplici admodum, notum
id quoddam opus eo tempore, quo Catenaë conficie-
bantur, fuisse videtur. Eam una cum fragmento a
Massueto, sed sine inscriptione edito ex Vaticano
Cod. 1553 dāmus. Nulla præterea verborum fra-
gmenti ad benedictionem Bileami Num. xxii forte
spectantis, expositione opus est, cum sententiam
locis Matth. v, 44; Luc. vi, 27, aliisque Pauli et
Petri maxime consonam disertis verbis exhibeant.

(14) Προφητεία, κ. τ. λ. Fragmentum hoc partem
exhibet commentarii in Ezechielem; referri enim
videtur ad cap. iii et iv, quo propheta manus lig-

æ autem nunquam maledicentes, ita nos quoque glo-
riam et regnum Dei consequemur.

XLIV.

Vaticinio in illis indicabatur, quod populus trans-
gressor factus vinculis propriorum peccatorum
coerceretur. Spontanea vero vinculorum solutio
indicat, quod pœnitentia facta, iterum vinculis pec-
cati liberaretur.

XLV.

Non est facile quid, animæ ab errore occupatæ
aliam sententiam persuadere.

XLVI.

Atque Balaamum Beoris filium ferro trucidarunt ⁹⁹.
Etenim non loquens amplius ex spiritu Dei, sed ad-
versus legem divinam proferens alteram adufteri-
nam legem, hic ne diutius quidem propheta, sed
vates habebitur. Non obtemperans enim Dei impe-
rio, dignas pravæ artis pœnas luit.

XLVII (16).

Hoc significat persecutionem Ecclesiæ ab iis gen-
tibus notam, quæ sensu a vera religione alieno
adhuc esse perseverant. At qui hæc perpessus est
speravit, fore, ut pœnæ expeterentur ab iis, qui
bellum moverant. Qua de causa pœnæ? Primum
quidem, ob fugam in rupem, nomine Etamam, fa-
ctam; deinde vero, ob repertam maxillam asini.
Quæ maxilla figura est corporis Christi.

XLVIII.

Prophetia in illis significabat, populum, qui le-
gem divinam violaverit, peccatis ab ipso commissis
sicuti catenis vincendum iri. Quod ejus vincula sponte
sunt soluta, id significat (populum), mutatis animis
ex vinculis peccati liberatum iri.

tis aliisque symbolis vaticinium de futura Hieroso-
lymorum obsidione edere jubetur. MUEXT.

(15) Οὐκ εὐχερὲς, κ. τ. λ. V. primam adnotatio-
nem ad fragm. XII.

(16) Hoc et sequentia duo fragmenta typis ex-
pressa leguntur in libro qui inscribitur: Σειραὶ
ἑνος καὶ παντηκοντα ὑπομνηματισμῶν εἰς τὴν Ὀκτα-
τευχον καὶ τὰ τῶν Βασιλείων κ. τ. λ. Τομὸς πρῶτος;
καὶ δεύτερος. Ἐν Λειψίᾳ ἐτέλει ἀψοβ'. Tom. I, p. 1581
et 1582; tom. II, p. 219, 220. STIEREN, Opp. Ire-
næi, tom. I, pars II, p. 895, Lipsiæ 1855, in 8°.
Interpretationem addidit doctissimus editor.

(17) Τοῦτο σημαίνει, κ. τ. λ. Leguntur hæc Græ-
ca ad locum Scripturæ S. Judic. xv, 7. In Catena
hæc adnotata leguntur: Οὐδὲ τοῦτο, οὐδὲ τὸ ἐξῆς
τοῦ Εἰρηναίου ἐν τοῖς τοῦ Λουγδούκων ἐκδόδοι. εὐ-
ρηται.

(18) Ἐπὶ τὴν νοητὴν πέτραν. Ita corrupte legi-
tur in Catena. Referenda enim sunt verba fragmen-
ti ad Judic. xv, 8; ubi interpretatio LXX ita legi-
tur: Καὶ κατέβη καὶ ἐκάθισεν ἐν τρυμαλιᾷ τῆς πέ-
τρας Ἡτάμ. Inde Irenæum scripsisse conjicio:
Ἐπὶ τὴν Ἡτάμ πέτραν.

(19) Τύπος δέ, κ. τ. λ. In Catena hæc sunt adno-
tata: Οὐκ ὀρθὸν δὲ τὸ ἐν τῷ τέλει, εἰ μὴ ἐκγρά-
σθειν οὕτω· τύπος δὲ ἡ σιαγὼν τοῦ σώματος τοῦ
Χριστοῦ.

(20) Hæc, quæ fragmentum supra citatum sub
n. XLIV, præter unum iota subscriptum, ad verbum
referunt, in Catena leguntur ad Judic. xv, 15.

XLIX.

Deus hujus sæculi, iis, qui fidem non habent, A nominatus Deus, id est Satanas.

Θεὸς (21) αἰῶνος, ὀνομασθεὶς Θεὸς τοῖς ἀπίστοις, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς.

L (22).

Solvit Zachariæ silentium natus Joannes. Neque enim [angelus?] animum patris mitigavit cum vox, [Zachariam] silere jubens, emitteretur; sed uti [angeli vox], cui fidem non habebat [Zacharias], linguam ejus vinxit, ita, cum quod angelus annuntiaverat evenisset, patri libertatem reddidit; cui et fausta sunt nuntiata et [Joannes filius] natus est. Vox autem et splendor Verbi et luminis præcursor.

Λύει τῷ Ζαχαρίᾳ τὴν σιωπὴν γεννηθεὶς ὁ Ἰωάννης. Καὶ γὰρ (23) οὐκ ἐπράυνε τὸν πατέρα τῆς φωνῆς σιωπᾶν προσελθούσης· ἀλλ' ὡσπερ ἀπιστηθεῖσα τὴν γλῶσσαν ἔδησεν, οὕτω φανερωθεῖσαν δοῦναι τῷ πατρὶ τὴν ἐλευθερίαν· ὃ καὶ εὐηγγελίσθη καὶ ἐγενήθη. Φωνὴ δὲ καὶ λόγος Λόγου καὶ φωτὸς πρόδρομος.

LI.

Quem in finem autem et illud in urbe Davidis additum est, nisi ut id, quod a Deo Davidi promissum erat: ex fructu ejus ventris æternum regem progressurum esse, perfectum annuntiaret.

Εἰς τί (24) δὲ καὶ τὸ ἐν πόλει Δαβὶδ πρόσκειται, εἰ μὴ ἵνα διὰ τὴν ὑπὸ Θεοῦ γεγεννημένην τῷ Δαβὶδ ὑπόσχεσιν· ὅτι ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ αἰώνιος ἔσται βασιλεὺς, πεπληρωμένην εὐαγγελίσθαι.

APPENDIX

AD

IRENÆI LIBROS CONTRA HÆRESES

CONTINENS

GNOSTICORUM QUORUM MEMINIT S. MARTYR FRAGMENTA.

—

FRAGMENTA

COMMENTARIORUM BASILIDIS.

—

Fragmentum libri XIII. — Ex Archelai et Manetis Disputatione, pag. 101 et seq.

349 Exstat tertius decimus liber Tractatum ejus (Basilidis) cujus initium tale est. Tertium decimum nobis Tractatum scribentibus librum, necessarium sermonem uberemque salutaris sermo præstavit. Per parvulam divitis et pauperis naturam, sine radice et sine loco rebus supervenientem, unde pullulaverit, indicat. Hoc autem solum caput liber continet... Sed ad rem rediens, Basilides interjectis plus minus vel quingentis versibus ait: Desine ab inani et curiosa varietate, requiramus autem magis, quæ de bonis et malis etiam barbari inquisierunt, et in contemplatæ sunt lucem, tanquam melioris rei sumpta concupiscentia, insectabantur ea conmisceri.

C quas opiniones de his omnibus pervenerunt. Quidam enim horum dixerunt, initia omnium duo esse, quibus bona et mala associaverunt, ipsa dicentes initia sine initio esse et ingenuita: id est, in principiis lucem fuisse ac tenebras, quæ ex semetipsis erant, non quæ esse dicebantur. Hæc cum apud semetipsa essent, propriam unumquodque eorum vitam agebat, quam vellet, et qualis sibi competeret; omnibus enim amicum est, quod est proprium, et nihil sibi ipsum malum videtur. Postquam autem ad alterutrum agnitionem uterque pervenit, et tenebræ

(21) Θεὸς, κ. τ. λ. Hæc Græca exstant in *Catenis in S. Pauli Epistolas ad Cor.*, quas edidit J. A. Cramer. Oxon. 1841, tom. V, pag. 373.

(22) Ex editione Ad. Stieren (*Opp. Irenæi, l. l.*), cujus adnotationem exscribimus: « Hoc fragmentum et quod sequitur ex codice theol. Gr. qui in bibliotheca Vindobonensi asservatur et n. LXXI et folia 24 habet, exscripta mecum communicavit Henr. Ernest. Pæschl, cui maximas gratias ago. »

(23) Καὶ γὰρ, κ. τ. λ. Hujus commatis textus est corruptus. Patet, pro φανερωθεῖσαν, quæ vox oppo-

sita est verbo ἀπιστηθεῖσα, scribendum esse φανερωθεῖσα, et pro δοῦναι legendum tempus finitum, ἔδωκεν aut simile quid. Loci sensum, quantum fieri potuit, interpretatione mea Latina exprimere studui.

(24) Εἰς τί, κ. τ. λ. Etiam hoc fragmentum Henr. Ernest. Pæschl v. cl. ex eodem codice, quem adnotatione priori ad fragm. antecedens laudavi, exscriptum mecum communicavit. Dictum procul dubio referendum est ad Luc. II, 41. STIEREN.

Fragmentum libri XXIII. -- Ex Clementis Alexandrini Stromatum lib. IV, pag. 506.

Βασιλείδης δὲ ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ τῶν Ἐξηγη-
 τικῶν, περὶ τῶν κατὰ τὸ μαρτύριον κολαζομένων,
 αὐταῖς λέξει τάδε ἔχει· « Φημί γὰρ τὸ, ὅποσοι ὑπο-
 πίπτουσι ταῖς λεγομέναις θλίψεσιν, ἦτοι ἡμαρτηκό-
 τες ἐν ἄλλοις λανθάνοντες πταίσμασιν, εἰς τοῦτο
 ἄγονται τὸ ἀγαθὸν χρηστότητι τοῦ περιάγοντος· ἄλλα
 ἕξ ἄλλων ὄντως ἐγκαλούμενοι, ἵνα μὴ ὡς κατάδικοι
 ἐπὶ κακαῖς ὁμολογουμένοις πάθωσι· μηδὲ λοιδορού-
 μενοι ὡς ὁ μοιχὸς ἢ ὁ φονεὺς, ἀλλ' ὅτι Χριστιανοὶ
 πεφυκότες ὑπερ' αὐτοὺς παρηγορήσει, ἢ μηδὲ πάσχειν
 δοκεῖν. Κἂν μὴ ἡμαρτηκῶς δ' ὄλως τις ἐπὶ τὸ πα-
 θεῖν γένηται, σπάνιον μὲν, ἀλλ' οὐδὲ οὗτος κατ'
 ἐπιβουλήν δυνάμειός τι πείσεται, ἀλλὰ πείσεται, ὡς
 ἔπασχε καὶ τὸ νήπιον τὸ δοκοῦν οὐχ ἡμαρτηκῆναι. »
 Εἴθ' ὑποβάς, πάλιν ἐπιφέρει· « Ὡς οὖν τὸ νήπιον οὐ
 προημαρτηκός, ἢ ἐνεργῶς μὲν οὐχ ἡμαρτηκός οὐδὲν,
 ἐν ἑαυτῷ [τῷ *] δὲ τὸ ἁμαρτῆσαι ἔχον, ἐπὶ ὑπο-
 θληθῆ τῷ παθεῖν, εὐεργετεῖται τε, πολλὰ κερδαῖνον
 οὐσκολα· οὕτως δὲ, κἂν τέλειος μηδὲν ἡμαρτηκῶς
 ἔργῳ τύχη, πάσχει δὲ καὶ πάθῃ, ταῦτο ἔπαθεν ἐμπερῶς
 τῷ νηπίῳ ἔχον μὲν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἁμαρτητικόν, ἀφορ-
 μὴν δὲ πρὸς τὸ ἡμαρτηκῆναι μὴ λαβὼν, οὐχ ἡμάρ-
 τανεν· ὡστ' οὐχ αὐτῷ τὸ μὴ ἁμαρτῆσαι λογιστέον.
 Ὡς γὰρ ὁ μοιχεῦσαι θέλων μοιχός ἐστι, κἂν τοῦ
 μοιχεῦσαι μὴ ἐπιτύχη, καὶ ὁ παιῆσαι φόνον θέλων
 ἀνδροφόνος ἐστὶ, κἂν μὴ δύνηται φονεῦσαι· οὕτως δὲ
 καὶ τὸν ἀναμάρτητον ὃν λέγω, ἐὰν ἴδω πάσχοντα, κἂν
 μηδὲν ἢ κακὸν πεπραχὼς, κακὸν ἐρῶ τῷ θέλειν ἁμαρ-
 τάνειν. Πάντ' ἐρῶ γὰρ μᾶλλον, ἢ κακὸν τὸ προνοεῖν
 ἐρῶ. » Εἴθ' ὑποβάς, καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἀντικρυς,
 ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγει· « Ἐὰν μέντοι, παραλιπὼν
 τούτους ἅπαντας τοὺς λόγους, ἔλθῃς ἐπὶ τὸ δυσωπεῖν
 με, διὰ προσώπων τινῶν, εἰ τύχοι, λέγων· Ὁ δεῖνα
 οὖν ἡμαρτεν, ἔπαθε γὰρ ὁ δεῖνα· ἐὰν μὲν ἐπιτρέπῃς,
 ἐρῶ· Οὐχ ἡμαρτε μὲν, ὁμοίος δὲ ἦν τῷ πάσχοντι νη-
 πίῳ. Εἰ μὲντοι σφοδρότερον ἐκδιάσαι τὸν λόγον,
 ἐρῶ, ἀνθρώπον, ὄντιν' ἂν ὀνομάσῃς, ἀνθρώπον εἶναι,
 δίκαιον δὲ τὸν Θεόν· Καθαρὸς γὰρ οὐδεὶς, ὡσπερ
 εἶπέ τις, ἀπὸ ῥύπου. »

tur. Sed si vehementius urgeas, dicam, quemcunque hominem nominaveris, eum esse hominem, ju-
 scium autem Deum : Nullus enim est mundus, ut dixit quispiam, a sorde *.

Aliud Basilidis fragmentum. — Ex Origenis lib. V Comment. in Epist. ad Rom., cap. V, tom. II pag. 530, edit. Basileensis 1571.

Ego, inquit (Paulus), mortuus sum : cœpit enim
 mihi jam reputari peccatum. Sed hæc Basilides non
 advertens de lege naturali debere intelligi, ad ine-
 ptas et impias fabulas sermonem apostolicum tra-
 xit, in Pythagoricum dogma : id est, quod animæ
 in alia atque alia corpora transfundantur ex hoc
 Apostoli dicto conatur astruere. Dixit enim, in-

Basilides autem in vicesimo tertio *Exegeticorum*
 de iis qui martyrio puniuntur, his verbis hæc di-
 cit : « Dico enim, quicumque incidunt in dictas affli-
 ctiones, utique cum imprudentes in alia peccata
 lapsi fuerint, ad hoc bonum deducuntur, benigni-
 tate ejus qui adducit. Sed omnino aliam ob causam
 in jus vocantur, ne patiantur ut judicio damnati
 propter ea quæ mala esse certum est; neque ut
 male audientes perinde atque adulter, vel homici-
 da, sed quod sint natura Christiani : quod quidem
 eos ita recreabit, ut ne videantur quidem pati. Si
 vero in aliquem, qui omnino non peccaverit, per-
 persiones incumbant, quod quidem est rarum; ta-
 men ne is quidem aliquid patietur, ex paratis a
 magistratu insidiis, sed patietur ut passus est puer,
 qui videbatur nihil peccasse. » Deinde paulo inferius
 subjungit : « Sicut ergo puer qui antea non pecca-
 vit, aut actu quidem nihil peccavit, sed habet in se
 peccandi potestatem, cum in perpersiones incide-
 rit, afficitur beneficio, ut qui multa lucretur ardua :
 ita etiam, si perfectus quoque qui actu nihil forte
 peccaverit, patietur et passus fuerit, passus est si-
 militer atque puer; in se quidem habens peccandi
 potestatem, et tamen non accepta occasione peccan-
 di, non peccavit : adeo ut ipsi acceptum referen-
 dum non sit, quod non peccaverit. Quemadmodum
 enim qui vult adulterium admittere, est adulter,
 etiamsi non consequatur effectus; et **350** qui vult
 cædem facere, homicida, etiamsi non possit occi-
 dere : ita etiam eum quem dico non peccasse, si
 videro quidpiam pati, etiamsi nihil mali lecerit,
 malum dicam, eo quod velit peccare. Quidvis enim
 dicam potius, quam malam providentiam. » Deinde
 inferius, aperte quoque de Domino dicit tanquam
 de homine : « Sin autem his omnibus prætermi sis
 veneris ut me pudore confundas, adducens certas
 personas, verbi causa : Hic ergo peccavit, hic enim
 est passus; si permittas quidem, dicam : Non pec-
 cavit quidem, sed erat similis puero, qui patieba-

hominem nominaveris, eum esse hominem, ju-
 scium autem Deum : Nullus enim est mundus, ut dixit quispiam, a sorde *.

quit, Apostolus, quia ego vivebam sine lege aliquan-
 do : hoc est, antequam in istud corpus venirem, in
 eam speciem corporis vixi, quæ sub lege non esset,
 pecudis scilicet, vel avis. Sed non respexit ad id,
 quod sequitur, id est : Sed ubi venit mandatum, pec-
 catum revixit **, etc.

FRAGMENTA EPIPHANIS.

Ex lib. De justitia, ap. Clementem Alex., lib. III Stromat., pag. 428 et seqq.

Λέγει οὗτος ἐν τῷ Περὶ δικαιοσύνης, τὴν δικαιο-

Is (Epiphanes) dicit in libro *De justitia*, justitiā

* Lege, ἀλλά. * Adde, ὡστα. * Dele hunc articulum. * Job XIV, 4, juxta LXX. * Rom. VII, 9.

Dei esse quamdam cum æqualitate communem. **A** Equale quidem certe cœlum undequaque extensum, totam terram circuitu suo complectitur: et nox ex æquo stellas omnes ostendit: et diei auctorem et lucis patrem, solem, Deus ex alto æqualem diffudit super terram in omnes qui possunt videre (illi autem omnes communiter vident), quoniam non discernit divitem, vel pauperem, vel populi principem, insipientes et sapientes, feminas et masculos, liberos, servos; sed neque secus facit in brutis. Cum autem in omnia animantia, bona et mala, ex æquo ipsum communem diffuderit; firmam ac solidam efficit justitiam, cum nemo possit plus habere, neque auferre a proximo, ut ipse illius lucem habeat duplicatam. Sol facit omnibus animantibus communia exoriri nutrimenta, communi justitia ex æquo data omnibus: et ad ea quæ sunt hujusmodi similiter se habet genus boum ut boves, et suum ut sues, et ovium ut oves, ut reliqua omnia. Justitia enim in iis apparet communitas. Deinde per communitatem similiter omnia seminantur secundum genus suum; et commune nutrimentum permissum est humi pascentibus jumentis omnibus, et omnibus ex æquo: utpote quod nulla lege circumscriptum sit, ejus autem qui donat ac jubet liberalitate, convenienter adsit omnibus justitia. Sed neque quæ ad generationem spectant, habent scriptam legem, esset enim abolita: ex æquo autem seminant omnes et generant, habentes innatam a justitia communionem. Ex æquo communiter omnibus oculum ad videndum creator et pater omnium, sua justitia legem ferens, præbuit; non discernens feminam a masculo, non id quod est rationis particeps **351** ab experte rationis, et ut semel dicam, nullum a nullo; æqualitate autem et communitate visum similiter dividens, uno jussu omnibus est largitus. Leges autem, inquit (*Isidorus*), cum hominum ignorantiam castigare non possent, contra leges facere docuerunt: leges enim privatæ et peculiare dissecuerunt divinæ legis communionem, et abroserunt: non intelligens dictum Pauli, dicentis: *Per legem peccatum cognovi*⁷. Et *meum* et *tuum* dicit subsistere per leges, adeo ut per eas communiter jam amplius non liceat iis, quæ communia sunt, terra videlicet, possessionibus, et ipso matrimonio uti. Fecit enim vites communiter omnibus, quæ neque passerem, neque furem respiciunt: et frumentum similiter, et alios fructus. Violata autem communitas et æqualitas genuit furem pecorum et fructuum. Cum ergo Deus communiter omnia fecisset homini, et feminam cum masculo communiter conjunxisset, et omnia similiter animantia conglutinasset, demonstravit justitiam esse communionem cum æqualitate. Qui autem sic nati sunt, generationem suam qua conciliatur communitas, abnegaverunt. Et dicit: « Si vitam duxerit, habeat; cum omnes possint esse communes, ut in re-

A σύντην τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν τινὰ εἶναι μετ' ἰσότητος. « Ἴσος γέ τοι πανταχόθεν ἐκταθείς οὐρανός, κύκλω τῆς γῆς περιέχει πᾶσαν καὶ πάντας ἡ νύξ ἐπίσης ἐπιδείκνυται τοῖς ἀστέρας: τὴν δὲ τῆς ἡμέρας αἴτιον καὶ πατέρα τοῦ φωτός, ἥλιον, ὁ Θεὸς ἐξέχεεν ἀνωθεν ἔσον ἐπὶ γῆς ἅπασιν τοῖς βλέπειν δυναμένοις: οἱ δὲ κοινῇ πάντες βλέπουσιν: ἐπεὶ μὴ διακρίνει πλοῦσιαν, ἢ πένητα, ἢ δήμου ἄρχοντα, ἄφρονάς τε καὶ τοῖς φρονούντας, θηλείας, ἄρσενας, ἐλευθέρους, δούλους: ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀλόγων παρὰ τοῦτο ποιεῖται τι. Πᾶσι δὲ ἐπίσης τοῖς ζώοις κοινὸν αὐτὸν ἐκχέας ἀνωθεν, ἀγαθοῖς τε καὶ φαύλοις, δικαιοσύνην ἐμπεδοῖ, μηδενὸς δυναμένου πλεῖον ἔχειν, μηδὲ ἀφαιρεῖσθαι τὸν πλησίον, ἵν' αὐτὸς τὸ κάκεινου φῶς διπλασιάσας ἔχη. Ἥλιος κοινὰς τροφὰς ζώοις ἅπασιν ἀνατέλλειν⁶, δικαιοσύνης τε τῆς κοινῆς ἅπασιν ἐπίσης δοθείσης: καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα βοῶν γένος ὁμοίως γίνεται ὡς αἱ βόες: καὶ σῶν, ὡς οἱ σῶες: καὶ προβάτων, ὡς τὰ πρόβατα, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα: δικαιοσύνη γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀναφίνεται ἡ κοινότης. Ἐπειτα κατὰ κοινότητα πάντα ὁμοίως κατὰ γένος σπεύρεται: τροφή τε κοινὴ χαμαὶ νεμομένοις ἀνεῖται πᾶσι τοῖς κτήγεσι, καὶ πᾶσιν ἐπίσης, οὐδενὶ νόμῳ κρατούμενη: τῇ δὲ παρὰ τοῦ διδόντος κελεύσαντος χορηγία συμφώνως ἅπασιν δικαιοσύνη παροῦσα. Ἀλλ' οὐδὲ τὰ τῆς γενέσεως νόμον ἔχει γεγραμμένον: μετεγράφη γὰρ ἂν σπεύρουσι δὲ καὶ γεννῶσιν ἐπίσης, κοινωνίαν ὑπὸ δικαιοσύνης ἐμφυτον ἔχοντες. Κοινῇ πᾶσιν ἐπίσης ὀφθαλμὸν εἰς τὸ βλέπειν ὁ ποιητὴς τε καὶ πατὴρ πάντων, δικαιοσύνη νομοθετήσας τῇ παρ' αὐτοῦ, παρέσχεν, οὐ διακρίνας θηλείαν ἄρσενος, οὐ λογικὸν ἀλόγου, καὶ καθάπαξ οὐδενὸς οὐδέν: ἰσότητι δὲ καὶ κοινότητι μερίσας τὸ βλέπειν ὁμοίως ἐνὶ κελεύματι πᾶσι κεχάρισται. Οἱ νόμοι δὲ, φησὶν, ἀνθρώπων ἀμαθίαν κολάζειν μὴ δυνάμενοι, παρανομεῖν ἐδίδαξαν: ἡ γὰρ ἰδιότης τῶν νόμων τὴν κοινωνίαν τοῦ θεοῦ νόμου κατέτεμε καὶ παρατρώγει: μὴ συνίεις τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητὸν, λέγοντος: *Διὰ νόμου τὴν ἁμαρτίαν ἔγνω. Τὸ τ' ἐμὸν καὶ τὸ σὸν* φησὶ διὰ τῶν νόμων παρεισελθεῖν: μηκέτι εἰς κοινότητα: κοινὰ τε γὰρ καρπούμενων, μήτε γῆν, μήτε κτήματα, ἀλλὰ μηδὲ γάμον: κοινῇ γὰρ ἅπασιν ἐποίησε τὰς ἀμπέλους, αἷ μὴ στρουθὸν μήτε κλέπτῃν ἀπαρνοῦνται: καὶ τὸν σῖτον οὕτω, καὶ τοὺς ἄλλους καρπούς. Ἡ δὲ κοινωνία παρανομηθεῖσα, καὶ τὰ τῆς ἰσότητος, ἐγέννησε θρεμμάτων καὶ καρπῶν κλέπτῃν. **D** Κοινῇ τοίνυν ὁ Θεὸς ἅπαντα ἀνθρώπων ποιήσας, καὶ τὸ θῆλυ τῷ ἄρσενι κοινῇ συναγαγὼν, καὶ πάνθ' ὁμοίως τὰ ζῶα κολήσας, τὴν δικαιοσύνην ἀνέφηνεν κοινωνίαν μετ' ἰσότητος. Οἱ δὲ γεγονότες οὕτω, τὴν συνάγουσαν κοινωνίαν τὴν γενέσειν αὐτῶν ἀπρηνήθησαν. Καὶ φησὶν: « Εἰ μίαν ἀγόμενος, ἐχέτω, δυναμένων κοινωνεῖν ἅπάντων, ὡς περ ἀπέφηνε τὰ λοιπὰ τῶν ζῶων. » Ταῦτα εἰπὼν κατὰ λέξιν, πάλιν ὁμοίως αὐταῖς ταῖς λέξεσιν ἐπιφέρει: « Τὴν γὰρ ἐπιθυμίαν εὐτονον καὶ σφοδροτέραν ἐνεποίησε τοῖς ἄρσενι εἰς τὴν τῶν γυνῶν παραμονήν: τὴν οὔτε νόμος, οὔτε ἔθος, οὔτε ἄλλο τι τῶν ὄντων ἀφανίσαι δύναται, Θεοῦ γὰρ ἐστὶ δόγμα. »

⁶ Ἡλ. ἀνατέλλει. ⁷ Rom. vii, 7.

liquis ostendit animantibus. » Hæc cum ad verbum dixisset, subiungit rursus his verbis : « Aerem enim ei vehementiorem ingeneravit masculis cupiditatem ad generis perpetuitatem, quam nec lex, nec mos, nec aliud aliquid potest abolere : est enim Dei decretum. »

Et paulo post, pag. 430.

Ὅτι θεομαχεῖ ἔτε Καρποκράτης, ὅτ' Ἐπιφάνης ἐν αὐτῷ τῷ πολυθρῦλλῳ βιβλίῳ, τῷ Περὶ δικαιοσύνης, λέγων, ὡδὲ πως ἐπιφέρει κατὰ λέξιν. Ἐνθεν ὡς γελοῖον εἰρηκότος τοῦ νομοθέτου, ῥῆμα τοῦτο ἀκουστέον, Οὐκ ἐπιθυμήσεις, πρὸς τὸ γελοιότερον εἰπεῖν, τῶν τοῦ πλησίον* αὐτὸς γὰρ ὁ τὴν ἐπιθυμίαν δοῦς, ὡς συνέχουσιν τὰ τῆς γενέσεως, ταύτην ἀφαιρεῖσθαι κελεύει, μηδενὸς αὐτὴν ἀφελὼν ζῆου. Τὸ δὲ, τῆς τοῦ πλησίον γυναικὸς, ιδιότητα τὴν κοινωνίαν ἀναγκάζων, ἔτι γελοιότερον εἶπε. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ γενναῖοι Καρποκρατιανοὶ δογματίζουσι.

Quod cum Deo bellum gerat Carpocrates, et Epiphanes, in eo qui vulgo jactatur libro *De justitia*. patet ex eo quod subiungit his verbis : Hinc ut qui ridiculum dixerit, legislatoris hoc verbum audiendum est : *Non concupisces* ; et ut magis ridicule diceret, *res*, inquit, *proximi tui*. Ipse enim qui dedit cupiditatem, ut quæ contineat ea quæ ad generationem attinent, jubet eam auferre, cum a nullo eam auferat animali. Illud autem, *uxorem proximi tui*⁸, communionem eogens ad proprietatem, dixit adhuc magis ridicule. Et hæc quidem dogmata constituunt egregii Carpocratiani.

FRAGMENTA ISIDORI.

Ex lib. De adnata anima, ap. Clementem Alex. lib. II Stromat., pag. 499.

Αὐτὸς γοῦν ὁ τοῦ Βασιλείδου υἱὸς Ἰσιδωρος ἐν τῷ **B** Περὶ προσφρυῶν ψυχῆς, συναισθόμενος τοῦ δόγματος, οἷον ἑαυτοῦ κατηγορῶν, γράφει κατὰ λέξιν. Ἐὰν γὰρ τινι πείσμα δῶς, ἔτι μὴ ἔστιν ἡ ψυχὴ μονομερῆς, τῇ δὲ τῶν προσαρτημάτων βία τὰ τῶν χειρόνων γίνεσθαι πάθη, πρόφασιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἔξουσιν οἱ μοχθηροὶ τῶν ἀνθρώπων λέγειν. Ἐβιάσθη, ἀπηνέχθη, ἄκων ἔδρασα, μὴ βουλόμενος ἐνήργησα τῆς τῶν κακῶν ἐπιθυμίας αὐτὸς ἤγγασάμενος, καὶ οὐ μαχεσάμενος ταῖς τῶν προσαρτημάτων βίαις. Δεῖ δὲ, τῷ λογιστικῷ κρείττονας γενομένους, τῆς ἐλάττονος ἐν ἡμῖν κτίσεως φανῆναι κρατοῦντας.

Ipse filius Basilidis Isidorus, in libro *De adnata anima*, cum dogma animadvertisset, scribit his verbis, veluti seipsum accusans : Si enim alicui persuaseris unicam non esse animam, vi autem appendicum fieri eas quæ ad deteriora ferunt, perturbationes, non levem prætextum habebunt homines scelerati dicendi : Coactus sum, abductus sum, coactus feci, non volens operatus sum : cum ipse imperaverit malorum cupiditati, et cum appendicum violentia non depugnarit. Oportet autem, cum parte rationali præstemus, ut inferiori quæ est in nobis creaturæ dominemur.

Ex Moralibus Isidori, ap. Clementem Alex., lib. III Stromat., p. 427.

Ἄντέχου⁹ τοῖνον, φησὶ κατὰ λέξιν ὁ Ἰσιδωρος **C** ἐν τοῖς Ἠθικοῖς, μαχίμης γυναικὸς, ἵνα μὴ ἀποσπασθῆς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· τότε πῦρ ἀποσπερματίας, εὐσυνειδήτως προσεύχη. Ὅταν δὲ ἡ εὐχαριστία σου, φησὶν, εἰς αἰτησὶν ἀποπέσῃ, καὶ σῆς¹⁰ τὸ λοιπὸν οὐ κατορθῶσαι, ἀλλὰ μὴ σφαλῆναι, γάμψου. Ἀλλὰ νέος τίς ἐστιν, ἢ πέντης, ἢ κατωφερῆς, καὶ οὐ θέλει γῆμαι κατὰ τὸν λόγον, οὗτος τοῦ ἀδελφοῦ μὴ χωριζέσθω· λεγέτω, ὅτι Εἰσελήλυθα ἐγὼ εἰς τὰ ἅγια, οὐδὲν θύναμαι παθεῖν. Ἐὰν δὲ ὑπόνοιαν ἔχη, εἰπάτω Ἀδελφε, ἐπίθεσ μοι τὴν χεῖρα, ἵνα μὴ ἀμαρτήσω· καὶ λήψεται βοήθειαν καὶ νοσητήν καὶ αἰσθητήν. Θελησάτω μόνον ἀπαρτῆσαι¹¹ τὸ καλὸν, καὶ ἐπιτεύξεται. Ἐνίοτε δὲ τῷ μὲν στόματι λέγομεν, Οὐ θέλομεν ἀμαρτῆσαι· ἡ δὲ διάνοια ἐγκειται ἐπὶ τὸ ἀμαρτάνειν. Ὁ τοιοῦτος διὰ φόβον οὐ ποιεῖ ὃ θέλει, ἵνα μὴ ἡ κόλασις αὐτῷ ἐλλογισθῆ· ἡ δὲ ἀνθρωπότης ἔχει τινὰ ἀναγκαῖα, καὶ φυσικὰ μόνα· ἔχει τὸ περιβάλλεσθαι ἀναγκαῖον καὶ φυσικόν· φυσικὸν δὲ τὸ τῶν ἀφροδισίων, οὐκ ἀναγκαῖον δέ.

352 Patienter sustine, inquit his verbis Isidorus in *Moralibus*, uxorem contumacem, ne Dei gratiam amittas ; et cum una cum semine libidinis flammam eieceris, cum bona ores conscientia. Quando autem, inquit, tua gratiarum actio declinare cœperit in petitionem, et jam oraveris non tam ut recte agas, quam ut ne labaris, duc uxorem. Sin est alicui juvenis, vel pauper, vel infirma valetudine, et non vult rationi convenienter uxorem ducere, is a fratre ne separetur : dicat : Ingressus sum in sancta, nihil possum pati. Sed si de seipso habeat suspicionem, dicat : Frater, impone mihi manum, ut non peccem ; et accipiet auxilium, tam quod mente potest percipi, quam sensile. Velit tantum quod bonum est perficere, et voti compos fiet. Nonnunquam autem ore quidem dicimus : Nolumus peccare ; cogitatio autem nostra delixa est in peccato. Qui est ejusmodi, propter metum quod vult non facit, ne ei inferatur pœna. Humana autem natura habet quædam necessaria, et quædam solum naturalia :

quod vestibis induatur, id necessarium et naturale : res autem Venerea naturalis est, sed non necessaria ;

Ex lib. I et II Expositionum prophetæ Parchor, apud Clementem, lib. VI Stromat., pag. 641 et seqq.

Ἰσιδωρος ὁ Βασιλείδου υἱὸς ἅμα καὶ μαθητὴς ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ προφήτου Παρχὸρ Ἐξηγητικῶν καὶ αὐτὸς κατὰ λέξιν γράφει· Φασὶ δὲ οἱ Ἀπτικοὶ με-

Isidorus Basilidis simul filius et discipulus, in primo libro *Expositionum* prophetæ Parchor, ipse quoque scribit ad verbum. Dicunt autem Attici,

⁸ Deut. v, 21. ⁹ Ex Epiphanio lege, ἀνέχου. ¹⁰ Lego, καὶ αἰτῆς. ¹¹ Leg. ἀπαρτίσαι.

quædam fuisse significata Socrati, dæmone eum comitante. Dicit etiam Aristoteles, omnes homines uti dæmonibus, qui eos comitantur ex eo tempore, quo induunt corpus. Quam cum a prophetis accepisset doctrinam, et in suos retulisset libros, non tamen unde accepisset eam constat. Et rursus in secundo ejusdem operis scribit: Nec existimet aliquis, quod dicimus proprium esse electorum, hoc fuisse prædictum ab aliquibus philosophis. Nec enim hoc eorum est inventum; sed cum sumpsissent a prophetis, id tribuerunt ei quem sapientem non existimant. Et rursus in eodem: Mihi quidem videtur, ut ii qui sibi philosophiam vindicant, discant quid sit quercus alata, et versicolor ejus pallium, et omnia quæcunque Pherecydes de rebus divinis disserens allegorice dixit, quæ e Chami prophetia hausit.

A μηνῦσθαι τινα τῷ Σωκράτει, παρεπομένου δαίμονος αὐτῷ· καὶ Ἀριστοτέλης δαίμοσι κεχρηῆσθαι πάντας ἀνθρώπους λέγει, συνομαρτοῦσιν αὐτοῖς παρὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνσωματώσεως. Προφητικὸν τοῦτο μάθημα λαβὼν καὶ καταθέμενος εἰς τὰ ἑαυτοῦ βιβλία, μὴ ὁμολογήσας ὅθεν ὑφείλετο τὸν λόγον τοῦτον. Καὶ πάλιν ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς αὐτῆς συντάξεως, ὧδέ πως γράφει· Καὶ μὴ τις οἰέσθω, ὃ φημὲν ἴδιον εἶναι τῶν ἐκλεκτῶν, τοῦτο προειρημένον ὑπάρχειν ὑπὸ τινῶν φιλοσόφων· οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτῶν εὐρημα· τῶν δὲ προφητῶν σφετεριστάμενοι, προσέθηκάν τῷ μὴ ὑπάρχοντι κατ' αὐτοὺς σοφῶ. Αὐθὶς τε ἐν τῷ αὐτῷ· Καὶ γάρ μοι δοκεῖ τοὺς προσποιουμένους φιλοσοφεῖν, ἵνα μάθωσι τί ἐστὶν ἡ ὑπόπτερος δρυς (1), καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ πεποικιλμένον φᾶρος· πάντα ὅσα Φερεκύδης ἀλληγορήσας ἐθεολόγησε, λαβὼν ἀπὸ τῆς τοῦ Χάμι προφητείας.

VALENTINI FRAGMENTA.

Fragmenta epistolarum Valentini, ex Clementis Alexandrini lib. III Stromatum, pag. 375 et seqq.

Videtur autem Valentinus quoque in quadam epistola talia quædam mente apprehendisse. His enim verbis scribit: Et quemadmodum ex illo plasmate metum conceperunt angeli, quando majora elatum est, quam quæ 353 creationi convenirent, liberius loquendi sumpta fiducia, propter eum qui ipsi invisibiliter dederat semen supernæ essentiæ: ita etiam in mundanorum hominum generationibus, metum auctoribus incusserunt opera hominum, qualia sunt statuæ et imagines, et quæcunque manus efficiunt in nomine Dei. In nomine enim hominis formatus Adam, timorem præbuit præexistentis hominis, ut qui ipse esset in eo constitutus; unde obstupuerunt, et opus cito aboleverunt.

Ἔοικε δὲ καὶ Οὐαλεντίνος ἐν τινὶ ἐπιστολῇ τοιαῦτά τινα ἐν νῷ λαβὼν· αὐταῖς γὰρ γράφει ταῖς λέξεσι· Καὶ ὡς περίφοβος ¹² ἐπ' ἐκείνου τοῦ πλάσματος ὑπῆρξε τοῖς ἀγγέλοις, ὅτε μελίζονα ἐφθέγγετο τῆς πλάσεως, διὰ τὴν ἀοράτως ἐν αὐτῷ σπέρμα δεδωκότα τῆς ἐνωθεν οὐσίας, καὶ παρῤῥησιαζόμενον· οὕτω καὶ ἐν ταῖς γενεαῖς τῶν κοσμικῶν ἀνθρώπων, φόβοι τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων· τοῖς ποιούσιν ἐγένετο, ὅσον ἀνδριάντες καὶ εἰκόνες, καὶ πάντων ¹³ αἱ χεῖρες ἀνύουσιν εἰς ὄνομα Θεοῦ. Εἰς γὰρ ὄνομα ἀνθρώπου πλασθεὶς Ἀδὰμ, φόβον παρέσχεν πρόβοντος ἀνθρώπου, ὡς δὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ καθεστῶτος, καὶ κατεπλάγησαν, καὶ ταχὺ τὸ ἔργον ἠφάνισαν.

Ex eodem, lib. II Stromatum, pag. 409.

Quinetiam Valentinus scribit ad aliquos his verbis de appendicibus: Est autem unus bonus, cujus præsentiam exhibet ea quæ sit per Filium manifestatio. Et per eum solum potest cor fieri mundum, ejecto ex corde omni maligno spiritu. Multi enim in eo habitantes spiritus, id mundum esse non sinunt. Unusquisque autem eorum propria efficit opera, sæpe non convenientibus insultans cupiditatibus. Ac mihi quidem videtur cor non esse absimile diversorio: istud enim perforatur et effoditur, et stercore sæpe repletur, hominibus indecore in eo manentibus, et locum nihil omnino curantibus, ut qui sit alienus. Eodem modo cor quoque, quandiu nulla ejus cura geritur, est immundum, et multorum dæmonum habitaculum. Postquam autem id inviserit qui solus est bonus Pater, sanctificatum est, et luce resplendet: et sic qui tale cor habet, beatus est, quoniam Deum videbit.

C Ἀλλὰ καὶ Οὐαλεντίνος, πρὸς τινὰς ἐπιστέλλων, αὐταῖς λέξεσι γράφει περὶ τῶν προσαρτημάτων· Εἰς δὲ ἐστὶν ἀγαθός, οὗ παρῤῥησία ¹⁴, ἡ διὰ τοῦ Υἱοῦ φανέρωσις. Καὶ δι' αὐτοῦ μόνου δύναται ἂν ἡ καρδία καθαρὰ γενέσθαι, παντὸς πονηροῦ πνεύματος ἐξωθουμένου τῆς καρδίας. Πολλὰ γὰρ ἐνοικοῦντα αὐτῇ πνεύματα οὐκ ἔα καθαρεύειν· ἕκαστον δὲ αὐτῶν τὰ ἴδια ἐκτελεῖ ἔργα, πολλαχῶς ἐνυβριζόντων ἐπιθυμίαις οὐ προσηκούσαις. Καὶ μοι δοκεῖ ὁμοίον τι πάσχειν τῷ πανδοχείῳ ἡ καρδία· καὶ γὰρ ἐκεῖνο κατατιτράται τε καὶ ὀρύττεται, καὶ πολλάκις κόπρου πύμπλαται, ἀνθρώπων ἀσελγῶς ἐμμενόντων, καὶ μηδεμίαν πρόνοιαν ποιουμένων τοῦ χωρίου, καθάπερ ἀλλοτρίου καθεστῶτος· τὸν τρόπον τοῦτον καὶ ἡ καρδία, μέχρι μὴ προνοίας τυγχάνει, ἀκάθαρτος οὖσα, πολλῶν οὖσα δαιμόνων οἰκητήριον. Ἐπειδὴν δὲ ἐπισκέψεται αὐτὴν ὁ μόνος ἀγαθὸς Πατήρ, ἡγίασται, καὶ φωτὶ διαλάμπει· καὶ οὕτω μακαρίζεται ὁ ἔχων τὴν τοιαύτην καρδίαν, ὅτι ὀψεται τὸν Θεόν.

¹² Leg. ὡσπερὲι φόβος. ¹³ Leg. πάντα. ¹⁴ Leg. παρουσία.

(1) Quid sit ὑπόπτερος δρυς, quidve symbolice significet, peritioribus aliis divinandum relinquo. Conjecit Græbius *Spicileg. hæretic.* sæc. II, pag. 68, pro δρυς legendum esse δρυῶψ, avis genus apud

Aristophanem in *Avibus*. Sed parum fida videtur conjectura. Totusque hic locus non admodum sanus esse videtur.

Ex Clementis Alexandr. lib. iii Strom., p. 450 et seq.

Οὐαλεντίνος δὲ ἐν τῇ πρὸς Ἀγαθόποδα ἐπιστολῇ, A Πάντα, φησὶν, ὑπομείνας, ἐγκρατῆς ἦν, θεότητα Ἰησοῦς εἰργάζετο· ἤσθιε καὶ ἔπινεν ἰδίως, οὐκ ἀποδιδούς τὰ βρώματα. Τοσαύτη ἐν αὐτῷ ἐγκρατείας δύναμις, ὥστε καὶ μὴ φθαρῆναι τὴν τροφήν ἐν αὐτῷ· ἐπεὶ τὸ φθειρεῖσθαι αὐτὸς οὐκ εἶχεν.

Fragmenta homiliarum Valentini ex Clementis Alexandrini lib. iv Stromat., p. 509.

Οὐαλεντίνος δὲ, ἐν τινὶ ὁμιλίᾳ, κατὰ λέξιν γράφει· Ἄπ' ἀρχῆς ἀθάνατοί ἐστε, καὶ τέκνα ζωῆς ἐστε αἰωνίας· καὶ τὸν θάνατον ἠθέλετε μερίσασθαι εἰς ἑαυτοὺς, ἵνα δαπανήσῃτε αὐτὸν, καὶ ἀναλώσῃτε, καὶ ἀποθάνῃ ὁ θάνατος ἐν ὑμῖν, καὶ δι' ὑμῶν· ὅταν γὰρ τὸν μὲν κόσμον λύητε, ὑμεῖς δὲ μὴ καταλύσῃτε, κυριεύετε τῆς κτίσεως καὶ τῆς φθορᾶς ἀπάσης.

Et paulo post.

Περὶ τούτου τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνα αἰνίττεται, γράφων B αὐταῖς λέξεσιν· Ὅπόσον ἐλάττων ἢ εἰκὼν τοῦ ζῶντος προσώπου, τοσοῦτον ἦσσαν ὁ κόσμος τοῦ ζῶντος αἰῶνος. Τίς οὖν αἰτία τῆς εἰκόνας; μεγαλωσύνη τοῦ προσώπου, παρεσχημένου τῷ ζωγράφῳ τὸν τύπον, ἵνα τιμηθῇ δι' ὀνόματος αὐτοῦ· οὐ γὰρ αὐθεντικῶς εὐρέθη μορφή, ἀλλὰ τὸ ὄνομα ἐπλήρωσαν τὸ ὑστερήσαν ἐν πλάσει. Συνεργεῖ δὲ καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ἀόρατον εἰς πίστιν τοῦ πεπλασμένου.

Pag. 641.

Ἦδη δὲ καὶ τῶν τὴν κοινότητα πρεσβευόντων ὁ κορυφαῖος Οὐαλεντίνος, ἐν τῇ περὶ φίλων ὁμιλίᾳ κατὰ λέξιν γράφει· Πολλὰ τῶν γεγραμμένων ἐν ταῖς δημοσίοις βίβλοις, εὐρίσκεται γεγραμμένα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. Τὰ γὰρ κενὰ ταῦτά ἐστι τὰ ἀπὸ καρδίας ῥήματα· Νόμος ὁ γραπτὸς ἐν καρδίᾳ, οὗτός ἐστιν ὁ λαὸς (2) ὁ τοῦ ἡγαπημένου, ὁ φιλούμενος καὶ ψυχῶν αὐτόν.

Valentini dissertatio, de mali origine, a cl. Grabio recognita et emendata ex Bodleianæ bibliothecæ codd. mss. duobus 2040 et 2584, Spicileg. hæret. Sæc. II, pag. 55.

Ex Dialogo contra Marcionitas, Origeni ascripto, sect. 4 init.

Εὖ διατεθεῖσθαι νομίζων, ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἀνεχώρου C τὴν ἐμὴν. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ, τουτέστι σήμερον, ἐλθὼν, εἰώρων δύο τινὰς ὁμογενεῖς, ἀνθρώπους λέγω δὴ διαπληκτιζομένους, καὶ λοιδορουμένους ἀλλήλοις, ἕτερον πρὸς τὸν ἕτερον, ἡδ' αὖ πάλιν ἀμραιοματῶσαι πειρώμενον τὸν πλησίον. Ἦδη δὲ τινες καὶ δεινότερα τολμᾶν ἤρχοντο· ὃς μὲν γὰρ ἔσχυλε νεκρὸν, καὶ τὸ κρυβὲν ἤδη σῶμα τῇ γῆ, πάλιν ἐδείκνυεν ἡλίῳ, καὶ τὴν ὁμοίαν οὕτως ἐνύδριζεν εἰκόνα, βορᾶν καὶ καταλιπὼν τὸν νεκρὸν· τὸ δὲ ξίφος ἐγύμνου, καὶ ἐπὶ τὸν ὁμοῖον ἀνθρώπον ἐχώρει. Καὶ ὁ μὲν φυγῆ τὴν σωτηρίαν πορίζειν ἠθέλεν, ὁ δὲ διώκειν οὐκ ἐπαύετο, οὐδὲ τοῦ θυμοῦ κρατεῖν ἠθέλε. Καὶ τί δεῖ πλέον λέ-

¹⁸ Sc. virum cognatum superstitem.

(2) Existimat cl. Grabius t. II Spicilegii hæret. sæc. II, pag. 54, pro λαὸς legendum esse λόγος, quod explicare satagit ex *Eclogis propheticis* Valentinianorum apud Clementem pag. 809, col. 1: Νόμος καὶ λόγος αὐτός ὁ Σωτὴρ λέγεται, ὡς Πέτρος ἐν κηρῶν λέγει· *Lex et verbum in se Salvator dicitur, sicut*

Valentinus autem in epistola ad Agathopodem: Cum omnia, inquit, sustinuisset, erat continens, divinitatem sibi acquisivit Jesus: edebat et bibebat peculiari modo, non reddens cibos. Tanta ei inerat vis continentiae, ut etiam cibi in eo corrupti non fuerint, quoniam ipse corruptioni non fuit obnoxius.

Valentinus autem in quadam homilia scribit his verbis: Ab initio estis immortales, et filii estis vitae aeternae: et mortem vobis adsciscere voluistis, ut eam consumeretis, et aboleretis, et mors in vobis moreretur, et per vos. Quando enim mundam quidem solvitis, vos autem non dissolvimini; in res creatas omnemque corruptelam dominamini.

De hoc Deo (*creator*) ita tacite innuit, scribens his verbis: Quo minor est imago viva facie, eo minor est mundus vivo Aëone. Quænam est ergo causa imaginis? faciei majestas, quæ pictori speciem exhibuit, ut per ejus nomen honoraretur. Non enim se velut auctore forma fuit inventa; sed impleverant nomen, quod in creatione erat imperfectum. Conferunt autem ad fidem ejus quod conditum est, etiam invisibile Dei.

354 Jam vero eorum quoque qui communionem inducunt, et commendant, princeps Valentinus, in ea quæ est de amicis homilia, scribit ad verbum: Multa ex iis, quæ scripta sunt in libris publicis, inveniuntur scripta in Dei Ecclesia. Hæc enim sunt iuvania, quæ a corde proficiscuntur verba: Lex quæ in corde scripta est, ea est populus dilecti, qui diligitur, et ipsum diligit.

Petrus in prædicatione ait. Sed vereor ut hæc conjectura aliis satis firma videatur, quibus λαὸς nihil incommodum hic sonat. Sensus enim esse videtur, eos qui legem in corde scriptam gerunt, esse populum dilecti, etc.

volebat; ille vero non destitit persequi, neque iram reprimere voluit. Et quid pluribus opus est? irruens in illum, gladio statim percussit: ille vero supplex factus proximo suo manus supplices protendebat, suamque vestem dare volebat: obsecrabat tantum vitam sibi concederet. Verum ille iram non frangebatur, nec misericordia tangebatur erga cognatum: neque seipsum in imagine illius volebat contemplari, sed velut immanis bellua gladio devorandum aggrediebatur: jamque corpus ejus consimili addebat corpori: tantus erat furor ejus. At erat hic videre illum injuste oppressum, hunc autem reliquum spoliantem, et ne terra quidem corpus operientem, sed vestitu suo nudantem. Ad hæc, accessit et alius, qui uxorem vicini sui fallere voluit, alienis insidiatus nuptiis: et eum, ad illegitimum torum invadendum hortatus, qui uxorem uxerat, ut legitimus pater fieret, noluit. Enimvero hinc tragœdiis fidem adhibere cœpi: et hoc illud est, unde adductus sum, ut vere gesta mihi viderentur. Credo etiam temulentam OEnomai cupiditatem: et fratrum inter se ense contentionem non incredibilem puto. Itaque cum tot ac talium ego spectator essem factus, unde ista orientur cœpi disquirere: item, quodnam principium motionis ipsorum, et quis istiusmodi contra homines machinaretur; unde harum rerum inventio, et quis istorum magister esset. Ac Deum quidem dicere horum auctorem vel creatorem, non audere poteram.

355 Sed neque judicabam, ab illo suam habere substantiam, vel essentia suæ constantiam. Qui enim de Deo ista cogitari possent? Etenim bonus ille, rerum quoque optimarum creator est; pravorum vero in ipso nihil inest. Nec talibus gaudere potest, sed eorum originem atque propaginem prohibet. Eosque qui illis delectantur, abjicit: qui autem ea fugiunt, recipit. Ecquomodo absurdum non sit, Deum conditorem istorum dicere, qui eadem renuit? Neque enim ea non esse vellet, si primus auctor ipse et creator exstisset. Eos namque qui ad ipsum accedunt, imitatores sui vult fieri. Unde mihi videbatur ab omni ratione alienum, hæc illi adaptare; vel quasi ab illo facta sint; vel (etsi maxime concederem possibile esse, ut aliquid ex iis quæ non sunt fiat) quod etiam ipse mala creaverit. Nam qui ex his, quæ non sunt, esse illa fecerat, nequaquam ea rursus e medio tolleret, ne essent: vel, si hoc necessario dicendum sit, quasi fuerit olim tempus, quando Deus malis delectaretur; nunc tamen, quod mihi videtur esse impossibile, dicere hoc de Deo, inconueniens est ipsius naturæ divinæ hoc attribuere.

Quocirca visum est mihi coexistere ipsi illud, cui nomen est *Materia*: ex qua ea quæ sunt procreavit, cum affabre illa prudenterque discerneret, et eleganter ornaret: ex qua (*materia*) et mala esse videntur. Cum enim nec facta, nec formata illa esset, et insuper etiam inordinate ferretur, Deique

γειν; ἀλλ' ὅτι χωρήσας ἐπ' αὐτὸν εὐθέως ἔπαισε τῷ ξίφει· ὁ δὲ ἰκέτης τῷ πλησίον ἐγένετο, καὶ χεῖρας ἰκεσίας ὤρεγε, καὶ τὴν μὲν ἐσθῆτα διδόναι ἤθελε, μόνον δὲ τὸ ζῆν ἔχειν ἠξίου· ὁ δὲ οὐκ ἐθραύετο τὸν θυμὸν, οὐδὲ ἠλέει τὸν ὁμογενῆ, οὐδὲ ἑαυτὸν διὰ τῆς εἰκόνος ἐκείνου βλέπειν ἤθελεν, ἀλλ' ὡς ἄγριος θῆρ τῷ ξίφει τῆς βορᾶς ἤρχετο· ἡδὴ δὲ καὶ τὸ σῶμα τῷ ὁμοίῳ προσέφερε σώματι· τοσοῦτος γὰρ ἦν τῷ θυμῷ. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν μὲν ἡδικημένον, τὸν δὲ λοιπὸν σκυλεύοντα, καὶ μηδὲ γῆ σκεπάζοντα τὸ σῶμα· τῆς γὰρ ἐσθῆτος ἐγύμνωσε. Πρὸς δὲ τούτοις, ἕτερος προσῆει, ὅς τοῦ πλησίον γυναῖκα παίζειν ἤθελε, ληστεύων γάμον ἀλλότριον· καὶ ἐπὶ παράνομον κοίτην τραπήναι παρορμῶν τὸν γεγαμηκότα, γνήσιον πατέρα γενέσθαι μὴ θέλων. Ἐντεῦθεν ¹⁷ καὶ ταῖς τραγωδίαις πιστεύειν ἤρχομένην, καὶ τοῦτό ἐστι, δι' ὧν ἀληθῶς ἐδόκει μοι γεγονέναι. Πιστεύω καὶ τὴν Οἰνομάου πάρινον ἐπιθυμίαν, καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν διὰ ξίφους φιλονεικίαν οὐκ ἀπιστῶ. Τοσοῦτων τοίνυν καὶ τοιούτων θεατῆς γενόμενος ἐγὼ, πόθεν ταῦτα ἀναζητεῖν ἤρχομένην· τίς δὲ καὶ ἡ τῆς κινήσεως αὐτῶν ἀρχή; Καὶ τίς ὁ τοσαῦτα κατὰ ἀνθρώπων μηχανησάμενος; Πόθεν τε ἡ εὐρεσις αὐτῶν; καὶ, τίς ὁ τούτων διδάσκαλος; Καὶ τὸν μὲν Θεὸν ποιητὴν τούτων λέγειν, τολμᾶν οὐχ οἶός τε ἦν.

C Ἀλλὰ μὲν οὐδὲ ἐξ αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν ἔχειν, οὐδὲ τὴν τοῦ εἶναι σύστασιν· πῶς γὰρ οἶόν τε ἦν ταῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ ἐννοεῖν; Ὁ μὲν γὰρ ἀγαθός, καὶ τῶν κρειττόνων ποιητής, τῶν δὲ φαύλων αὐτῷ πρότεστιν οὐδέν· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς τοιούτοις χαίρειν πέφυκεν, ἀπαγορεύει δὲ καὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν· καὶ τοὺς μὲν χαίροντας τούτοις ἀποβάλλεται, τοὺς δὲ φεύγοντας αὐτὰ προσίεται. Καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον τὸν Θεὸν τούτων λέγειν δημιουργόν, τὸν ταῦτα παραιτούμενον; Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐβούλετο μὴ εἶναι ταῦτα, εἰ πρῶτος αὐτῶν ποιητής ὑπῆρχεν αὐτός. Τοὺς γὰρ προσιόντας αὐτῷ μιμητὰς αὐτῷ γενέσθαι θέλει. Ὅθεν ἄλογον ἐδειξεν ¹⁸ εἶναί μοι, ταῦτα προσάπτειν αὐτῷ, ἢ ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγονότα, ἢ (εἰ καὶ τὰ μάλιστα συγχωρήσειν ¹⁹ ἐξ οὐκ ὄντων δυνατόν εἶναι τι γενέσθαι) ὅτι καὶ τὰ κακὰ ἐποίησεν αὐτός. Ὁ γὰρ, ἐκ τοῦ οὐκ εἶναι, εἰς ²⁰ τὸ εἶναι αὐτὰ ποιήσας, οὐκ ἂν ἐκ τοῦ εἶναι ἀνῆρει πάλιν· ἢ εἰ τοῦτο ἀνάγκη λέγειν, ὡς ἦν ποτε καιρὸς, ὅτε τοῖς κακοῖς ἔχαιρεν ὁ Θεός· νῦν δὲ, ὅπερ ἀδύνατον εἶναι μοι δοκεῖ, λέγειν τοῦτο περὶ Θεοῦ, ἀνοίκειον ²¹ αὐτοῦ τῆς φύσεως τοῦτο προσαρμόζειν.

Διόπερ ἐδοξέ μοι συνυπάρχειν τε αὐτῷ, ἢ τοῦνομα ὕλη· ἐξ ἧς τὰ ὄντα ἐδημιούργησε, τέχνῃ σοφῇ διακρίνας, καὶ διακοσμήσας καλῶς, ἐξ ἧς καὶ τὰ κακὰ εἶναι δοκεῖ· ἀποιήτου γὰρ καὶ ἀσχηματίστου οὔσης αὐτῆς, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀτάκτως φερομένης, δεομένης τε τῆς τοῦ Θεοῦ τέχνης· οὐκ ἐφθόνησεν οὗτος,

¹⁷ Sic Bodl. ¹⁸ Sic Bodl. ¹⁹ Log. ἐδοξεν. ²⁰ F. συγχωρήσεια. ²¹ Sic cod. Reg. 2276. ²² Sic Bodl.

οὕτε διαπαντός καταλείπειν²² αὐτὴν οὕτω φέρεσθαι, ἀλλὰ δημιουργεῖν ἤρατο, καὶ ἀπὸ τῶν χειρίστων αὐτῆς τὰ κάλλιστα διακρίνειν ἤθελε, καὶ οὕτω γοῦν ἐδημιούργησε. Τὰ δ' ἑσα αὐτῆς, ὡς ἐποίησεν, τρυγῶδη ἐτύγγανε· ταῦτα, ἀνάρμοστα ὄντα πρὸς δημιουργίαν, ὡς εἶχε, κατέλειψε, κατ' οὐδὲν αὐτῷ προσήκοντα. Ἐξ ὧν δοκεῖ μοι νῦν παρὰ ἀνθρώποις ἐπιρροεῖν τὰ κακά.

FRAGMENTUM LIBRI CUIUSDAM VALENTINIANI.

Ex Eriphanio hæc. xxxi, § 5 et seqq., pag. 168 et seqq. edit. Paris. 1622.

Τὰδε παρὰ φρονίμοις. Παρὰ δὲ ψυχικοῖς, παρὰ δὲ B
σαρκικοῖς, παρὰ δὲ κοσμικοῖς, παρὰ δὲ πῶ μεγέθει,
Νοῦς ἀκατάργητος τοῖς ἀκαταργήτοις χαίρειν. Ἀνομα-
μάτων ἐγὼ καὶ ὑπερουρανίων²³ μνεῖαν ποιῶμαι πρὸς
ὑμᾶς, οὕτε Ἀρχαῖς, οὕτε Ἐξουσίαις, οὕτε ὑποταγαῖς,
οὕτε πᾶσι περινοηθῆναι δυναμένων, μόνῃ δὲ τῇ τοῦ
Ἀτρέπτου ἐννοία πεφανερωμένων. Οὕτε²⁴ γὰρ ἀρχῆς
ὁ Ἀύτοπάτωρ αὐτὸς ἐν αὐτῷ περιείχε τὰ πάντα ὄντα ἐν
ἐαυτῷ ἐν ἀγνωσίᾳ (ὅν καλοῦσι τινες Αἰῶνα ἀγήρατον,
ἀεὶ νεάζοντα, ἀβρένθηλον, ὃς πάντοτε περιέχει τὰ
πάντα, καὶ οὐκ ἐμπεριέχεται)· τότε ἡ ἐν αὐτῷ Ἐννοία
ἠθέλησεν ἐκείνην (ἣν τινες Ἐννοίαν ἔφασαν, ἕτεροι
Χάριν οἰκείως, διὰ τὸ ἐπικεχορηγηθέναι αὐτὴν
θησαυρίσματα τοῦ Μεγέθους τοῖς ἐκ τοῦ Μεγέθους·
οἱ δὲ ἀληθεύσαντες Σιγὴν προσηγόρευσαν, ὅτι δι' ἐν-
θυμύσεως χωρὶς λόγου τὰ πάντα τὸ Μέγεθος ἐτε-
λειώτεν)· ὡς οὖν προεῖπον, ἡ ἀφθαρτος Αἰωνία βου-
ληθεῖσα ἑσμάξῃ, ἐθήλωνε τὸ Μέγεθος ἐπ' ὀρέξει
ἀναπαύσειως αὐτοῦ. Καὶ αὕτη, αὐτῷ μιγαῖσα, ἀνέ-
δειξε τὸν Πατέρα τῆς Ἀληθείας, ὃν οἰκείως οἱ τέ-
λειοι Ἀνθρώπων ὠνόμασαν, ὅτι ἦν ἀντίτυπος τοῦ
προόντος Ἀγεννήτου. Μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Σιγὴ φυσι-
κὴν ἐνόησα φωτὸς προενεγκαμένη σὺν τῷ Ἀν-
θρώπῳ (ἣν δὲ αὐτῶν ἡ συνέλευσις τὸ θέλειν), καὶ
ἀναδεικνύσει τὴν Ἀλήθειαν. Ἀλήθεια δὲ ὑπὸ τῶν τε-
λειῶν οἰκείως ὠνομάσθη, ὅτι ἀληθῶς ὁμοία ἦν τῇ
ἐαυτῆς μητρὶ Σιγῇ, τῆς Σιγῆς τοῦτο βουλομένης²⁵,
ἀπὸ μερισμῶν φώτων τοῦ τε ἀβρένους καὶ τῆς θηλείας
ἴσον εἶναι, ὅπως δι' ἐαυτῶν καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς φανε-
ρωθῆ τοῖς ἐξ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ εἰς αἰσθητικὰ φῶτα με-
ρισθεῖσα. Μετὰ τοῦτο ἡ Ἀλήθεια μητρικὴν προενεγ-
καμένη Προβνείκίαν, ἐθήλωνε τὸν πατέρα ἐαυτῆς εἰς
ἐαυτήν, καὶ συνῆσαν ἐαυτοῖς ἀφθάρτῳ μίξει καὶ
ἀγηράτῳ συγκράσει. Καὶ ἀναδεικνύσει τετράδα πνευ-
ματικὴν ἀβρένθηλον, ἀντίτυπον τῆς προσούσης²⁶
τετράδος, ἧτις ἦν Βυθός, Σιγὴ, Πατήρ, Ἀλήθεια.
Αὕτη δὲ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Σιγῆς τετράς,
Ἀνθρώπος, Ἐκκλησία, Λόγος, Ζωή. Τότε τοῦ πάντα
περιέχοντος Βυθοῦ θελήματι ὁ Ἀνθρώπος καὶ ἡ Ἐκ-
κλησία πατρικῶν μνησθέντες λόγων συνῆσαν ἐαυτοῖς,
καὶ ἀναδεικνύσει δωδεκάδα Προβνείκων ἀβρένθηλον.
Οἱ οὖν ἀβρένεις εἰσι, Παράκλητος, Πατρικός, Μητρι-
κός, Ἀέλνους, Θελητός, ὃ ἐστὶ Φῶς, Ἐκκλησιαστι-
κός. Αἱ δὲ θηλείαι, Πίστις, Ἐλπίς, Ἀγάπη, Σύνεσις,
Μακαρία, Σοφία. Μετέπειτα δὲ Λόγος καὶ Ζωή, καὶ

artificium desideraret : iste non invidit illud, neque
semper illam sibi relictam ita ferri voluit, sed ma-
num creationi admovit, et a pessimis partibus dis-
tinguere voluit pulcherrimas : ac proinde sic con-
didit. Quæcumque vero in illa, dum crearet, sæcu-
lenta erant, hæc, quod ad opificium inepta essent,
prout se habebant, reliquit, utpote nullatenus ipsi
convenientia. Ex quibus, ut mihi videtur, nunc mala
in homines diffuunt.

Hæc apud sapientes. Sed apud animales, apud
carnales, apud mundanos, apud exaggeratam animi
vim, Nus nunquam desinens, perpetuis ac nunquam
desinentibus salutem. Equidem eorum quæ neque
nominari, nec explicari oratione possunt, quæque
cælestibus ipsis superiora sunt, mentionem apud
vos insituum : quæ neque Principatus, neque Po-
testates, nec quæ illis subjecta sunt, neque aliud
quidquam intelligentia potest consequi, soliquæ
ejus, qui est immutabilis, sunt cognitioni patefacta.
Principio siquidem rerum omnium, quando is qui
per seipsum Pater est, universa in semetipso obs-
cura ignotaque continebat (quem nonnulli Æonem
senectutis expertem semperque florentem, et Ma-
rem feminamque vocant, qui omnia complexus
nulla re ipse comprehenditur) : tunc quæ in illo
inerat Mens voluit (ita enim quidam appellant, alii
proprio nomine Gratiam, quod Magnitudinis the-
sauros, in eos qui ex Magnitudine erant insumpse-
rit ; sed melius ab aliis Silentium vocatur, quoniam
citra sermonis usum omnia Magnitudo cogitatione
sola perfecit) ; **356** igitur, ut dixi, incorrupta hæc
ex Æonum numero femina, vinculis expedire sese
volens, Magnitudinem libidinis illecebris ad sui con-
suetudinem inflexit. Ex qua Veritatis Pater procrea-
tus est, quem qui perfecti sunt proprie Hominem ap-
pellant, quod ejus qui prior est, nec ab ullo est geni-
tus, similitudinem referat. Deinde Sige naturalem lu-
minis unitatem cum Homine producens (horum vera
conjunctio voluntate sola perfecta est) Veritatem
edidit quæ eo nomine merito a perfectis donata
est, quod Matri suæ Sige reipæa similis esset ; quæ
ex divisionibus luminum, tam maris quam feminæ,
idipsum æquale esse voluerat : ut sensibus expo-
sita lumina dispersa, per illa ipsa, et in ipsis, iis
qui ex ipso et in ipso sunt sese patefaceret. Postea
Veritas maternam Proveniciam proferens, parentem
suum ad sui amorem pertraxit. Quare ambo incor-
rupta copulatione, ac nunquam senescente con-
junctione commisti sunt. Unde spiritualis marium
ac feminarum quadruga prodiit, prioris alterius si-
milis, quæ iis quatuor, Bytho, Sige, Patre ac Ve-
ritate constabat. Posterior vero illa ex Patre ac
Sige producta hæc est : Homo, Ecclesia, Sermo,
Vita. Tunc comprehendentis omnia Bythi voluntate

²² F. κατέλιπεν. ²³ V. cod. μυστήριον πρὸς ὑμᾶς.

²⁴ Leg. ὅτε. ²⁵ V. βουληθεῖσας. ²⁶ F. προσούσης.

Homo, atque Ecclesia paternorum sermonum memores, invicemque congressi Prunicorum marium ac seminarum Dodecadem procrearunt. Mares videlicet istos, Paracletum, Paternum, Maternum, Aïnum, Theletum, quod idem est ac Lumen, Ecclesiasticum. Feminas vero, Fidem, Spem, Charitatem, Intelligentiam, Fortunatam, Sapientiam. Deinde Sermo ac Vita, etiam ipsi laudis munus effingentes, secum invicem consociati sunt. Quæ quidem consociatio voluntate sola peracta est. Ergo inter sese ac feminis constantem genuerunt. Cujus hi sunt mares: Bythius, Ageratus, Autophyes, Unigena, Immobilis. Hi ad continentis omnia contestandam gloriam sibimet ejus appellationem indiderunt. Feminæ vero sunt Mistio, Unio, Temperatio, Unitas, Voluptas: quæ omnes ad honorem Sigis pertinentia vocabula similiter usurparunt.

Cum igitur absolutus hoc modo Veritatis Tricenarius foret (quem terreni homines numerant, et cum ad ipsum pervenerint, nullo amplius reperto numero, iterato in sese retexunt. Ejusmodi autem ille est: Bythus, Sige, Pater, Veritas, Homo, Ecclesia, Sermo, Vita, Paternus, Maternus, Paracletus, Aïnus, Theletus, Ecclesiasticus, Fides, Spes, Charitas, Intelligentia, Fortunata, Sapientia, Bythius, Ageratus, Autophyes, Unigena, Immobilis, Mistio, Cognitio, Temperatio, Unitas, Voluptas). Tum qui universa summa sua sapientia continet, Ogdoadem alteram loco prioris illius ac primariae appellandam esse statuens, quæ in Tricenario permanet (neque enim ingentes Magnitudinis spiritus coerceri ullo se numero sinebant), pro maribus mares alios substituit, Unum, Tertium, Quintum, Septimum; totidemque feminas, Binarium, Ternarium, Senarium, Octonarium. Hæc igitur est Ogdoas illa quæ superioris Ogdoadis nomen ad sese transtulit: Bythi, Patris, Hominis, Sermonis, Sigis, Veritatis, Ecclesiæ, Vitæ. Quæ quidem **357** conjuncta luminibus est, et absolutus Tricenarius evasit ac prior Octonarius quiescens, cum et Bythus per Magnitudinis fulcrum exit, ut cum Tricenario sese copularet. Vere enim et Veritatis Pater cum Ecclesia congressus est, et Maternus Vitam sortitus est; et Paracletus Unitatem, et Unitas cum Veritatis Parente copulata est, et cum Sige Veritatis ille Parens fuit. At spiritualis Sermo cum Spiritu incorrupta quadam commistione conjunctus est, et Autometoris finem, hoc est, perennem, nec interruptam quietem suam effecit. Quamobrem ubi Tricenarius profunda illa mysteria peregit, nuptias videlicet in incorruptis; incorrupta iidem lumina, quæ Unitatis appellantur filii, produxit, quæque forma carebant. Jacobant igitur prope modum intelligentia omni destituta, ac sine ulla animi notione quiescebant. Quidquid enim a quopiam agitur, ab eo, nisi universe intelligat, agitur nihil. Hunc in modum procreatis luminibus, quorum multitudinem numerando percensere nihil necesse est, animo vero comprehendere oportet (nam unum-

A αὐτοὶ, τὸ τῆς αἰνέσεως ἀναπλάσαντες δῶρημα, ἑαυτοῖς ἐκοινώνησαν. Ἦν δὲ ἡ κοινωνία αὐτῶν τὸ θέλημα. Καὶ συνελθόντες ἀνεδείξαντο Δεκάδα Προυεϊκῶν, καὶ αὐτῶν ἀρρένοθηλειῶν. Ὅν οἱ μὲν ἀρρένες εἰσι, Βύθιος, Ἀγήρατος, Αὐτοφυῆς, Μονογενῆς, Ἀκίνητος. Οὗτοι τὴν προσωνομίαν τὴν ²⁷ δόξαν τοῦ πάντα περιέχοντος ἐποίησαντο. Αἱ δὲ θήλειαι, Μίξις, Ἐνωσις, Σύγκρασις, Ἐνότης, Ἡδονή. Καὶ αὗται τὴν προσωνομίαν εἰς δόξαν τῆς Σιγῆς περιποιήσαντο.

commisti, Prunicorum Decadem ex inaribus peræque ac feminis constantem genuerunt. Cujus hi sunt mares: Bythius, Ageratus, Autophyes, Unigena, Immobilis. Hi ad continentis omnia contestandam gloriam sibimet ejus appellationem indiderunt. Feminæ vero sunt Mistio, Unio, Temperatio, Unitas, Voluptas: quæ omnes ad honorem Sigis pertinentia vocabula similiter usurparunt.

B Τετλειωμένης οὖν τῆς κατὰ πατέρα Ἀληθείας τριακάδος (ἦν οἱ ἐπίγειοι μὴ ἐπιστάμενοι ἀριθμοῦσι, καὶ ὁπόταν ἔλθωσιν ἐπ' αὐτὴν, μηκέτι ἀριθμὸν εὐρίσκοντες, ἀνακυκλοῦσι πάλιν ἀριθμοῦντες αὐτὴν. Ἔστι δὲ, Βυθός, Σιγή, Πατήρ, Ἀλήθεια, Ἄνθρωπος, Ἐκκλησία, Λόγος, Ζωή, Πατρικὸς, Μητρικὸς, Παράκλητος, Ἀείνους, Θελητός, Ἐκκλησιαστικὸς, Πίστις, Ἐλπίς, Ἀγάπη, Σύνεσις, Μακαρία, Σοφία, Βύθιος, Ἀγήρατος, Αὐτοφυῆς, Ὀλογενῆς ²⁸, Ἀκίνητος, Μίξις, Γνώσις, Σύγκρασις, Ἐνότης, Ἡδονή) τότε ὁ πάντα περιέχων συνέσει τῇ ἀνυπερβλήτῳ, δογματίσας τε κληθῆναι ἑτέραν Ὀγδοάδα ἀντὶ τῆς προούσης αὐθεντικῆς Ὀγδοάδος, ἥτις ἐν τῷ ἀριθμῷ τῆς Τριακάδος μένει (οὐ γὰρ τὴν Μεγέθους φρόνημα εἰς ἀριθμὸν πίπτειν), ἀντέστησεν ἀντὶ τῶν ἀρσένων τοὺς ἀρσενας, Μόνον, Τρίτον, Πέμπτον, Ἐβδόμον, καὶ τὰς θηλείας, Δυάδα, Τετράδα, Ἐξάδα, Ὀγδοάδα. Αὕτη οὖν ἡ Ὀγδοάς ἐστὶν ἡ ἀντικληθεῖσα ἀντὶ τῆς προούσης Ὀγδοάδος· Βυθοῦ, Πατρὸς, Ἀνθρώπου, Λόγου, καὶ Σιγῆς, Ἀληθείας, Ἐκκλησίας, Ζωῆς· ἥτις ἠνώθη τοῖς φωσὶ, καὶ ἐγένετο Τριακὰς ἀπηρτισμένη, καὶ ἡ προούσα Ὀγδοὰς ἀναπαυομένη, ὅτε Βυθὸς ἐξῆλθε Μεγέθους στηρίγματι ἐνωθῆναι τῇ Τριακάδι· αὕτη ἦν ²⁹. Τῇ γὰρ ἀληθείᾳ καὶ ὁ Πατήρ τῆς Ἀληθείας συνήρχετο τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὁ Μητρικὸς εἶχε τὴν Ζωὴν, καὶ ὁ Παράκλητος τὴν Ἐνάδα, καὶ ἡ Ἐνάς ἠνοῦτο τῷ Πατρὶ τῆς Ἀληθείας, καὶ ὁ Πατήρ τῆς Ἀληθείας ἦν μετὰ τῆς Σιγῆς. Ὁ Λόγος δὲ ὁ πνευματικὸς ἐκοινώνει Πνεύματι, καὶ ἀφθάρτῳ συγκράσει ποιῶν τὸ τέλος τοῦ Αὐτόμητρος ³⁰, ἀδιχοτέμητον τὴν ἑαυτοῦ ἀνάπαυσιν. Ἡ οὖν Τριακὰς, ἀπαρτίσασα βύθια μυστήρια, τελείως ἄγαμον ³¹ ἐν ἀφθάρτοις ἀπέδειξε φῶτα ἀφθάρτα, ἅτινα Ἐνότης ³² ὠνομάσθησεν τέκνα, καὶ ἀχαρακτήριστα. Ἦσαν οὖν μικροῦ μὴ παρακειμένου ³³ ἐκτὸς φρονήσεως ἀναπαυόμενα χωρὶς ἐννοίας· περὶ γὰρ οὗ τις πράσσει, ἐὰν μὴ νοῆ καθολικῶς, οὐ πράσσει. Τότε γενομένων τῶν φώτων, ὧν τὴν πολυπλήθειαν πρὸς ἀριθμὸν ἐξαιρεῖν οὐκ ἀναγκαῖον, περινοεῖν δὲ (ἕκαστον γὰρ τὸ ἴδιον ὄνομα κεκλήρωται δι' ἐπίγνωσιν ἀρρήτων μυστηρίων)· ἡ οὖν Σιγή, βουλευθεῖσα εἰς ἐκλογὴν γνώσεως ἅπαντας ὤσαι, συνῆγε τῇ δευτέρᾳ ἀντιτεθείσῃ Ὀγδοάδι ἀφθάρτῳ μίξει, νοικῆ δὲ βουλήσει.

²⁷ F. εἰς τ. γ. ²⁸ Leg. Μονογενῆς. ²⁹ F. ἡ Τριακὰς αὕτη ἦν, sed hæc corrupta. ³⁰ F. Αὐτομήτρος.

³¹ F. τελείως ἀγαμον. ³² F. Ἐνότης. ³³ F. παρακειμένα.

Ἦν δὲ αὐτῆς ἡ νοῖκή βούλησις Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν μέσῳ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο οὖν εἰς τὴν δευτέραν Ὀγδοάδα πέμψας ³³, ἔπεισε καὶ αὐτὴν ἐνωθῆναι αὐτῇ. Γάμος οὖν ἐτελειοῦτο ἐν τοῖς τῆς Ὀγδοάδος μέρεσιν, ἐνουμένου τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ Μόνῳ, καὶ τῆς Δυάδος τῷ Τρίτῳ, καὶ τοῦ Τρίτου τῇ Ἐξάδι, καὶ τῆς Ὀγδοάδος τῷ Ἐβδόμῳ, καὶ τοῦ Ἐβδόμου τῇ Δυάδι, καὶ τῆς Ἐξάδος τῷ Πέμπτῳ. Ὅλη δὲ ἡ Ὀγδοάς συνῆλθε μετὰ ἡδονῆς ἀγηράτου καὶ ἀφάρτου μίξεως. Οὐ γὰρ ἦν χωρισμὸς ἀλλήλων· ἦν δὲ σύγκρασις μεθ' ἡδονῆς ἀμώμου, καὶ ἀνέδειξε Πεντάδα Προῦνείκων ἀθληόντων, ὧν τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· Καρπιστής, Ὁροθέτης, Χαριστήριος, Ἄφετος, Μεταγωγεύς· οὗτοι τῆς Μεσότητος ὠνομάσθησαν υἱοί. Βούλομαι δὲ ὑμᾶς γινώσκειν, Ἀμφίου, Αὐράν, Κουκουά, Θαρδουοῦ, Οὐδουκουά, Θαρδεδεῖν, Μερεξά, Ἀτάρ, Βαρβά ³⁴, Οὐδουκά, Κέστην, Οὐδουάχ, Ἐσλήν, Ἀμφέ, Ναισουμέν, Οὐνανίν, Λαμεταρδὲ, Ἀθαμεσσουμήν, Ἀλλωρά, Κουδιαθά, Ναδδαρία, Δαμμά, Ὠρήν, Λαναφέκ, Οὐδανφέχ, Ἐνφοιθιθοχέ, Βαρόά, Ἀσσιουαχέ, Βελλμ, Δεξαριχέμ, Μασέμ.

Medietatis filii vocati sunt. Velim autem a vobis cognosci, Ampsiu, Auran, Cucua, Thardus, Ubu-
cua, Thardedin, Merexa, Atar, Barba, Uduca Cesten, Uduach, Eslen, Amphic, Nescumen, Vananin,
Lametarde, Athamessumen, Allora, Cubiatba, Naddaria, Damma, Oren, Lanaphec, Udanpheck, Em-
phoethiboche, Barra, Assivache, Belim, Dexarichem, Masein.

ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ ΠΡΟΣ ΦΛΩΡΑΝ.

Ex Eriphanio hæc. 33, § 3 et seqq., pag. 216 et seqq. edit. Paris. 1622.

Τὸν διὰ Μωϋσέως τεθέντα νόμον, ἀδελφὴ μου καλὴ Φλώρα, ὅτι μὴ πολλοὶ προκατελάβοντο, μήτε τὸ θεμέλιον αὐτῶν ³⁵ ἐγνωκότες, μήτε τὰς προτάξεις αὐτῶν ³⁶ ἀκριβῶς, ἡγοῦμαι καὶ σοι εὐσύνοπτον ἔσεσθαι, μαθούσης ³⁷ τὰς διαφωνούσας γνώμας περὶ αὐτοῦ. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς νενομοθετῆσθαι τούτοις ³⁸ λέγουσιν. Ἄτεροι δὲ, τούτοις τὴν ἐναντίαν ὁδὸν τραπέντες, ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου φθοροποιῦ διαδόλου τεθεῖσθαι τοῦτον ἰσχυρίζονται, ὡς καὶ τὴν τοῦ κόσμου προσάπτουσιν αὐτῷ δημιουργίαν, Πατέρα καὶ Ποιητὴν τοῦτον λέγοντες εἶναι. Τοῦτο δὲ τοῦ παντὸς διέπτεισαν οὗτοι διαδόντες ἀλλήλοις, καὶ ἑκάτεροι αὐτῶν διαμαρτόντες παρὰ σφίσι αὐτοῖς τῆς τοῦ προκειμένου ἀληθείας· οὔτε γὰρ ὑπὸ τοῦ τελείου Θεοῦ καὶ Πατρὸς φαίνεται τοῦτον τεθεῖσθαι (ἐπόμενος ³⁹ γὰρ ἐστίν), ἀτελῆ τε ὄντα, καὶ τοῦ σφετέρου ⁴⁰ πληρωθῆναι ἐνδεῆ, ἔχοντά τε προτάξεις ἀνοικείας τῇ τοῦ τοιοῦτου Θεοῦ φύσει τε καὶ γνώμῃ· οὐτ' αὖ πάλιν τῇ τοῦ ἀντικειμένου ἀδικίᾳ νόμον προσάπτειν ⁴¹ ἀδικεῖν αἰρουντος τῶν τε ἐξῆς τι μὴ συνωρώντων τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένα. Οἰκία γὰρ ἢ πόλις μερισθεῖσα ἐφ' ἑαυτήν, ὅτι μὴ δύναται στήναι, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπεφύηατο. Ἔτι γε τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν ἰδίαν λέγει εἶναι, ἅτε ⁴² πάντα δι' αὐτοῦ γεγονέναι, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν ⁴³ οὐδέν, ὃ Ἀπόστολος προαποστερήσας τὴν τῶν ψευδοηγορούντων ἀνυπόστατον σοφίαν, καὶ οὐ φθοροποιῦ Θεοῦ, ἀλλὰ

A quodque suam appellationem sortitum est, quæ ex arcanorum mysteriorum cognitione depromitur): ad scientiæ delectum perpellere universos Sige cupiens, ad secundam substitutamque illam loco alterius Ogdoadem adjunxit, corruptelæ omnis ex parte conjunctione, sed voluntate ejusmodi quæ sub intelligentiam caderet. Hæc vero illius voluntas, quæ sub intelligentiam cadit, Spiritus sanctus est, qui in medio sanctarum Ecclesiarum residet. Quem cum secundam ad Ogdoadem allegasset, ei persuasit ut cum ipsa copularetur. Quocirca in singulis Ogdoadis partibus celebratæ nuptiæ sunt. Siquidem cum Uno Spiritus sanctus conjunctus est, cum Tertio Dyas, Tertius cum Hexade, et cum Septimo Ogdoas, Septimus cum Dyade, cum Quinto Hexas. Ita Ogdoas universa nunquam marcescente, atque integra incorruptaque mistione conjungitur. Nulla quippe ab invicem separatio fuit: sed mutua omnium cum honestissima voluptate temperatio; ex qua Prunicorum muliebri sexu carentium Quinariis exoritur, cujus hæc sunt vocabula: Carpistes, Horothetes, Charisterius, Aphetus, Metagogeus; hi

PTOLEMÆI AD FLORAM EPISTOLA.

pag. 216 et seqq. edit. Paris. 1622.

Legem illam quæ a Moyse tradita est, Flora soror amantissima, neque perspectam habere quam plurimos, neque ejus velut fundamenta vel præscripta cognoscere, facile te intellecturam existimo, si quam variæ de illa sint opiniones didiceris. Sunt enim qui illam a Deo putant ac Patre fuisse constitutam. Alii contrariam viam ingressi, ab ejus æmulo nefario **358** demone latam asserunt, a quo et mundum fabricatum asserunt, et eundem Conditorem ac Patrem esse dicunt. Verum illi, qui ejusmodi dogmata sibi invicem communicarunt, vehementer hallucinati sunt, et ab eo, quem sibi proposuerant, scopo veritatis aberrarunt. Nam nec a perfecto Deo ac Patre stabilita videtur (huic enim non respondet), utpote minus perfecta, et ad sui absolutionem plura desiderans, ac mandata quædam continens, quæ a Dei natura ac decreto sunt aliena. Neque vero adversarii improbitati tribuenda lex est, cujus proprium sit ini- que facere: quique ita statuunt, quæ a Salvatore dicta sunt nequaquam animadvertunt. Ita enim ille pronuntiavit: *Stare domum vel civitatem non posse, quæ in seipsam divisa sit* ⁴². Præterea mundum proprium ipsius opus esse; *omniaque per ipsum facta, et sine ipso nihil esse factum* ⁴³, asserit Apostolus, mendacissimorum hominum minime solidam sapientiam refellens; non pestiferi alicujus

³³ F. πέμψασα. ³⁴ V. Ἀταρβάβα. ³⁵ Leg. αὐτοῦ. ³⁶ Leg. αὐτοῦ. ³⁷ F. μαθούση. ³⁸ F. τοῦτον. ³⁹ F. ἐπόμενος γὰρ οὐκ ἐστίν. ⁴⁰ F. ὑφ' ἐτέρου. ⁴¹ Deest γοή. Sed hic corrupta sunt Græca. ⁴² Mat. h. xii, 5. ⁴³ F. τὰ τε. ⁴⁴ Joan. i, 5. ⁴⁵ F. γεγονέναι.

Dei, sed justī, et improbitatis omnis inimici. Sed A
 temerariorum hominum illa judicia sunt, neque
 Conditoris providentiæ causas intelligentium, quique
 non animi solum, sed etiam corporis oculis videan-
 tur esse capti. Quantopere igitur illi a veritate dis-
 sideant, ex iis quæ dicta sunt abunde potes cogno-
 scere. Sed utrosque proprium quiddam ac peculiare
 ad ita sentiendum induxit. Alios quidem, quod au-
 ctorem justitiæ Deum ignorarent; alios quod uni-
 versorum parentem peræque nescirent, quem ille
 solus adveniens qui solus norat, aperuit. Nobis
 vero, quibus utrumque Dei beneficio cognitum est,
 reliquum illud est, ut de lege certi aliquid explo-
 ratique doceamus, ejusmodi videlicet illa sit, et
 a quonam legislatore sancita: ita tamen ut quid-
 quid a nobis allatum fuerit, id non aliunde quam
 ex ipsis Salvatoris verbis probetur. His enim solis
 velut itineris ducibus adhibitis ad rerum cognitionem sine errore perducimur.

Inprimis igitur sciendum est, universam illam B
 legem, quæ quinque Moysis voluminibus continetur,
 non ab uno esse legislatore profectam, solo vide-
 licet Deo: sed admista quædam hominum esse
 mandata, ut, quemadmodum Salvator ipse docuit,
 trifariam lex sit omnis distributa. Quædam enim
 ad ipsum Deum ejusque sanctiones pertinent, alia
 Moysi tribuenda sunt, non quidem quatenus ali-
 quid a Deo illius interventu decretum est, sed qua-
 tenus per sese ac suapte sponte nonnulla constituit;
 aliorum denique seniores qui in populo erant au-
 ctiores exstiterunt; ac primi illi privata quædam
 præcepta inserere sunt ausi. Quod quemadmodum
 sese habeat ex ipsis Salvatoris verbis intelliges.
 Hic enim quodam in loco ad eos verba faciens,
 qui de repudii libello secum disputabant, quod per-
 missione legis licebat, sic illos allocutus est: *Moyses*
ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere
uxores vestras. Ab initio autem non fuit sic. Deus
enim, inquit, conjugium hoc copulavit. Et: Quod
*Deus conjunxit, homo non separat*⁴⁵. Ubi aliam esse
 Dei legem ostendit, quæ uxorem a viro sejungi
 prohibeat, aliam Moysis, qui ob duritiam cordis par
 illud dissociari permittat. In quo Moyses quiddam
 Deus contrarium tulit, ei scilicet cautioni, qua dis-
 solvi matrimonia vetuerat. Sed si Moysis mentem,
 qua ad illud discernendum **359** inductus est, accu-
 rate consideremus, inveniemus procul dubio non id
 eum sponte sua, sed necessitate fecisse: quo eo-
 rum, quibus præscribebat, imbecillitati consuleret.
 Qui cum divinum illud decretum de retinendis uxo-
 ribus suis observare non possent, ac moleste qui-
 dam earum consortia sustinerent, periculum ut
 esset, ne ea se occasione gravioribus sceleribus
 obstringerent, quibus extremam in perniciem rue-
 rent; ut hoc incommodum devitaret Moyses, quod
 ad illorum interitum spectabat, secundam quam-
 dam repudii legem privata auctoritate constituit,
 minusque ex ea occasione malum cum majore
 commutavit; ut si minus priorem illam servare

δικαίου καὶ μισοπονῆρου. Ἀπρονοήτων δὲ ἐστὶν ἀν-
 θρώπων, τῆς προνοίας τοῦ Δημιουργοῦ μὴ αἰτίαν λαμ-
 βανομένων, καὶ μὴ μόνον τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, ἀλλὰ
 καὶ τὸ τοῦ σώματος πεπηρωμένων. Οὗτοι μὲν οὖν ὡς
 διημαρτήκασι τῆς ἀληθείας, ὁτὼν σοὶ ἐστὶν ἐκ τῶν
 εἰρημένων. Πεπόνθασι δὲ τοῦτο ἰδίως ἐκάτερος αὐτῶν,
 οἱ μὲν διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῆς δικαιοσύνης Θεόν, οἱ
 δὲ διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῶν ὁλῶν Πατέρα, ὃν μόνος
 ἐλθὼν ὁ μόνος εἰδὼς, ἐφανέρωσε. Περιλείπεται δὲ
 ἡμῖν ἀξιωθεῖσθαι τε τῆς ⁴⁵ ἀμφοτέρων τούτων ἐκφῆσαι
 σοὶ καὶ ἀκριβῶσαι αὐτὸν τε τὸν νόμον, ποταπὸς τις
 εἴη, καὶ τὸν ὑφ' οὗ τίθεται τὸν νομοθέτην, ῥηθησο-
 μένων ἡμῖν τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
 λόγων παριστώμετες, δι' ὧν μόνον ἐστὶν ἀπταιστος
 ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῶν ὄντων ὁδηγεῖσθαι.

His enim solis C
 Primum οὖν μαθητέον, ὅτι ὁ σύμπας ἐκεῖνος νόμος ὁ
 περιεχόμενος τῆ Μωϋσέως Πεντατεύχῳ οὐ πρὸς ἐνός
 τινος νενομοθέτηται, λέγω δὴ, οὐχ ὑπὸ μόνου Θεοῦ·
 ἀλλ' εἰσὶ τινες αὐτῶν προστάξεις καὶ ὑπ' ἀνθρώπων
 τεθεῖσαι, καὶ τριγῆ τοῦτον διαιρεῖσθαι οἱ τοῦ Σωτῆ-
 ρος λόγοι διδάσκουσιν ἡμᾶς. Εἰς τε γὰρ αὐτὸν τὸν
 Θεόν καὶ τὴν τούτου νομοθεσίαν· διαιρεῖται δὲ καὶ
 εἰς τὸν Μωϋσέα, οὐ καθ' αὐτὸ ⁴⁶ δι' αὐτοῦ νομοθετεῖ ὁ
 Θεός, ἀλλὰ καθὰ ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐννοίας ὁρμώμενος
 καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐνομοθέτησέ τινα· καὶ εἰς τοὺς Πρε-
 σβυτέρους τοῦ λαοῦ διαιρεῖται, καὶ πρῶτοι ⁴⁷ εὐρί-
 σκονται ἐντολάς τινὰς ἐνθέντες ἰδίας. Πῶς οὖν τοῦτο
 οὕτως ἔχον ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος δείκνυται λόγων,
 μάθοις δ' ἂν ἤδη. Διαλεγόμενός ποῦ ὁ Σωτῆρ πρὸς
 τοὺς περὶ τοῦ ἀποστασίου συζητοῦντας αὐτῶ, ὁ δὴ
 ἀποστάσιον ἐξεῖναι ἐνενομοθέτητο, ἔφη αὐτοῖς· ὅτι
 Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψε
 τὸ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Ἀπ' ἀρχῆς γὰρ
 οὐ γέγονεν οὕτω. Θεὸς γὰρ, φησὶ, συνέξευξε ταύ-
 την τὴν σύζυγιαν. Καὶ, Ὁ συνέξευξε ὁ Κύριος,
 ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω, ἔφη. Ἐνταῦθα ἕτερον μὲν
 τοῦ Θεοῦ δείκνυσι νόμον, τὸν κωλύοντα χωρίζεσθαι
 γυναῖκα ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἕτερον δὲ τὸν τοῦ
 Μωϋσέως, τὸν διὰ τὴν σκληροκαρδίαν ἐπιτρέποντα
 χωρίζεσθαι τοῦτο τὸ ζεῦγος. Καὶ δὴ κατὰ τοῦτο ἐναν-
 τία τῷ Θεῷ νομοθετεῖ ὁ Μωϋσῆς· ἐναντίον γὰρ ἐστὶ
 τῷ μὴ διαζευγνύειν. Ἐὰν μὲντοι καὶ τὴν τοῦ Μωϋ-
 σέως γνώμην, καθ' ἣν τοῦτο ἐνομοθέτησεν, ἐξετάσω-
 μεν, εὐρεθήσεται τοῦτο οὐ κατὰ προαίρεσιν ποιήσας
 τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην, διὰ τὴν τῶν νενο-
 μοθετημένων ἀσθένειαν. Ἐπεὶ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ
 γνώμην φυλάττειν οὐκ ἔδύναντο οὗτοι, ἐν τῷ μὴ
 ἐξεῖναι αὐτοῖς ἐκβάλλειν τὰς γυναῖκας αὐτῶν, αἴτι-
 νες ⁴⁸ αὐτῶν ἀτῶς συνόχουν, καὶ ἐκινδύνεον ἐκ
 τούτου ἐκτρέπεσθαι πλέον εἰς ἀδικίαν, καὶ ἐκ ταύτης
 εἰς ἀπώλειαν· τὸ ἀτῶς τοῦτο βουλόμενος ἐκχόψαι
 αὐτῶν ὁ Μωϋσῆς, δι' οὗ καὶ ἀπόλλυσθαι ἐκινδύνεον,
 δευτέρον τινα, ὡς κατὰ περίπτασιν ἦττον κακὸν ἀντι-
 μείζονος ἀντικαταλλασσόμενος, τὸν τοῦ ἀποστασίου
 νόμον ἀφ' ἑαυτοῦ ἐνομοθέτησεν αὐτοῖς· ἵνα, ἐκιν-

⁴⁵ Deest γνώσεως. ⁴⁶ F. οὐ καθὰ αὐτό. ⁴⁷ Cod. Reg. πρῶτον. ⁴⁸ Matth. xiv. 6 seqq. ⁴⁹ F. αἰς τινες.

ἐκαῖνον μὴ δύνωνται φυλάττειν, κἂν τοῦτόν γε φυλάξωσι, καὶ μὴ εἰς ἀδικίας καὶ κακίας ἐκτραπῶσι, δι' ὧν ἀπόλεια αὐτοῖς ἐμελλε τελειοτάτῃ ἐπακολουθήσειν. Αὕτη μὲν ἡ τούτου γνώμη, καθ' ἣν ἀντινομοθετῶν εὐρίσκεται τῷ Θεῷ. Πλὴν ὅτι γε Μωυσέως αὐτοῦ δείκνυται ἐνταυθα ἕτερος ὢν παρὰ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, ἀναμφισβήτητόν ἐστι, κἂν δι' ἐνὸς τὰ νῦν ὤμεν δεδειχότες. Ὅτι δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰσὶ τινες συμπεπλεγμένοι παραδόσεις ἐν τῷ νόμῳ, δηλοῖ καὶ τοῦτο ὁ Σωτὴρ. Ὁ γὰρ Θεός, φησὶν, εἶπε, *Τίμιον τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται*. Ὑμεῖς δὲ, φησὶν, εἰρήκατε, τοῖς πρεσβυτέροις λέγων· *Δῶρον τῷ Θεῷ ὃ ἐὰν ὠφεληθῆς ἐξ ἐμοῦ καὶ ἠκυρώσατε τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων ὑμῶν*. Τοῦτο δὲ Ἡσαΐας ἐξεφώνησεν, εἰπὼν· Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐνταλματα ἀνθρώπων. Σαφῶς οὖν ἐκ τούτων εἰς τρία διαιρούμενος ὁ σύμπας ἐκεῖνος δείκνυται νόμος. Μωυσέως τε γὰρ αὐτοῦ, καὶ τῶν Πρεσβυτέρων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εὐρομεν νομοθεσίαν ἐν αὐτῷ. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διαίρεσις τοῦ συμπαντος ἐκεῖνου νόμου ὡς ἡμῖν διαιρεθεῖσα, τὸ ἐν αὐτῷ ἀληθὲς ἀναπέφαγκεν.

Πάλιν δὲ ὅτι τὸ ἐν μέρος, ὃ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ νόμος, διαιρεῖται εἰς τρία τινά, εἰς τε τὴν καθαρὰν νομοθεσίαν, τὴν ἀσύμπλοκον τῷ κακῷ, ὅς καὶ κυρίως νόμος λέγεται, ἐν οὐκ ἤλθε καταλύσαι ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ πληρῶσαι. Οὐ γὰρ ἦν ἀλλότριος αὐτοῦ ὃν ἐπλήρωσεν· οὐ γὰρ εἶχε τὸ τέλειον. Καὶ εἰς τὸ συμπεπλεγμένον τῷ χεῖρονι, καὶ τὴν ἀδικίαν, ἦν ⁵³ ἀνεῖλεν ὁ Σωτὴρ, ἀνοίκειον ὄντα τῇ ἑαυτοῦ φύσει. Διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ τυπικόν, καὶ συμβολικόν, τὸ κατ' εἰκόνα τῶν [κατ' εἰκόνα ⁵⁴] διαφερόντων νενομοθετηθέν· ὃν μετέθηκεν ὁ Σωτὴρ ἀπὸ αἰσθητοῦ καὶ φαινομένου ἐπὶ τὸ πνευματικόν καὶ ἀόρατον. Καὶ ἔστι μὲν ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος ὁ καθαρὸς καὶ ἀσύμπλοκος τῷ χεῖρονι, αὕτη ἡ Δεκάλογος, οἱ δέκα λόγοι ἐκεῖνοι, οἱ ἐν ταῖς δυοῖς πλαξὶ δεδιχασμένοι, εἰς τε ἀναίρεσιν τῶν ἀφθέγκτων καὶ εἰς πρόσταξιν τῶν ποιητέων, οἷ, καίπερ καθαρὰν ἔχοντες τὴν νομοθεσίαν, μὴ ἔχοντες δὲ τὸ τέλειον, ἐδέοντο τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος πληρώσεως. Ὁ δὲ ἐστι συμπεπλεγμένος τῇ ἀδικίᾳ, οὗτος ὁ κατὰ τὴν ἄμυναν καὶ ἀνταπόδοσιν τῶν προαδικησάντων κείμενος, *Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος* ἐκκόπτεσθαι κελεύων, καὶ φόνον ἀντὶ φόνου ἀμύνασθαι. Οὐδὲν γὰρ ἦττον καὶ ὁ δεύτερος ἀδικῶν ἀδικεῖ, τῇ τάξει μόνον διαλλάσσων, τὸ αὐτὸ ἐργαζόμενος ἔργον. Τοῦτο δὲ πρόσταγμα δίκαιον μὲν ἄλλως καὶ ἦν καὶ ἔστι, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν νομοθετηθέντων. ἐν παρεχάσει τοῦ καθαρῷ νόμου τεθέν· ἀνοίκειον δὲ τῇ τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων φύσει τε καὶ ἀγαθότητι· ἴσως δὲ τοῦτο κατάλληλον, ἐπάναγκες δὲ μᾶλλον. Ὁ γὰρ καὶ τὸν ἕνα φόνον οὐ βουλόμενος ἔσεσθαι ἐν τῷ λέγειν, *Οὐ φονεύσεις, προστάξας τὸν φονέα ἀντιφονεύεσθαι, δεύτερον νόμον νομοθετῶν, καὶ δυοῖς φόνοις βραβεύων, ὃ τὸν ἕνα ἀπαγορεύσας ἔλαθεν*

A possunt, hanc saltem retineant, neque se in flagitia sceleraque committant, per quæ ultimum exitium consequatur. Hæc illius ratio fait, propter quam contrarium quiddam Deo statuisse cernitur. Enimvero diversam hic a divina Moysis legem existitisse, extra omnem controversiam est: et si id in uno tantum decreto probatum sit. Eidem vero legi traditas a senioribus illigatas esse regulas, non obscure Salvator ostendit: *Deus enim, inquit, dixit: Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi: vos autem dixistis, inquit seniores alloquens: Munus Deo quodcunque ex me tibi proderit; et irritam fecistis legem Dei propter traditiones seniorum vestrorum*⁵⁰. Hoc ipsum pronuntiavit Isaias, dicens: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*. B *Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum*⁵¹. Ex iis liquet omnem illam esse legem divisam in partes tres; in eaque et Moysis ipsius, et seniorum, et Dei mandata contineri. Atque hæc universæ legis a nobis instituta partitio illius nobis veritatem ostendit.

Sed ea pars legis, quæ a Deo profecta est, tria rursus in membra dividitur. Alia enim sunt sincera præcepta, et ab omni mali permissione secreta, quæ proprie lex appellatur, quam non Salvator venit solvere, sed adimplere⁵². Non enim a se erat aliena quam adimplevit, alioqui perfici implerique non posset. Alia sunt deterioribus implicata, et iniustitiæ proxima, quæ Salvator abhorrentia a natura sua funditus sustulit. Postremo alia sunt typica ac symbolica in figuram et imaginem meliorum posita; quod genus Salvator ab eo quod sensibus expositum est et externum, ad spirituale nec aspectabile convertit. Jam vero pura illa sinceraque lex Dei nec cum deteriore conjuncta, Decalogus est ipse, sive decem illa præcepta duabus distincta tabulis, quibus aut nefanda prohibentur, aut facienda mandantur. Quæ etsi pura sint ac liquida, tamen quod nondum perfecta sint, impleri a Salvatore debuerant. Ad illud vero genus, quod iniustitiæ aliquid habet, leges illæ referendæ sunt, quibus injuriarum persecutio, eorumque qui priores nos læserint, vindicatio præscribitur. Velut cum *oculum pro oculo, dentem evelli pro dente*, et eadem eadem compensari præcipit⁵⁵. Neque enim minus injuste agit, qui id post alterum perpetrat: certo ordine duntaxat par pari reddit; at idem omnino facinus committit. Sed illud præceptum alioqui justum erat, et est modo, propter eorum infirmitatem, quibus editum fuit, cum sit adversus sincerioris legis violationem præscriptum: licet a communis omnium **360** Parentis natura ac bonitate sit alienum: vel consentaneum potius est, sed necessitate quadam expressum. Nam qui vel unicum homici-

⁵⁰ Matth. xv, 3 seqq.; Marc. vii, 3 seqq. ⁵¹ Isa. xxix, 13. ⁵² Matth. v, 17. ⁵³ F. καὶ τῇ ἀδικίᾳ, ἐν.

⁵⁴ Hæc voces abundant. ⁵⁵ Levit. xxiv, 20.

dium vetat fieri, dum ita statuit: *Non occides*; A cum postea cædis auctorem vicissim interfici jubet, ac secundam legem ferens duplicem cædem imperat, qui unam prohibuerat; ad ea necessitate coactus et imprudens decurrisse videtur. Atque ideo missus ab illo Filius eam legis partem antiquavit, licet eam a Deo latam et ipse confessus sit. Atque etiam inter cætera ad antiquam hæresin pertinent ea quæ Deus hisce verbis statuit: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*⁵⁷. Ad illud vero genus, quod typicum dicitur, id omne pertinet, quod spiritualium atque excellentium rerum figuras continet; cujusmodi sunt sacrorum offerendorum cæremoniæ, circumcisio, Sabbatum, jejuniium, Pascha, azyma, aliaque similia lege præscripta. Quæ omnia cum nihil aliud præter figuras atque imagines forent, patefacta veritate translata sunt: imo vero, quod ad externam speciem attinet, usumque corporeum, sublata, spiritali quadam ratione retenta sunt. Iisdem quippe manentibus adhuc nominibus, rerum est facta mutatio. Nam offerre quidem sacra Dominus instituit: at non mutarum pecudum, aut id genus sustium: sed spiritalis potius laudis, ac prædicationis, et eucharistiæ; tum in hominum genus liberalitatis ac beneficentiæ. Idem circumcidi præterea non corporis, sed cordis animique præputium jubet. Itemque servari Sabbatum, ut a pravis duntaxat actionibus feriemur. Jejunare porro cum imperat, non illam corporis incediam, sed animi temperantiam decernit, ut a flagitiis omnibus abstinemus. Quanquam a nostris exterius illud quoque jejuniium adhibetur, quatenus ad animorum utilitatem confert aliquid, si cum ratione suscipias: non imitandi cujusquam studio, non consuetudine, non certarum dierum religione, vel definito aliquo tempore: præsertim cum veri jejunii memoriam refricet, ut qui nondum illud assecuti fuerint, ab exteriori commonefacti, alterius recordentur. Similiter et Pascha, azymaque figuras exstitisse quasdam Paulus ipse declarat: *Pascha*, inquit, *nostrum immolatus est Christus*; et: *Ut sitis*, ait, *azymi non habentes fermentum* (fermentum vero malitiam appellat), *sed sitis nova conspersio*⁵⁸

Sic igitur lex ipsa, quam a Deo manasse latentur omnes, trifariam dividitur: in eam partem quam Salvator implevit. Hæc enim omnia: *Non occides, non mæchaberis, non pejerabis*; in iisce continentur: *Non irasceris, non concupices*⁵⁹. In eam quæ penitus sublata est. His enim præceptis: *Oculum pro oculo, dentem pro dente*⁶²; quæ cum injustitia permista sunt, ejusque secum aliquid trahunt, contrariis legibus a servatore derogatur: contraria porro sese invicem perimunt. *Ego enim dico vobis omnino non resistere malo. Sed si quis te percusserit in maxillam, præbe illi et alteram*⁶³. Quod quidem ad excellentium rerum adumbrandam speciem constitutum et a corporeis ad spiritalia translatum ac mutatum per allegoriam exponitur.

⁵⁸ F. διαφερόντων ⁵⁷ Levit. xx, 9. ⁵⁹ I Cor. v, 7. ⁶⁰ Leg. οὕτως. ⁶¹ Exod. xv, 13, 14; Levit. xix, 12; Matth. v, 22, 28. ⁶² Cor. ἐπιθυμῆσαι. ⁶³ Levit. xxiv, 20. ⁶⁴ Matth. v, 39.

ἑαυτὸν ὑπὲρ ἀνάγκης κλαπείς. Διὸ δὴ ὁ ἀπὸ ἐκείνου παραγευόμενος Υἱὸς τοῦτο τὸ μέρος τοῦ νόμου ἀνήρηκεν, ὁμολογήσας καὶ αὐτὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ. Ἐν τοῖς ἄλλοις καταριθμεῖται τῇ παλαιᾷ αἰρέσει, καὶ ἐν οἷς ἔφη ὁ Θεὸς εἰπὼν· Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Τὸ δὲ ἐστὶ μέρος αὐτοῦ τυπικόν, τὸ κατ' εἰκόνα τῶν πνευματικῶν καὶ διαφερόντως⁵⁸ κείμενον, τὸ ἐν προσφοραῖς, λέγω, καὶ περιτομῇ, καὶ σαββάτῳ, καὶ νηστείᾳ, καὶ Πάσχᾳ, καὶ ἄζυμοις, καὶ τοῖς τοιοῦτοις νομοθετηθέντα. Πάντα γὰρ ταῦτα, εἰκόνες καὶ σύμβολα ὄντα, τῆς ἀληθείας φανερωθείσης μετετέθη· κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον καὶ σωματικῶς ἐκτελεῖσθαι ἀνηρέθη, κατὰ δὲ τὸ πνευματικὸν ἀνελήφθη· τῶν μὲν ὀνομάτων τῶν αὐτῶν μενόντων, ἐνηλλαγμένων δὲ τῶν πραγμάτων. Καὶ γὰρ προσφοράς προσφέρειν προσέταξεν ἡμῖν ὁ Σωτὴρ, ἀλλ' οὐχὶ τὰς δι' ἀλόγων ζώων, ἢ τούτων τῶν θυσιμάτων, ἀλλὰ διὰ πνευματικῶν αἰνῶν, καὶ δοξῶν, καὶ εὐχαριστίας, καὶ διὰ τῆς εἰς τὸν πλησίον κοινωνίας καὶ εὐποιίας, καὶ περιτομῇ περιτετυμῆσθαι ἡμᾶς βούλεται, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀκροβυστίας τῆς σωματικῆς, ἀλλὰ καρδίας τῆς πνευματικῆς. Καὶ τὸ σάββατον φυλάσσειν, ἀργεῖν γὰρ θέλει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν. Καὶ νηστεύειν δὲ, ἀλλ' οὐ τὴν σωματικὴν βούλεται νηστείαν ἡμᾶς νηστεύειν, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴν, ἐν ἣ ἐστὶν ἀποχὴ πάντων τῶν φαύλων. Φυλάσσεται μέντοι γε καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον νηστεία, ἐπεὶ καὶ ψυχῇ τι συμβάλλεσθαι εἴναι αὕτη μετὰ λόγου γινομένη· ὅποτε μηδὲ διὰ τὴν πρὸς τινὰς μίμησιν γίνεται, μήτε διὰ τὸ ἔθος, μήτε διὰ τὴν ἡμέραν, ὡς ὀρισμένης τοῦτο ἡμέρας· ἅμα δὲ καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀληθινῆς νηστείας, ἵνα οἱ μηδέπω ἐκείνην δυνάμενοι νηστεύειν ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον νηστείας ἔχωσι τὴν ἀνάμνησιν αὐτῆς. Καὶ τὸ Πάσχα δὲ ὁμοίως, καὶ τὰ ἄζυμα, ὅτι εἰκόνες ἦσαν, ὁμοίως καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος. Τὸ δὲ Πάσχα ἡμῶν, λέγεται, ἐτύθη Χριστός· καὶ, Ἴνα ἦτε, φησὶν, ἄζυμοι, μὴ μετέχοντες ζύμης (ζύμην τε νῦν τὴν κακίαν λέγει), ἀλλ' ἦτε νέον φάραμα.

Ὁὗτος⁵⁹ γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ εἶναι νόμος ὁμολογούμενος εἰς τρία διαιρεῖται, εἰς τε τὸ πληρούμενον ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος. Τὸ γὰρ, *Οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐκ ἐπιορκήσεις*, ἐν τῷ μηδ' ὀργισθῆναι, μηδὲ ἐπιθυμήσεις⁶¹ περιείληπται. Διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ ἀναιρούμενον τελείως· τὸ γὰρ *Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος*, συμπεπλεγμένον τῇ ἀδικίᾳ, καὶ αὐτὸ ἔργον τῆς ἀδικίας ἔχον, ἀνηρέθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν ἐναντίων· τὰ δὲ ἐναντία ἀλλήλων εἰσὶν ἀναιρετικά. Ἐγὼ γὰρ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι ὅλως τῷ πονηρῷ, ἀλλὰ ἐὰν τις σε ραπίσῃ, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα. Ἀλληγορεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ μετατεθὲν, καὶ ἐναλλαγέν ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ἐπὶ τὸ πνευματικὸν τὸ συμβολικόν τοῦτο, κατ' εἰκόνα

τῶν διαφερόντων νενομοθετημένον. Αἱ γὰρ εἰκόνες καὶ τὰ σύμβολα παραστατικὰ ἔντα ἐτέρων πραγμάτων, καλῶς ἐγίνοντο, μέχρι μὴ παρῆν ἡ ἀλήθεια. Παρούσης δὲ τῆς ἀληθείας, τὰ τῆς ἀληθείας δεῖ ποιεῖν, οὐ τὰ τῆς εἰκότος. Ταῦτα δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀπόστολος ἔδειξε Παῦλος, τὸ μὲν τῶν εἰκόνων, ὡς ἤδη εἴπομεν, διὰ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Ἀζύμων δείξας δι' ἡμᾶς· τὸ δὲ τοῦ συμπεπλεγμένου νόμου τῆ ἀδικίας, εἰπὼν τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατηγορηθῆναι τὸ δὲ τοῦ ἀσυμπλόκου τῷ χεῖρονι, Ὁ μὲν νόμος, εἰπὼν, ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγαθὰ, καὶ δίκαια, καὶ ἀγαθὴ.

Ὡς μὲν οὖν συντόμως ἔστιν εἰπεῖν αὐτάρκως οἶμαί σοι δεδειχθαι, καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώπων παρεισδύσαν νομοθεσίαν, καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον τριχῆ διαιρούμενον. Περιλείπεται δὲ ἡμῖν τί ποτέ ἐστιν οὗτος ὁ Θεὸς ὁ τὸν νόμον θέμενος. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἡγοῦμαι σοι δεδειχθαι ἐπὶ τῶν προειρημένων, εἰ ἐπιμελῶς ἀκήκοας. Εἰ γὰρ μήτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ τελείου Θεοῦ τέθειται οὗτος, ὡς ἐδιδάξαμεν, μήτε μὴν ὑπὸ τοῦ διαδόλου, ὃ μὴδὲ θεμιτόν ἐστιν εἰπεῖν· ἕτερός τις ἐστὶ παρὰ τούτους οὗτος ὁ θέμενος τὸν νόμον. Οὗτος δὲ δημιουργὸς καὶ ποιητὴς τοῦδε τοῦ παντός ἐστὶ κόσμου, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, ἕτερος ὢν παρὰ τὰς τούτων οὐσίας, μέσος τούτων καθεστῶς, ἐνδίκως· καὶ τὸ τῆς μεσότητος ὄνομα ἀποφέροιο ἄν. Καὶ εἰ ὁ τέλειος Θεὸς ἀγαθὸς ἐστὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὡσπερ καὶ ἔστιν (ἓνα γὰρ μόνον εἶναι ἀγαθὸν Θεὸν, τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, ὃ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπεφάνητο, ὃν αὐτὸς ἐφηνέρωσεν)· ἔστι δὲ καὶ ὁ τῆς τοῦ ἀντικειμένου φύσεως κακὸς τε καὶ πονηρὸς, ἐν ἀδικίᾳ χαρακτηριζόμενος· τούτων δὲ οὖν μέσον καθεστῶς, καὶ μήτε ἀγαθὸς ὢν, μήτε μὲν κακὸς, μήτε ἀδικος, ἰδίως τε λεχθεὶς ἄν δίκαιος, τῆς κατ' αὐτὸν δικαιοσύνης ὢν βραβευτῆς. Καὶ ἔσται μὲν καταδεέστερος τοῦ τελείου Θεοῦ, καὶ τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης ἐλάττων οὗτος ὁ Θεός, ἅτε δὴ καὶ γεννητὸς ὢν, καὶ οὐκ ἀγέννητος. Εἷς γὰρ ἐστὶν ἀγέννητος ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα ἰδίως, τῶν πάντων ἡρτημένων ἀπ' αὐτοῦ. Μείζων δὲ καὶ κυριώτερος τοῦ ἀντικειμένου γενήσεται, καὶ ἐτέρας οὐσίας τε καὶ φύσεως πεφυκῶς παρὰ τὴν ἑκατέρων τούτων οὐσίαν. Τοῦ μὲν γὰρ ἀντικειμένου ἐστὶν ἡ οὐσία φθορὰ τε καὶ σκότος, ὕλικὸς γὰρ οὗτος καὶ πολυσχεδῆς⁶⁷· τοῦ δὲ Πατρὸς τῶν ὄλων τοῦ ἀγεννήτου ἡ οὐσία ἐστὶν ἀφθαρσία τε καὶ φῶς αὐτὸ, ὃν ἀπλοῦν τε καὶ μονοειδές. Ἡ δὲ τούτων οὐσία διττὴν μὲν τινα δύναμιν προήγαγεν, αὐτὸς δὲ τοῦ κρείττονός ἐστιν εἰκὼν. Μηδέ σε τανῦν τοῦτο θορυβεῖτω, θέλουσαν μαθεῖν, πῶς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς τῶν ὄλων οὐσης τε καὶ ὁμολογουμένης ἡμῖν, καὶ πεπιστευμένης, τοῦ⁶⁸ ἀγεννήτου, καὶ ἀφθάρτου, καὶ ἀγαθῆς, συνέστησαν καὶ αὗται αἱ φύσεις, ἡ τε τῆς φθορᾶς καὶ τῆς μεσότητος, ἀνομοούσαι αὗται καθεστῶσαι· τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν ἔχοντος τὰ ὅμοια ἑαυτοῦ καὶ ὁμοούσια γεννᾶν τε καὶ προφέρειν. Μαθήσῃ γὰρ, Θεοῦ διδόντος, ἐξῆς καὶ τὴν τούτου ἀρχὴν τε καὶ γέννησιν, ἀξιουμένη τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἣν ἐκ διαδοχῆς καὶ ἡμεῖς

Etenim effigies ac signa aliis rebus declarandis adhibita tantisper opportunitatem habuerunt, quoad nondum veritas affulserat. Qua succedente, non quæ imagini, sed quæ veritati congruunt facere convenit. **361** Idque ipsum cum reliqui omnes discipuli, tum apostolus Paulus ostendit. Qui figuratum illud genus propter nos, ut diximus, in Paschate azymisque demonstrat. De altero vero quod implicatum iniustitia est, loquitur, cum *legem mandatorum* ait in *dogmatibus abrogatam*⁶⁷. De tertio denique quod deterioris est expers: *Lex*, inquit, *sancta est, et mandatum sanctum, et justum et bonum*⁶⁸.

Quamobrem satis superque tibi, quantum breviter comprehendi potest, declaratas eas leges arbitror, quæ ex auctoritate hominum irrepserunt; ipsamque Dei legem trifariam esse divisam. Superest ut quis ille sit Deus legis auctor dicendum videatur. Atqui istud etiam ex iis, quæ hactenus disputata sunt, si attente audieris, puto tibi demonstratum. Nam si neque a perfecto illo Deo posita lex est, uti docuimus; neque vero a diabolo, quod dictu etiam nefas est: alius sit oportet, qui eam legem stabilierit. Hic est igitur totius ille mundi, eorumque quæ in eo continentur, artifex et conditor, ab illorum natura diversus, et in eorum medio suo jure collocandus; qua ex mediocritate peti ejus appellatio potest. Quod si perfectus ille Deus natura sua bonus est, ut est revera (*unum enim bonum esse Deum, ac Parentem suum*⁶⁹, *Salvator* asseruit, quem et hominibus patefecit); est autem et contraria natura præditus, malus videlicet ac pravus, qui iniustitia velut propria nota circumscriptur; qui inter ambos illos interjectus est, ut neque bonus, neque malus sit aut iniustus, peculiari quadam ratione justus appellari potest, quatenus justitiæ quam habet, administratione fungitur. Atque et perfecto Deo minor, et justitiæ illius impar sit idem ille Deus oportet, utpote non ingenuus, sed generatione productus. Unus enim est ingenuus Pater, a quo proprie sunt universa, cum ab eo pendeant omnia. Erit tamen adversario illo altero major ac præstantior, tametsi diversam sit ab utroque naturam substantiamque sortitus. **D** Nam adversarii natura corruptio est ac tenebræ: cum materia quippe concretus est ac multiplex. At Parentis omnium ingenui natura corruptionis est expers, luxque ipsa, simplex et uniusmodi. Horum natura duplicem sane virtutem peperit. Sed Conditor tamen ipse imago præstantioris est. Neque vero ea te res perturbet, scire cupientem, quomodo cum unum sit, et esse fateamur ac credamus, rerum omnium Principium, generationis æque ac corruptionis expers, idemque bonum; ambæ hæ naturæ constare potuerint, corruptionis nimirum, et mediæ cujusdam conditionis, quæ a se invicem natura discrepent; cum id bono insitum sit, ut sibi quam simillima, ejusdemque secum na-

⁶⁷ Eph. ii, 15. ⁶⁸ Rom. vii, 12. ⁶⁹ Matth. xix, 17. ⁷⁰ Cor. πολυσχεδῆς. ⁷¹ Cor. τῆς.

turæ gignat ac proferat. Tu enim, opitulante Deo, hujus principium ac generationem animo percipies, ubi traditam quamdam ab apostolis doctrinam audieris, quam nos successione quadam ad nos usque propagatam accepimus: cum eo quidem, ut quidquid afferretur in medium, id ad Salvatoris doctrinam velut regulam exigatur. Hæc tibi, Flora soror charissima, paucis explicare non piguit, summamque præscripsi: ita tamen ut quod erat propositum, quantum satis esset, declaraverim. Quam rem deinceps magno tibi usui fore confido: si modo, perinde ac bonus ager et secundus, excerpta semina fructuum ubertate compenses.

362 HERACLEONIS FRAGMENTA.

Fragmenta Heracleonis Commentariorum in S. Lucæ Evangelium, ex Clementis Alexandrini lib. IV Stromat., pag. 502.

Hunc locum ⁶⁹ exponens Heracleon, cujus in schola Valentini fuit maxima existimatio, his verbis dicit, confessionem quidem unam esse fidei et vitæ institutione, alteram vero voce. Atque quæ sit quidem voce confessio, sit etiam apud potestates, quam solam, inquit, multi non recte confessionem esse existimant; possunt autem hac confessione uti etiam hypocritæ. Sed neque hic sermo generaliter dictus reprehendetur. Non enim omnes, qui salvî fiunt, ea confessione, quæ voce fit, usi sunt, et excessere: ex quibus est Matthæus, Philippus, Thomas, Levis, et alii multi. Accedit quod ea, quæ voce fit confessio, non universalis est, sed particularis; generalis autem, de qua nunc loquitur (Servator), ea est quæ fit factis et operibus, ei quæ est in ipsum fidei congruentibus. Hanc autem confessionem sequitur etiam particularis, quæ fit apud potestates, si opus fuerit, et ratio id exegerit. Nam is voce quoque recte confitebitur, ubi affectione prius recte fuerit confessus. Pulchre autem de iis, qui confitentur quidem, *in me*, dixit; de iis autem qui negant, *me* (simpliciter) apposuit. Nam ii, etsi ipsum voce confessi fuerint, ipsum negant, actione minime confitentes. Ii autem soli in ipso confitentur qui in ea quæ est in ipsum confessione et actione vivunt: in quibus ipse confitetur, utpote qui complectatur illos, et ipsi eum complectantur. Quocirca nunquam potest se ipsum negare ⁷². Eum autem negant qui non sunt in ipso. Non enim dixit, qui negaverit *in me*, sed *me*. Nullus enim unquam qui sit in illo, ipsum negat. Illud autem, *coram hominibus*, de confessione quæ fit coram iis qui salvî fiunt, æque ac coram gentilibus intelligitur; apud alios quidem vitæ institutione, apud alios vero etiam voce. Quamobrem nunquam possunt ipsi negare; eum autem negant qui non sunt in ipso.

παρειλήφαμεν, μετὰ καὶ τοῦ κανονίσαι πάντας τοὺς λόγους τῆ τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίᾳ. Ταῦτά σοι, ὦ ἀδελφὴ μου Φλώρα, δι' ὀλίγων εἰρημένα οὐκ ἠτόνησα, καὶ τὸ τῆς συντομίας προέγραψα· ἅμα μὲν τὸ προκείμενον ἀποχρώντως ἐξέφηνα. Ἄ καὶ εἰς τὰ ἐξῆς τὰ μέγιστα σοι συμβαλεῖται, ἐάν γε, ὡς καλὴ γῆ καὶ ἀγαθὴ, γονίμων σπερμάτων τυχοῦσα, τὸν δι' αὐτῶν καρπὸν ἀναδείξῃς.

Τοῦτον ἐξηγούμενος τὸν τόπον Ἡρακλέων, ὁ τῆς Οὐαλεντίνου σχολῆς δοκιμώτατος, κατὰ λέξιν φησὶν, ὁμολογίαν εἶναι τὴν μὲν ἐν τῇ πίστει καὶ πολιτείᾳ, τὴν δὲ ἐν φωνῇ. Ἡ μὲν οὖν ἐν φωνῇ ὁμολογία καὶ ἐπὶ τῶν ἐξουσιῶν γίνεται· ἦν μόνην, φησὶν, ὁμολογίαν ἠγοῦνται εἶναι οἱ πολλοί, οὐχ ὑγιῶς· δύνανται δὲ ταύτην τὴν ὁμολογίαν καὶ οἱ ὑποκριταὶ ὁμολογεῖν. Ἄλλ' οὐδ' εὐρεθήσεται οὗτος ὁ λόγος καθολικῶς εἰρημένος. Οὐ γὰρ πάντες οἱ σωζόμενοι ὠμολόγησαν τὴν διὰ τῆς φωνῆς ὁμολογίαν, καὶ ἐξῆλθον· ἐξ ὧν Ματθαῖος, Φίλιππος, Θωμᾶς, Λευῖς ⁷⁰, καὶ ἄλλοι πολλοί. Καὶ ἔστιν ἡ διὰ τῆς φωνῆς ὁμολογία οὐ καθολικὴ, ἀλλὰ μερικὴ· καθολικὴ δὲ, ἦν νῦν λέγει, τὴν ἐν ἔργοις καὶ πράξεσι καταλλήλοις τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. Ἐπεταὶ δὲ ταύτῃ τῇ ὁμολογίᾳ καὶ ἡ μερικὴ, ἡ ἐπὶ τῶν ἐξουσιῶν, ἐάν δέη, καὶ ὁ λόγος αἶρη ⁷¹. Ὁμολογήσει γὰρ οὗτος καὶ τῇ φωνῇ ὀρθῶς, προομολογήσας πρότερον τῇ διαθέσει. Καὶ καλῶς, ἐπὶ μὲν τῶν ὁμολογούντων, ἐν ἐμοί, εἶπεν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀρνούμενων τὸ ἐμὲ προσέθηκεν. Οὗτοι γὰρ, κἂν τῇ φωνῇ ὁμολογήσωσιν αὐτὸν, ἀρνοῦνται αὐτὸν, τῇ πράξει μὴ ὁμολογοῦντες. Μόνοι δὲ ἐν αὐτῷ ὁμολογοῦσιν οἱ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ὁμολογίᾳ καὶ πράξει βιοῦντες· ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ, ἐνειλημμένος αὐτοῦς, καὶ ἐχόμενος ὑπὸ τούτων. Διόπερ ἀρνήσασθαι ἐαυτὸν οὐδέποτε δύναται. Ἀρνοῦνται δὲ αὐτὸν οἱ μὴ ὄντες ἐν αὐτῷ. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅς ἀρνήσεται ἐν ἐμοί, ἀλλ' ἐμὲ· οὐδεὶς γὰρ ποτε ὦν ἐν αὐτῷ, ἀρνεῖται αὐτόν. Τὸ δὲ, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν σωζομένων, καὶ τῶν ἐθνικῶν δὲ ὁμοίως· παρ' οἷς μὲν καὶ τῇ πολιτείᾳ, παρ' οἷς δὲ καὶ τῇ φωνῇ. Διόπερ ἀρνήσασθαι αὐτὸν οὐδέποτε δύναται· ἀρνοῦνται δὲ αὐτὸν οἱ μὴ ὄντες ἐν αὐτῷ.

Ex Eclogis propheticis Clementis Alex., ante medium, p. 202, Auctarii novissimi Bibliothecæ Patrum Combefisii.

Quidam vero, ut ait Heracleon, igne signarunt aures eorum, qui baptismatis sigillum acceperunt, ita intelligentes Apostolicum.

Ἐνιοὶ δὲ, ὡς φησὶν Ἡρακλέων, πυρὶ τὰ ὦτα τῶν σφραγιζομένων κατεσημήναντο, οὕτως ἀκούσαντες τὸ Ἀποστολικόν.

⁶⁹ Luc. XII, 8. ⁷⁰ Θαδδαίου cognomen. ⁷¹ Leg. αἶρη. ⁷² II Tim. II, 13.

Fragmenta Commentarii Heraclionis in S. Joannis Evangelium, ex Origenis tomis in dictum Evangelium. A cl. Grabio recognita et emendata ex mss. codd. bibliothecæ Bodleianæ, Spicileg. hæret., sæc. II, pag. 85 et seqq. — Ex tom. II, p. 60.

Βιαίως οἶμαι καὶ χωρὶς μαρτυρίου τὸν Οὐαλεντίνου λεγόμενον εἶναι γνώριμον Ἡρακλέωνα, διηγούμενον τὸ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐξεληφέναι πάντα τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ἐκκλείοντα τῶν πάντων, τὸ ὅσον ἐπὶ τῇ ὑποθέσει αὐτοῦ, τὰ τοῦ κόσμου, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ διαφέροντα. Φησὶ γὰρ οὐ τὸν αἰῶνα ἢ τὰ ἐν τῷ αἰῶνι γεγονέναι διὰ τοῦ Λόγου, ἅτινα οἶεται πρὸ τοῦ Λόγου γεγονέναι. Ἄναιδέστερον δὲ ἰστάμενος πρὸς τὸ· Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν (μὴ εὐλαβούμενος τὸ, Μὴ προσθῆς τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἐλέγξῃ σε, καὶ ψευδῆς γένη), προστίθῃσι τῷ, οὐδὲ ἐν, τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ κτίσει. Καὶ ἐπεὶ προφανῆ ἐστὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα σφόδρα βεβιασμένα, καὶ παρὰ τὴν ἐνέργειαν ⁷⁵ ἐπαγγελόμενα, εἰ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ θεῖα ἐκκλείεται τῶν πάντων, τὰ δὲ, ὡς ἐκεῖνος οἶεται, παντελῶς φθειρόμενα, κυρίως πάντα καλεῖται, οὐκ ἐπιδιατριπτόν τῇ ἀματροπῇ τῶν αὐτόθεν τὴν ἀτοπίαν ἐμφαινόντων· οἷον δὲ καὶ τὸ, τῆς Γραφῆς λεγούσης, Καὶ ⁷⁶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν, προστιθέντα αὐτὸν ἄνευ παραμυθίας τῆς ἀπὸ τῆς Γραφῆς τὸ, τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ κτίσει, μηδὲ μετὰ πιθανότητος ἀποφαίνεσθαι, πιστεῦσθαι ἀξιούντα ὁμοίως προφήταις ἢ ἀποστόλοις, τοῖς μετ' ἐξουσίας καὶ ἀνυπευθύνως καταλείπουσι τοῖς καθ' αὐτοὺς καὶ μεθ' αὐτοὺς σωτήρια γράμματα. Ἔτι δὲ ἰδίως καὶ τοῦ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐξήκουσε, φάσκων τὸν τὴν αἰτίαν παρασχόντα τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου τῷ δημιουργῷ τὸν Λόγον ὄντα, οὐ τὸν ἀφ' οὗ, ἢ ὑφ' οὗ, ἀλλὰ τὸν δι' οὗ, περὶ τῶν ἐν τῇ συνηθείᾳ φράσιν ⁷⁷ ἐκδεχόμενος τὸ γεγραμμένον. Εἰ γὰρ, ὡς νοεῖ, ἡ ἀληθῆς τῶν πραγμάτων ἦν, ἔδει διὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγράφθαι πάντα γεγονέναι ὑπὸ τοῦ Λόγου, οὐχὶ δὲ ἀνάπαλιν διὰ τοῦ Λόγου ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ. Καὶ ἡμεῖς μὲν τῇ, δι' οὗ, χρησάμενοι ἀκολούθως τῇ συνηθείᾳ, οὐκ ἀμάρτυρον τὴν ἐκδοχὴν ἀφήκαμεν· ἐκεῖνος δὲ πρὸς τὸ μὴ παραμυθησθαι ⁷⁸ ἀπὸ τῶν θείων γραμμάτων τὸν καθ' ἑαυτὸν νοῦν, φαίνεται καὶ ὑποπτεύσας τὸ ἀληθές, καὶ ἀναιδῶς αὐτῷ ἀντιβλέψας ⁷⁹· φησὶ γὰρ, ὅτι οὐχ ὡς ὑπ' ἄλλου ἐνεργούντος αὐτοῦ ἐποίησε ὁ Λόγος (ἵνα νοηθῇ τὸ, δι' αὐτοῦ), ἀλλ' αὐτοῦ ἐνεργούντος ἕτερος ἐποίησε.

(ut sic intelligeretur vocula, per quem), sed ipso operante alius faciebat.

Ex tom. III, pag. 68.

Πάνυ δὲ βιαίως, κατὰ τὸν τόπον γενόμενος ὁ Ἡρακλέων, τὸ Ὅ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωῇ ἦν, ἐξεληφεν ἀντὶ τοῦ, ἐν αὐτῷ, εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς πνευματικούς· οἶονεὶ ταῦτόν νομίσας εἶναι τὸν Λόγον καὶ τοὺς πνευματικούς, εἰ καὶ μὴ σαφῶς ταῦτ' εἶρηκε. Καὶ ὡς περὶ αἰτιολογῶν φησιν· Αὐτοῦ γὰρ τὴν πρώτην μόρφωσιν, τὴν κατὰ τὴν γένεσιν, αὐτοῖς παρέσχε, τὰ ὑπ' ἄλλου παρέντα εἰς μορφήν, καὶ εἰς φωτισμόν, καὶ παραγραφὴν ἰδίαν ἀγαγὼν καὶ ἀναδείξας.

Arbitror Heraclionem, qui dicitur esse familiaris Valentini, enarrantem hoc dictum: *Omnia per ipsum facta sunt* ⁷³, coacte, et nullo teste adhibito excepisse mundum, et quæ in ipso sunt; ac vocabulo, *omnia*, exclusisse, quantum ipsius fert hypothesis, ista quæ in mundo, inque eo existentibus sunt præstantiora. *Per Verbum enim*, inquit, *non sæculum, nec quæ in sæculo sunt. facta* **363** *fuere*; existimans illa ante Verbum existisse. Impudentius etiam instans ad illud: *Sine eo factum est nihil* (neque veritus illud: *Ne addideris sermonibus ejus, ne te redarquat, et mendax sis* ⁷⁴), illi *nihil addit, eorum, quæ in mundo sunt, et in hac creatione*. Et quoniam apertum est, dicta ipsius valde coacta esse, præterque evidentiam pronuntiata, si quæ ipse divina opinatur, excludantur a voce *omnium*, quæ vero sunt opinione sua omnino corruptibilia, proprie dicantur *omnia*; non innotandum nobis est his confutandis, quæ ex se absurda apparent. Quale est illud etiam, quod Scriptura dicente: *Et sine ipso factum est nihil*; ipse addit sine auctoritate Scripturæ, *eorum quæ sunt in mundo et creatione*; quod neque cum probabilitate pronuntiat, sed dignum se putat, cui non secus atque prophetis vel apostolis credatur, qui cum auctoritate et inculpate coævis suis ac posteris salutaria scripta reliquerunt. Jam vero et hoc dictum: *Omnia per ipsum facta sunt*; secus quam alii exposuit, dicens: *Verbum illud esse, quod causam generationis mundi præbuerit opifici, nec tamen Verbo competere particulam, a quo, vel ex quo, sed per quem, ex communi loquendi consuetudine Scripturam exponens*. Sed si rerum veritas erat, ut ipse putat, scriptum fuisse oportuit, *omnia per opificem facta fuisse a Verbo, non vice versa, per Verbum ab opifice*. Et nos quidem cum usi sumus vocabulis, *per quem*, prout in communi feruntur usu, non sine teste expositionem dimisimus. At vero ille præterquam quod suam opinionem e divinis Scripturis non confirmat, videtur et præsensisse veritatem, et impudenter illi adversatus, dicens: *Non enim faciebat ipsum Verbum tanquam alio operante*

(ut sic intelligeretur vocula, per quem), sed ipso operante alius faciebat.

Cæterum valde coacte ad hunc contextum veniens Heraclion: *Quod factum est, in ipso vita erat* ⁷⁹; in ipso interpretatus est, in hominibus spiritualibus: quasi Verbum et spirituales idem esse arbitratus fuerit, etsi non aperte id dixerit. At veluti causam reddens, inquit: *Ille enim primam formationem, quoad ortum attinet, ipsis præbuit; ab alio prætermissa in formam, et illuminationem, et delineationem propriam ducens et ostendens,*

⁷³ Joan. 1, 3. ⁷⁴ Prov. xxx, 6. ⁷⁵ Sic cod. Bodlei. 2280. ⁷⁶ Duas istas voces addidit Grab. cit. cod. Bodlei. ⁷⁷ Sic cod. Bodlei. ⁷⁸ Sic cod. Bodlei. ⁷⁹ Sic id. cod. ^{79*} Joan. 1, 4.

Ex tomo VI, pag. 94 seq.

Non recte vero Heracleon suspicatur verba illa, *Deum nemo vidit unquam*⁸⁰, et quæ sequuntur, dicta fuisse non a discipulo, sed a Baptista.

Οὐχ ὑγιῶς δὲ ὁ Ἡρακλέων ὑπολαμβάνει, Οὐδεὶς τὸν Θεὸν εἶδεν πώποτε, καὶ τὰ ἐξῆς, φάσκων εἰρησθαι οὐκ ἀπὸ τοῦ μαθητοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ.

Ex tom. VII, pag. 112.

Maledicentius autem Heracleon de Joanne et prophetis disserens, inquit, *Verbum esse Servatorem; Joannem per vocem intelligi; sonum vero esse universum prophetarum ordinem.*

Δυσφημότερον δὲ ὁ Ἡρακλέων περὶ Ἰωάννου καὶ τῶν προφητῶν διαλαμβάνων, φησὶν ὅτι ὁ Λόγος μὲν ὁ Σωτὴρ ἐστὶ, φωνὴ δὲ ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἢ διὰ Ἰωάννου διανοουμένη, ἤχος δὲ πᾶσα προφητικὴ τάξις.

364 *Et pag. 113.*

Nescio etiam quomodo absque ulla probatione enuntiet, *vocem sermoni propiore, sermonem fieri*, ut et quasi mulier in virum transmutetur. Præterea quasi potestatem habens condendi dogmata, et sibi sibi acquirendi et proficiendi: *Futurum*, inquit, *ut sonitus mutetur in vocem*; loco discipuli statuens vocem transeuntem in verbum, loco vero servi sonitum transeuntem in vocem.

Οὐκ οἶδα δ' ὅπως χωρὶς πάσης κατασκευῆς ἀποφαίνεται, τὴν φωνὴν οἰκειότεραν οὔσαν τῷ λόγῳ, λόγον γίνεσθαι, ὡς καὶ τὴν γυναῖκα εἰς ἄνδρα μετατίθεσθαι. Καὶ ὡς ἐξουσίαν ἔχων τοῦ δογματίζειν, καὶ πιστεῦσθαι, καὶ προκόπτειν. Τῷ ἤχῳ, φησὶν, ἔσεσθαι τὴν εἰς φωνὴν μεταβολὴν, μαθητοῦ μὲν χώραν διδοῦς τῇ μεταβαλλούσῃ εἰς λόγον φωνῇ, ἢ δούλου δὲ τῇ ἀπὸ ἤχου εἰς φωνὴν.

Et post pauca.

Præterea prophetam et Eliam cum *Servator ipsum dicit*, inquit, *non ipsum declarat, sed quæ sunt circa ipsum*: cum vero majorem prophetis, et his qui sunt inter natos mulierum, tunc ipsum Joannem designat. Proinde, inquit Heracleon, *Joannes ipse interrogatus, de seipso respondet, non de his, quæ circa ipsum sunt.*

Καὶ προφήτην μὲν καὶ Ἠλίαν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ αὐτὸν λέγει, οὐκ αὐτὸν, ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτοῦ, φησὶ, διδάσκει· ὅταν δὲ μείζονα προφητῶν καὶ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, τότε αὐτὸν τὸν Ἰωάννην χαρακτηρίζει. Αὐτὸς δὲ, φησὶ, περὶ ἑαυτοῦ ἐρωτώμενος ἀποκρίνεται ὁ Ἰωάννης, οὐ τὰ περὶ αὐτοῦ.

Et pag. 117.

Heracleon vero approbans sermonem Pharisæorum, velut recte dictum, quod Christus, et Elias, et omnis propheta debeat baptizare, his ipsis verbis ait: *Quibus solis incumbit baptizare.*

Παραδεξάμενος δὲ ὁ Ἡρακλέων τὸν τῶν Φαρισαίων λόγον, ὡς ὑγιῶς εἰρημένον, περὶ τοῦ ὀφείλεσθαι τὰ βαπτίζειν Χριστῷ, καὶ Ἠλίᾳ, καὶ παντὶ προφήτῃ, αὐταῖς λέξεσι φησὶν· *Οἷς μόνοις ὀφείλεται τὸ βαπτίζειν.*

Initio tomi VIII, pag. 122.

Equidem Heracleon existimat, Joannem respondere his, qui a Pharisæis missi fuerant, quod ipse volebat, non ad id quod illi interrogaverant; non advertens se incusare prophetam inscitæ, si aliud interrogatus, aliud respondit.

Ὁ μὲν Ἡρακλέων οἶεται, ὅτι ἀποκρίνεται ὁ Ἰωάννης τοῖς ἐκ τῶν Φαρισαίων πεμφθεῖσιν, οὐ πρὸς ὁσείνοι ἐπηρώτων, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἐβούλετο· ἑαυτὸν λανθάνων, ὅτι κατηγορεῖ τοῦ προφήτου ἀμαθίας, εἶγε ἄλλο ἐρωτώμενος περὶ ἄλλου ἀποκρίνεται.

Et pag. 129 et seqq.

Heracleon, *In medio vestri stat*^{80*}, interpretatur: *D Jam adest, et est in mundo, atque inter homines, et omnibus vobis jam visibilis est.* Non absurde tamen apud eum dicitur, quod verba illa, *qui post me venit*⁸¹, declarent Joannem præcursorem Christi existere: vere enim non secus atque famulus præcurrit Dominum. Longe vero simplicius ea verba interpretatus est: *Non sum ego dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti*^{81*}; perinde quasi fateatur Baptista his verbis, *se neque dignum, qui ultima officia in Christum conferat.* Attamen post hanc expositionem satis probabiliter subjunxit: *Non sum ego idoneus, ut mei gratia descendat a*

Ὁ Ἡρακλέων τὸ, *Μέσος ὑμῶν ἔστηκε*, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, *Ἦδη πάρεστι, καὶ ἐστὶν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἐμφανὴς ἐστὶν ἤδη πᾶσιν ὑμῖν.* Οὐκ ἀπιθάνως δὲ παρ' αὐτῷ λέγεται, ὅτι τὸ, *ὀπίσω μου ἐρχόμενος*, τὸ πρόδρομον εἶναι τὸν Ἰωάννην τοῦ Χριστοῦ δηλοῖ· ἀληθῶς γὰρ ὡσπερ εἰ οἰκέτης ἐστὶ προτρέχων τοῦ Κυρίου. Πολὺ δὲ ἀπλούστερον τὸ, *Οὐκ εἰμι ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος*, ἐξελήφεν, ὅτι οὐδὲ τῆς ἀτιμοσύνης ὑπηρεσίας τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν ἄξιος εἶναι, διὰ τούτων ὁ Βαπτιστὴς ὁμολογεῖ. Πλὴν μετὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν οὐκ ἀπιθάνως ὑποδέβληκε τό· *Οὐκ ἐγὼ εἰμι ἱκανός, ἵνα δι' ἐμὲ κατέλθῃ ἀπὸ*

⁸⁰ Joan. 1, 18. ^{80*} Joan. 1, 26. ⁸¹ Ibid., 15. ^{81*} Ibid., 27.

μεγέθους, καὶ σάρκα λάβη, ὡς υπόδημα, περὶ ἧς ἐγὼ λόγον ἀποδοῦναι οὐ δύναμαι, οὐδὲ διηγήσασθαι, ἢ ἐπιλύσαι τὴν περὶ αὐτῆς οἰκονομίαν. Ἄδρ/περον δὲ καὶ μεγαλοφύεστερον ὁ αὐτὸς Ἡρακλέων, κόσμον τὸ υπόδημα ἐκδεξάμενος, μετέστη ἐπὶ τὸ ἀσεβέστερον ἀποφθίνασθαι, ταῦτα πάντα δεῖν ἀκούεσθαι καὶ περὶ τοῦ προσώπου τούτου διὰ τοῦ Ἰωάννου νοουμένου οἶεται γὰρ τὸν Δημιουργὸν τοῦ κόσμου ἐλάττωνα ὄντα τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο ὁμολογεῖν διὰ τούτων τῶν λέξεων, ὅπερ ἐστὶ πάντων ἀσεβέστατον. Ὁ γὰρ πέμψας αὐτὸν Πατήρ, ὁ τῶν ζώντων Θεός, ὡς αὐτὸς Ἰησοῦς μαρτυρεῖ, τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἰσαάκ, καὶ τοῦ Ἰακώβ, ὁ διὰ τοῦτο Κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι πεποίηκεν αὐτά, οὗτος καὶ μόνος ἀγαθός, καὶ μείζων τοῦ πεμφθέντος. Εἰ δὲ καὶ, ὡς προειρήκαμεν, ἀδρότερον νενόηται καὶ πᾶς ὁ κόσμος υπόδημα εἶναι τοῦ Ἰησοῦ τῷ Ἡρακλέωνι, ἀλλ' οὐκ οἶμαι δεῖν συγκατατίθεσθαι.

Sub finem tomi IX, pag. 148.

Ἐν τῷ τόπῳ ὁ Ἡρακλέων γενόμενος, χωρὶς πάσης κατασκευῆς καὶ παραθέσεως μαρτυριῶν, ἀποφαίνεται, ὅτι τὸ μὲν, Ἀμνός τοῦ Θεοῦ, ὡς προφήτης φησὶν ὁ Ἰωάννης· τὸ δὲ, Ὁ αἰρων τῆς ἀμαρτίας τοῦ κόσμου, ὡς περισσότερον προφήτου. Καὶ οἶεται τὸ μὲν πρότερον περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ λέγεσθαι, τὸ δὲ δεύτερον περὶ τοῦ ἐν τῷ σώματι, τῷ τὸν ἀμνὸν ἀτελῆ εἶναι ἐν τῷ τῶν προβάτων γένει· οὕτω δὲ καὶ τὸ σῶμα παραθέσει τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ. Τὸ δὲ τέλειον εἰ ἐβούλετο, φησὶ, τῷ σώματι μαρτυρηῆσαι, κριὸν εἰπεῖν⁸² αὐτὸ τὸ μέλλον θύεσθαι.

Ex tomo X, pag. 138.

Ὁ μέντοιγε Ἡρακλέων τὸ, Μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καφαρναοὺμ, αὐτὸς διεγούμενος, ἄλλης πάλιν οἰκονομίας ἀρχὴν φησὶ δηλοῦσθαι, οὐκ ἀργῶς τοῦ, κατέβη, εἰρημένου. Καὶ φησὶ τὴν Καφαρναοὺμ σημαίνειν ταῦτα τὰ ἔσχατα τοῦ κόσμου, ταῦτα τὰ ὑλικά, εἰς ἃ κατήλθε· καὶ διὰ τὸ ἀνοίκειον, φησὶ, εἶναι τὸν τόπον, οὐδὲ πεποιτηκῶς τι λέγεται ἐν αὐτῇ, ἢ λελαληκῶς.

Sub finem tomi X, pag. 167.

Ὁ Ἡρακλέων, Αὐτῇ, φησὶν, ἡ μεγάλη ἑορτὴ, τοῦ γὰρ πάθους τοῦ Σωτῆρος τύπος ἦν, ὅτε οὐ μόνον ἀνηρεῖτο τὸ πρόβατον, ἀλλὰ καὶ ἀνάπαυσιν παρεῖχεν ἐσθιόμενον. Καὶ θύόμενον, τὸ πάθος⁸³ τοῦ Σωτῆρος τὸ ἐν κόσμῳ ἐσήμαινεν· ἐσθιόμενον δὲ, τὴν ἀνάπαυσιν τὴν ἐν γάμῳ.

Prope finem tom. XI, pag. 181 et seqq.

Ἴδωμεν τὰ Ἡρακλέωνος, ὅς φησὶ τὴν⁸⁴ Ἱεροσόλυμα ἀνοδὸν σημαίνειν⁸⁵ τὴν ἀπὸ τῶν ὑλικῶν εἰς τὸν ψυχικὸν τόπον, τυγχάνοντα εἰκόνα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀνάβασιν τοῦ Κυρίου. Τὸ δὲ, εὑρεν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐχὶ τῶν ἄνω οἶεται εἰρησθαι, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν κλησιν μόνην νοηθῆναι τὴν χωρὶς Πνεύματος βοθηεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Ἠγεῖται

magnitudine, et carnem accipiat, ceu calceamentum, de qua rationem reddere ego non valeo, neque enarrare, vel solvere de ipsa dispensationem. Rursus minus prudenter, atque animosius Heracleon ipse cum per calceum interpretatus esset mundum, ad rem magis impiam transit, nempe ad enuntiandum, hæc omnia intelligi etiam oportere de persona per Joannem intellecta (nempe Demiurgo). Existimat enim mundi opificem inferiorem Christo existentem, hoc per hæc verba fateri; quod est omnium impiissimum. Nam Pater qui misit illum, Deus viventium, ut etiam ipse Jesus 365 testatur, nempe Abrahami, Isaaci et Jacobi, et idcirco Dominus cæli et terræ, quod ea fecerit; hic etiam solus bonus, et major est misso. Quod si minus prudenter, ut antea diximus, ab Heracleone excogitatum est, omnem etiam mundum esse calceamentum Jesu, non arbitrator oportere ut illi assentiamur.

Ad hunc locum⁸² Heracleon veniens, absque aliqua probatione et comparatione testimoniorum, enuntiat Joannem tanquam prophetam dicere, *Agnus Dei*; et velut plus quam prophetam dicere, *qui auferit peccatum mundi*. Quorum primum existimat de corpore ejus dici, secundum vero de eo, quod est in corpore, quia agnus imperfectus sit in ovium genere, atque tale etiam sit corpus comparatione inhabitantis in ipso. *Perfectionem vero*, inquit, *si volebat corpori attribuere, arietem ipsum immolandum dixisset.*

Sane Heracleon ipse hoc exponens: *Postea descendit in Capharnaum*⁸³, alterius rursus dispensationis principium dicit declarari voce, *descendit*, non otiose dicta. Atque urbe Capharnaο significari hæc extrema mundi, hæc materialia, ad quæ descendit. Et quia non aptus, inquit, erat locus, nihil in ea civitate vel fecisse, vel locutus esse dicitur.

Heracleon: *Hæc magna*, inquit, *est festivitas* (de Paschate loquitur), *figura enim passionis Servatoris erat*, quando non solum interficiebatur ovis, verum etiam comesa præbebat requiem. *Et immolata quidem passionem Servatoris in mundo significabat; comesa vero requiem futuram in nuptiis.*

Videamus quæ Heracleon dicat, inquiens, *Domini ascensum ad Jerosolymam*⁸⁶ *significare ascensum a materialibus ad animalem locum, imaginem existentem Jerosolymæ*. Illud etiam, *invenit in templo*, non dictum fuisse existimans de locis supernis, ne intelligeremus vocationem solam sine Spiritus ope adjuvari a Domino. Existimat enim templum

⁸² Joan. i. 29. ⁸³ For. κριὸν ἂν εἶπεν. ⁸⁴ Joan. ii. 12. ⁸⁵ Sic cod. Bodl. ⁸⁶ Leg. εἰς τὴν. ⁸⁷ Sic cod. Bodl. ⁸⁸ Joan. ii. 13 seqq.

esse Sancta sanctorum, in quæ solus summus pontifex ingrediebatur, quo etiam proficisci spirituales arbitros illum dicere; vestibulum vero, ubi etiam Levitæ erant, arbitratur symbolum esse psychicorum, qui inveniuntur in salute extra Pleroma. Ad hæc, inventos in templo vendentes boves, oves et columbas, et sedentes mensarios, dici exposuit pro his, qui nihil gratiæ tribuunt, sed mercaturam putant et lucrum, ingressum extraneorum in templum; victimas, proprii lucri et avaritiæ causa, ad cultum Dei suppeditantes. Quod autem Jesus e funiculis fecerit flagellum, non ab alio illud accipiens, suo more explicat, dicens, flagellum imaginem **366** esse potentiæ et operationis Spiritus sancti, flatu expellentis malos. Affirmatque, *flagellum, linum, sindonem, et cætera talia, imaginem esse potentiæ et operationis Spiritus sancti*. Postea illud insuper sibi tribuit quod scriptum non est, nimirum quod flagellum ad lignum ligatum fuerit; quod lignum interpretatus est figuram esse crucis, *hæc ligno*, dicens, *consumptos et deletos aleatores, mercatores, omnemque malitiam*. Nec scio quomodo nugans dicat flagellum ex hisce duabus rebus paratum fuisse, inquirens quod a Jesu factum fuit: Neque enim ex pelle, inquit, mortua illud fecit, ut Ecclesiam efficeret non amplius speluncam latronum et mercatorum, sed domum Patris sui.

τος, φησί, νεκροῦ ἐποίησεν αὐτό, ἵνα τὴν Ἐκκλησίαν κατασκευάσῃ οὐκέτι ληστῶν καὶ ἐμπόρων σπηλαίων, ἀλλ' οἶκον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.

Et in ipso fine tomi XI, pag. 183.

Inobservanter Heracleon illud: *Zelus domus tuæ comedit me*⁸⁹, dici putat ex persona earum potestatum, quæ ejectæ fuerunt et consumptæ a Salvatore, non valens seriem prophetiæ in psalmo servare. Nam si hæc intelligantur ex ejectarum et consumptarum potestatum persona dici, consequens est, juxta ejus opinionem, de ipsis etiam dici illa: *Dederunt in escam meam sel*⁹¹; quæ in eodem scripta sunt psalmo. Sed, ut probabile est, illum turbavit vox, *comedit*. perinde quasi a Christo dici non posset, non videntem morem Scripturarum, hominum affectus Deo et Christo tribuentium.

Ex tomo XII, pag. 187.

Heracleon, in tribus, dicit, pro eo quod est, in *tertia*⁹², non perscrutatus (quamvis notarit voculam *tribus*) quomodo in tribus diebus peragatur resurrectio. Atque etiam præterea *tertiam diem* appellat *spiritualem*, in qua declarari putant Ecclesiæ resurrectionem. His consequens est, ut prima dies terrestris, secunda animalis dicatur, non facta Ecclesiæ resurrectione in ipsis.

Et paulo post, pag. 189.

Heracleon ne inspecta quidem historia dicit, Sa-

A γὰρ τὰ μὲν Ἅγια τῶν ἁγίων εἶναι τὸ ἱερὸν, εἰς ἃ μόνος ἀρχιερεὺς εἰσεί, ἐνθα οἶμαι αὐτὸν λέγειν τοὺς πνευματικούς χωρεῖν· τὰ δὲ προνάου, ὅπου καὶ οἱ Λευῖται, σύμβολον εἶναι τῶν ἔξω τοῦ Πληρώματος ψυχικῶν, εὐρισκομένων ἐν σωτηρίᾳ. Πρὸς τοῦτοις, τοὺς εὐρισκομένους ἐν τῷ ἱερῷ, πωλοῦντας βόας, καὶ πρόβατα, καὶ περιστεράς, καὶ τοὺς καθημένους κερματιστάς, ἐξεδέξατο λέγεσθαι ἀντὶ τῶν μηδὲν χάριτι διδόντων, ἀλλ' ἐμπορίαν καὶ κέρδος τῶν ξένων εἰς τὸ ἱερὸν εἰσοδὸν νομιζόντων, τοῦ ἰδίου κέρδους καὶ φιλαργυρίας ἕνεκεν, τὰς εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ θυσίας χορηγούντων. Καὶ τὸ φραγγέλιον δὲ πεποιῆσθαι ἐκ σχοινίων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, οὐχὶ παρ' ἄλλου λαβόντος, ἰδιοτρόπως ἀπαγγέλλει, λέγων τὸ φραγγέλιον εἰκόνα τυγχάνειν ⁸⁷ τῆς δυνάμεως, καὶ ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐκφυσῶντας τοὺς χείρονας. Καὶ φησι, τὸ φραγγέλιον, καὶ τὸ λινον, καὶ τὴν σινδόνα, καὶ ὅσα τοιαῦτα εἰκόνας, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας εἶναι τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπειτα ἑαυτῷ προσεῖληψε τὸ μὴ γεγραμμένον, ὡς ἄρα εἰς ξύλον ἐδέδετο τὸ φραγγέλιον, ὅπερ ξύλον ⁸⁸ τύπον ἐκλαβὼν εἶναι τοῦ σταυροῦ, φησὶ τούτῳ τῷ ξύλῳ ἀνηλωσθαι, καὶ ἠφανίσθαι τοὺς κυβευτάς, ἐμπόρους, καὶ πᾶσαν τὴν κακίαν. Καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως φλυαρῶν φησιν ἐκ δύο τούτων πραγμάτων φραγγέλιον κατασκευάζεσθαι, ζητῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ γενόμενον. Οὐ γὰρ ἐκ θέουα-

B

C Ἀπαρατηρήτως ὁ Ἡρακλέων οἶεται τὸ, Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με· ἐκ προσώπου τῶν ἐκβληθέντων καὶ ἀναλωθέντων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος δυνάμεων λέγεσθαι, μὴ δυνάμενος τὸν εἰρμόν τῆς ἐν τῷ ψαλμῷ προφητείας τηρῆται. Νοουμένων γὰρ ⁸⁹, ἐκ προσώπου τῶν ἐκβληθέντων καὶ ἀναλωθέντων ⁹⁰ δυνάμεων λέγεσθαι, ἀκόλουθον δὲ ἐστὶ κατ' αὐτὸν καὶ τὸ, Ἐδωκάν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ ἐπ' ἐκείνων λέγεσθαι, ἐν τῷ αὐτῷ ἀναγεγραμμένον ψαλμῷ. Ἄλλ', ὡς εἰκὸς, ἐτάραξεν αὐτὸν τὸ, καταφάγεται με, ὡς μὴ δυνάμενον ὑπὸ Χριστοῦ ἀπαγγέλλεσθαι, οὐ χωροῦντα τὸ ἔθος τῶν ἀνθρωποπαθῶν περὶ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ λόγων.

D Ὁ Ἡρακλέων τὸ, ἐν τρισὶ, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, ἐν τρίτῃ, μὴ ἐρευνήσας (καίτοιγε ἐπιστήσας τῷ ⁹³ ἐν τρισὶ), πῶς ἐν τρισὶν ἡ ἀνάστασις ἐνεργεῖται ἡμέραις. Ἐτι δὲ καὶ τὴν τρίτην φησὶ τὴν πνευματικὴν ἡμέραν, ἐν ἣ οἶονται διγλοῦσθαι τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἀνάστασιν. Τούτων δὲ ἀκόλουθόν ἐστὶ, πρώτην λέγειν εἶναι τὴν χοϊκὴν ἡμέραν, καὶ τὴν δευτέραν τὴν ψυχικὴν, οὐ γεγεννημένης Ἐκκλησίας τῆς ἀναστάσεως ἐν αὐταῖς.

⁸⁷ Sic. cod. Bodl. 2281. ⁸⁸ Quinque voces additæ ex codd. Bodl. 2281. ⁸⁹ Psal. LXVIII, 10; Joan. II, 17. ⁹⁰ Sic cod. Bodl. ⁹¹ Leg. ἐκβληθέντων καὶ ἀναλωθέντων. EDIT. PATROL. ⁹² Psal. LXVIII, 22. ⁹³ Joan. II, 19. ⁹⁴ Sic cod. Bodl.

τὸν Σολομῶντα τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσι κατασκευασθέναι τὸν ναόν, εἰκόνα τυγχάνοντα τοῦ Σωτῆρος. Καὶ τὸν 5' ἀριθμὸν εἰς τὴν ὕλην, τουτέστι τὸ πλάσμα, ἀναφέρει· τὸν δὲ τῶν τεσσαράκοντα (ὁ τετράς ἴστι, φησὶν, ἡ ἀπρόσπλοκος), εἰς τὸ ἐμφύσημα, καὶ τὸ ἐν τῷ ἐμφύσηματι σπέρμα.

Ex tomo XIII, pag. 205 et seqq.

Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ Ἡρακλέωνος εἰς τοὺς τόπους, ὅστις φησὶν ἄτονον, καὶ πρόσκαιρον, καὶ ἐπιλείπουσαν ἐκείνην γεγονέναι τὴν ζωὴν, καὶ τὴν κατ' αὐτὴν δόξαν· κοσμικὴ γάρ, φησὶν, ἦν· καὶ οἴεται τοῦ κοσμικῆς αὐτὴν εἶναι ἀπόδειξιν φέρειν, ἐκ τοῦ θρέματα τοῦ Ἰακώβ ἐξ αὐτῆς πεπωκέναι. Καὶ εἰ μὲν ἄτονον, καὶ πρόσκαιρον, καὶ ἐπιλείπουσαν ἐλάμβανε τὴν ἐκ μέρους γνῶσιν, ἦτοι τῇ ἀπὸ τῶν Γραφῶν συγκρίσει τῶν ἀρρήτων ῥημάτων, ἃ οὐκ ἔξην ἀνθρώπων λαλῆσαι, πᾶσαν τὴν νῦν δι' ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος γινομένην γνῶσιν, καταργουμένην, ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, οὐκ ἂν αὐτὸ ἐνεκαλέσαμεν· εἰ δὲ ὑπὲρ τοῦ διαβάλλειν τὰ παλαιά, τοῦτο ποιεῖ, ἐγκλητέος ἂν εἴη. Ὁ δὲ δίδωσιν ὕδωρ ὁ Σωτῆρ, φησὶν εἶναι ἐκ τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οὐ ψευδόμενος. Καὶ εἰς τὸ, Οὐ μὴ διψήσῃς δὲ εἰς τὸν αἰῶνα, ἀποδέδωκεν αὐταῖς λέξεσιν οὕτως· Αἰώνιος γάρ ἡ ζωὴ αὐτοῦ, καὶ μηδέποτε φθειρομένη, ὡς καὶ ἡ πρώτη ἢ ἐκ τοῦ φρέατος, ἀλλὰ μένουσα· ἀναφαίρετος γάρ ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ μὴ ἀναλισκομένη, μηδὲ φθειρομένη ἐν τῷ μετασχόντι αὐτῆς. Φθειρομένην δὲ τὴν πρώτην διδοῦς εἶναι ζωὴν, εἰ μὲν τὴν κατὰ τὸ γράμμα ἔλεγε, ζητῶν τῇ περιαιρέσει τοῦ καλύμματος γινομένην, ἢ κατὰ τὸ Πνεῦμα, καὶ εὐρίσκων, ὕγιως ἂν ἔλεγεν· εἰ δὲ πάντῃ φθορὰν κατηγορεῖ τῶν παλαιῶν, ὅθλον, ὅτι τοῦτο ποιεῖ, ὡς μὴ ὁρῶν τὰ ἀγαθὰ τῶν μελλόντων ἔχειν ἐκεῖνα τὴν σκιάν. Οὐκ ἀπιθάνως δὲ τὸ, ἀλλομένου, διηγῆσατο, καὶ τοὺς μεταλαμβάνοντας τοῦ ἀνωθεν ἐπιχορηγουμένου πλουσίως, καὶ αὐτοὺς ἐκβλῦσαι εἰς τὴν ἑτέρων αἰώνιον ζωὴν τὰ ἐπιχορηγημένα αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖ τὴν Σαμαρείτιν, ὡς ἀνευδειξαμένην τὴν ἀδιάκριτον καὶ κατάλληλον τῇ φύσει ἐαυτῆς πίστιν, μὴ διακριθεῖσαν ἐφ' οἷς ἔλεγεν αὐτῇ. Εἰ μὲν οὖν τὴν προαίρεσιν ἀπεδέχετο, μηδὲν περὶ φύσεως ἀνιπτόμενος, ὡς διαφερούσης, καὶ ἡμεῖς ἂν συγκατεθέμεθα· εἰ δὲ τῇ φυσικῇ κατασκευῇ ἀναφέρει τὴν τῆς συγκαταθέσεως αἰτίαν, ὡς οὐ πᾶσι ταύτης παρούσης, ἀνατρεπτόν αὐτοῦ τὸν λόγον. Οὐκ οἶδα δὲ, πῶς ὁ Ἡρακλέων, τὸ μὴ γεγραμμένον ἐκλαθὼν, φησὶ πρὸς τὸ, Δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ὡς ἄρα βραχεὰ διανυχθεῖσα ὑπὸ τοῦ λόγου, ἐμίσησε λοιπὸν καὶ τὸν τόπον ἐκείνου τοῦ λεγομένου Ἰακώβ φρέατος. Ἐτι δὲ καὶ πρὸς τὸ, Δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ διέρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν, φησὶν ὅτι ταῦτα λέγει ἡ γυνὴ ἐμφαίνουσα τὸ ἐπιμοχθον, καὶ δυσπόριστον, καὶ ἄτροφον ἐκείνου τοῦ ὕδατος. Πόθεν γὰρ δεικνύναί ἔχει ἄτροφον, εἶναι τὸ τοῦ Ἰακώβ ὕδωρ; Ἐτι δὲ ὁ Ἡρακλέων πρὸς τὰ,

lomonem quadraginta, et sex annis ædificasse templum, imaginem Servatoris referens. Et numerum senarium ad materiam, hoc est, ad plasma refert; quadragenarium autem (*quaternarius, inquit, numerus est, qui non implicatur*) ad flatum, et illud semen quod est in flatu.

Sed jam videamus Heracleonis in hunc locum dicta, qui ait (*fontem illum*) imbecillem et temporariam, et deficientem fuisse vitam, illiusque gloriam; *mundana enim, inquit, erat*: et existimat se demonstrationem afferre per fontem significari vitam mundanam, eo quod pecora Jacob ex illo biberint. Et si quidem imbecillem, et temporariam, et deficientem accepisset cognitionem eam, quæ est ex parte, nempe cognitionem e Scripturis provenientem, comparatione verborum ineffabilem, **367** et quæ ad hominem eloqui non est fas, omnem scilicet præsentem cognitionem, quæ per speculum est, et per ænigma, et quæ destruetur, cum venerit illud, quod perfectum est, haudquam illud reprehendissemus; sin vero istud agit, ut reprehendat vetera, reprehendendus est ipse. Porro quod ait, *aquam, quam dat Servator, ex Spiritu esse, et ex ipsius potentia*, vera dicit. Et istud: *Non sitiet in æternum*; hisce verbis interpretatus est, dicens: *Vita æterna est vita ipsius, et quæ nunquam corrumpitur, sicut quidem prima illa aqua, quæ est ex puteo, sed manet: neque enim auferri potest donum et gratia Servatoris nostri, quæ neque consumitur, neque corrumpitur in eo qui particeps ipsius fuerit*. Porro autem cum primam vitam corruptibilem supposuit, si quidem de ea locutus est, quæ est secundum litteram, quærens eam, quæ ex ablatione velaminis oritur, quæque est secundum Spiritum, et inveniens eam, recte dixit. Sin vero corruptionis omnino accusat veteres, perspicuum est, eum hoc facere, tanquam qui non videat bona illa umbram habere futurorum illorum. Cæterum non inscite interpretatus est vocem, *salientis aquæ*, dicens eos qui e supernis illam abundanter participarent suppeditatam, vicissim etiam ea ad aliorum salutem æternam effundere quæ sibi suppeditata fuerint. Sed et Samaritidem laudat, ut quæ fidem inconcussam ac suæ ipsius naturæ convenientem ostenderit: non motam ob ea, quæ illi dicebat (Servator). Cui etiam nos annuimus, si electionem laudat, nihil de natura veluti meliori innuens; sin vero ad naturalem constitutionem refert, quod Salvatori obtemperarit Samaritis, quasi ea non omnibus insit, subvertenda est illius oratio. Nescio vero, quomodo Heracleon, quod scriptum etiam non est, assumens, dixerit in hoc: *Da mihi hanc aquam*; quod statim a verbo stimulata mulier odio habuerit etiam locum illius putei, qui dicebatur Jacob. Præterea in illud: *Da mihi hanc aquam, ut non sitiam, ne-*

⁸⁵ Joan. iv, 6. ⁸⁶ Ibid., 14. ⁸⁷ Sic cod. Bodl. 2281. ⁸⁸ Joan. iv, 15. ⁸⁹ Ita recte cod. Bodl. 2281.

que veniam huc ad hauriendum; ait mulierem hæc A dicere ostendentem ægre hauriri, et cum difficultate comparari aquam illam, nec nutritioni aptam esse. Unde potest ostendere aquam Jacob, nutritioni haud conducere? Adhuc in hæc duo verba: *Dicit illi, dicit Heracleon: Scilicet tale quid dicens: Si vis accipere hanc aquam, vade, voca virum tuum: et existimat virum, quem Samaritidis esse Servator dicit, Pleroma Samaritidis esse, ut profecta cum illo ad Servatorem, reportare ab ipso potentiam, et unionem, et commisionem ad Pleroma suum posset. Ast Christus non dixit, inquit Heracleon, mulieri de homine mundano, ut vocaret, quia non ignorabat, eam legitimum virum non habere. Cæterum manifeste hoc in loco verbis vim infert dicens. quod mulieri Servator dixerit: Vade, voca virum tuum, et veni huc⁹⁹; significans maritum, quem ex Pleromate habebat: nam si hoc sic se habebat, oportuerat virum dicendo, modum etiam, quo vocandus erat, dicere, ut cum ipso ad Servatorem pergeret. Sed quoniam, ut Heracleon dicit, juxta intelligentiam spiritualem ignorabat virum suum, secundum vero simplicem intelligentiam erubescere dicit, quod mæchum haberet, non virum; quomodo non frustra imperavit, dicens: Vade, voca **368** virum tuum, et veni huc¹⁰⁰? Deinde ad id: Vere dixisti, quia virum non habes, inquit: Quoniam in mundo virum non habebat Samaritis, viro suo existente inter Æones. Atque nos quidem legimus: *Quinque enim viros habuisti*¹⁰¹: apud Heracleonem vero invenimus: *Sex viros habuisti*: interpretaturque per viros sex, universam malitiam materiale declarari, qua sese implicuerat, et ad quam accesserat, præter rationem fornicans, contumeliis affecta, et rejecta, et derelicta ab illis. Sed ipsi Heracleoni dicendum est, si fornicata est spiritualis, peccasse spiritualem; si vero peccavit spiritualis, arborem bonam non fuisse istam spiritualem. Juxta enim Evangelium, *Non potest arbor bona malos fructus ferre*¹⁰²; proinde aperte illis perire, quæ sinxerunt.*

Pag. 209 et seqq.

Heracleon in hæc verba (*Patres nostri in hoc monte adoraverunt*¹⁰³) ait, honeste Samaritidem fassam fuisse, quæ sibi Jesus dixisset: *Solius enim propheta*, inquit (Heracleon), *est omnia cernere*: utrobique mentiens. Nam etiam angeli hujusmodi cernere queunt, et propheta non videt omnia: *Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus*¹⁰⁴, sive prophetemus, sive cognoscamus. Deinde Samaritidem laudat, tanquam quæ decenter naturæ suæ fecerit, quæ neque mentita sit, neque palam fassa turpitudinem suam: et persuasam inquit ipsam, Jesum prophetam esse, interrogare eum, ostendentem simul etiam causam, propter quam fornicata fuerit; nimirum quod propter ignorantiam Dei, et divinum cultum neglexisset, et omnia deessent quæ sibi ad vitam necessaria

A λέγει αὐτῇ φησί· Ἀἰὶνον ὅτι τοιοῦτό τι λέγων· Εἰ θέλεις λαβεῖν τοῦτο τὸ ὕδωρ, ὕπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου· καὶ οἰεταὶ τῆς Σαμαρείτιδος τὸν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἄνδρα τὸ Πλήρωμα εἶναι αὐτῆς, ἵνα σὺν ἐκείνῳ γενομένη πρὸς τὸν Σωτῆρα κομίσεσθαι παρ' αὐτοῦ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἔνωσιν, καὶ τὴν ἀνάκρασιν τὴν πρὸς τὸ Πλήρωμα αὐτῆς δυναθῆ. Οὐ γὰρ περὶ ἄνδρος, φησί, κοσμικοῦ ἔλεγε αὐτῇ, ἵνα καλέσῃ, ἐπεὶ οὐκ ἠγνόει ὅτι οὐκ εἶχε νόμιμον ἄνδρα. Προδήλως δὲ ἐνταῦθα βιάζεται λέγων, αὐτῇ τὸν Σωτῆρα εἰρηκέναι· Φώνησον σου τὸν ἄνδρα, καὶ ἔλθὲ ἐνθάδε, δηλοῦντα τὸν ἀπὸ τοῦ Πληρώματος σύζυγον· εἴπερ γὰρ τοῦθ' οὕτως εἶχεν, ἐχρῆν τὸν ἄνδρα καὶ τίνα τρόπον φωνητέον εἶναι αὐτὸν¹, ἵνα σὺν αὐτῷ γένηται πρὸς τὸν Σωτῆρα. Ἄλλ' ἐπεὶ, ὡς Ἡρακλέων φησί, κατὰ τὸ νοούμενον ἠγνόει τὸν ἴδιον ἄνδρα, κατὰ δὲ τὸ ἀπλοῦν ἠσχύνετο εἰπεῖν, ὅτι μοιχόν, οὐχὶ δὲ ἄνδρα, εἶχε, πῶς οὐχὶ μάτην εἶσαι προστάσεων ὁ λέγων· Ὑπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἔλθὲ ἐνθάδε; Εἶτα πρὸς τοῦτο· Ἀληθὲς εἶρηκας, ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχεις· φησὶν· Ἐπεὶ ἐν τῷ κόσμῳ οὐκ εἶχεν ἄνδρα ἢ Σαμαρεῖτις, ἦν γὰρ αὐτῆς ὁ ἀνὴρ ἐν τῷ Αἰῶνι. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀνέγνωμεν· Πέντε ἄνδρας ἔσχες· παρὰ δὲ τῷ Ἡρακλέωνι εὔρομεν· Ἐξ ἄνδρας ἔσχες· καὶ ἐρμηνεύει γὰρ τὴν ὑλικὴν πᾶσαν κακίαν δηλοῦσθαι διὰ τῶν ἐξ ἀνδρῶν, ἧ συνεπέπλεκτο καὶ ἐπλησίαζε, παρὰ λόγον πορνεύουσα, καὶ ἐνοβριζομένη, καὶ ἀθετουμένη, καὶ ἐγκαταλειπομένη ὑπ' αὐτῶν. Δεκτέον δὲ πρὸς αὐτὸν, ὅτι εἴπερ ἐπόρνευσεν ἢ πνευματικῇ, ἢ μάρτανεν ἢ πνευματικῇ· εἰ δὲ ἠμάρτανεν πνευματικῇ, δένδρον ἀγαθὸν οὐκ ἦν ἢ πνευματικῇ. Κατὰ γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον, Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ἐνεργεῖν· καὶ δῆλον, ὅτι οἰχεται αὐτοῖς τὰ τῆς μυθοποιίας.

C Ὁ Ἡρακλέων εἰς τὰ αὐτὰ ῥήματα λέγει, εὐσημῶως ὁμολογητέον τὴν Σαμαρεῖτιν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν εἰρημένα· Προφήτου γὰρ μόνου, φησὶν, ἐστὶν εἰδέναι τὰ πάντα, ψευδόμενος ἑκατέρως. Καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι τὰ τοιαῦτα δύνανται εἰδέναι, καὶ ὁ προφήτης οὐ πάντα οἶδεν· Ἐκ μέρους γὰρ γινώσκόμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν, καὶ γινώσκόμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπαινεῖ ὡς πρεπόντως τῇ αὐτῆς φύσει ποιήσασαν τὴν Σαμαρεῖτιν, καὶ μήτε ψευσαμένην, μήτε ἀντικρυς ὁμολογήσασαν τὴν ἑαυτῆς ἀσχημοσύνην, πεπεισμένην τε, φησὶν, αὐτὴν, ὅτι προφήτης εἶη, ἐρωτᾶν αὐτὸν, ἅμω τὴν αἰτίαν ἐμφαίνουσαν, δι' ἣν ἐξεπόρνευσεν, ὅτι διάνοιαν² Θεοῦ, καὶ τῆς κατὰ τὸν Θεὸν λατρείας ἀμελήσασαν, καὶ πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον αὐτῆς ἀναγκαίων³, καὶ ἄλλως ἀεὶ τὴν⁴ ἐν τῷ βίῳ τυγχά-

⁹⁹ Joan. iv, 16.

¹ Αἰεὶ εἰπεῖν.

² Joan. iv, 17.

³ Ibid., 18.

⁴ Matth. vii, 18.

⁵ Joan. iv, 20.

⁶ I Cor. xiii, 9.

⁷ Leg. ἅτε δι' ἄγνοιαν.

⁸ Supplendum puto, ἀποτυγχάνουσαν, vel quidpiam simile.

⁹ Leg. τῶν.

νοσαν· Οὐ γάρ, ἄν, φησίν, αὐτὴ ἤρχετο ἐπὶ τὸ φρέαρ ἔξω τῆς πόλεως τυγχάνον. Προστίθει τε ¹⁰ τούτοις, ὅτι βουλομένη μαθεῖν, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ¹¹ εὐαρεστήσασα, καὶ θεῶ προσκυνήσασα ἀπαλλαγεῖται τοῦ πορνεύειν, λέγει τὸ· Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν, καὶ τὰ ἐξῆς. Σφόδρα δὲ ἔστιν εὐέλεγκτα τὰ εἰρημένα· πόθεν γὰρ δῆλον ¹² ὅτι βούλεται μαθεῖν τίνι τρόπῳ εὐαρεστήσασα ἀπαλλαγεῖται τοῦ πορνεύειν; λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Πίστευέ μοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ¹⁴ ἐν ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις· προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ. Ὅτε ἔδοξε πιθανώτατα τετηρηκέναι ὁ Ἡρακλέων ἐν τούτοις, τὸ ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων μὴ εἰρησθαι αὐτῇ, Πίστευέ μοι, γύναι, νῦν δὲ τοῦτο αὐτῇ προστετάχθαι· τότε ἐπεθόλωσε τὸ μὴ ἀπίθανον παρατήρημα, εἰπὼν ἕρος μὲν τὸν διάβολον λέγεσθαι, ἢ τὸν κόσμον αὐτοῦ· Ἐπεὶπερ μέρος ἐν ὁ διάβολος ὅλης τῆς ὕλης, φησίν, ἦν ¹⁶, ὁ δὲ κόσμος τὸ σύμπαν τῆς κακίας ὄρος, ἔρημον οἰκητήριον θηρίων, ᾧ ¹⁷ προσεκύησάν πάντες οἱ πρὸ νόμου καὶ οἱ ἔθνη· Ἱεροσόλυμα δὲ τὴν κτίσιν, ἢ τὸν Κτίστην, ᾧ προσεκύησάν οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀλλὰ καὶ δευτέρως ὄρος μὲν ἐνόμισεν εἶναι τὴν κτίσιν, ἢ ἔθνη· προσεκύησάν Ἱεροσόλυμα δὲ τὸν Κτίστην, ᾧ Ἰουδαῖοι ἐλάτρευον· Ὑμεῖς οὖν, φησίν, οἴοιτο οἱ πνευματικοί, οὔτε τῇ κτίσει, οὔτε τῷ δημιουργῷ προσκυνήσετε, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ τῆς Ἀληθείας. Καὶ συμπαραλαμβάνει γε, φησίν, αὐτήν, ὡς ἤδη πιστήν καὶ συναριθμουμένην τοῖς κατ' ἀλήθειαν προσκυνηταῖς.

369 Ex tomo XIV, pag. 213 et seq.

Τὸ μέντοιγε, Ἡμεῖς προσκυνοῦμεν, ὁ Ἡρακλέων οἴεται εἶναι, ὁ ἐν Αἰῶνι, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐλθόντες ¹⁸. Οὗτοι γάρ, φησίν, ἠδεδσαν τίνι προσκυνοῦσι, κατὰ ἀλήθειαν προσκυνοῦντες. Ἀλλὰ καὶ τὸ· Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν· ἐπεὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φησίν, ἐγεννήθη, ἀλλ' οὐκ ἐν αὐτοῖς· οὐ γὰρ εἰς πάντας αὐτοὺς εὐδόκησε· καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνου τοῦ ἔθνους ἐξῆλθεν ἡ σωτηρία καὶ ὁ λόγος εἰς τὴν οἰκουμένην. Κατὰ δὲ τὸ νοούμενον, ἐκ τῶν Ἰουδαίων τὴν σωτηρίαν διηγείται γεγονέναι, ἐπεὶπερ εἰκόνες οὗτοι τῶν ἐν τῷ Πληρώματι, αὐτῷ εἶναι νομίζονται. Ἐχρῆν δὲ αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἕκαστον τῶν ἐν τῇ λατρείᾳ δεικνύσαι, πῶς ἔστιν εἰκὼν τῶν ἐν τῷ Πληρώματι, εἴγε μὴ μόνον φωνῇ τοῦτο λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ ἀληθεῖα φρονοῦσιν αὐτό. Πρὸς τούτοις τὸ, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνεῖσθαι τὸν Θεόν, ἡγούμενος ²¹ λέγει, ὅτι οἱ πρότεροι προσκυνηταὶ ἐν σαρκὶ καὶ πλάνῃ προσεκύησάν τῷ μὴ Πατρὶ, ὥστε καὶ ταυτὸν πεπλανῆσθαι πάντας τοὺς προσκυνηκότας τῷ δημιουργῷ. Καὶ ἐπιφέρει γε ὁ Ἡρακλέων, ὅτι ἐλάτρευον τῇ κτίσει, καὶ οὐ τῷ κατ' ἀλήθειαν Κτίστη, ὃς ἐστὶ Χριστὸς, εἴγε πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν. Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσ-

essent, et proinde alio modo victum sibi quærere soleret. Neque enim, inquit, venisset ipsa ad puteum, qui erat extra urbem. Hisce addit, eam volentem discere, quomodo Deum adorans, et illi accepta, liberaretur a fornicatione, illud dixisse: *Patres nostri in hoc monte adoraverunt* ¹⁴, et ea quæ sequuntur. Sed facile admodum redarguuntur hæc dicta: unde enim liquet eam discere velle, quo pacto Deo grata liberaretur a fornicatione? Dicit illi Jesus: *Crede mihi, mulier, venit hora, quando neque in hoc monte, neque Jerosolymis adorabitis Patrem* ¹⁵. Quando visus est Heracleon aptissime in hæc observasse, in præcedentibus non dictum fuisse illi: *Mulier, crede mihi*; nunc autem hoc illi injunctum fuisse: tunc non inscitam observationem observavit, cum dixisset, per montem intelligi diabolum, vel mundum ejus: *Quandoquidem pars una est*, inquit, *diabolus totius materia; mundus vero universus malitiæ mons, et deserta habitatio ferarum, quem adorabant omnes ante legem, et gentiles: per Jerosolymam vero intelligi dicit creationem, vel Creatorem, quem adorabant Judæi*. Quin secunda vice existimavit montem esse creationem, quam gentiles adorarent; Jerosolymam autem Creatorem, quem Judæi colerent: *Vos ergo, inquit, veluti spirituales, neque creationem, neque mundi opificem adorabitis, sed Patrem Veritatis*. Ac illam sane adjuvat, inquit, *tanquam jam fidelem, et quæ annumeretur adorantibus eum in veritate*.

Sane istis verbis, *Nos adoramus* ¹⁸, Heracleon intelligi vult eum, qui est in Æone, et qui cum ipso venerunt: *Nam hi, inquit, noverunt quem adorant, secundum veritatem adorantes*. Quin illud etiam: *Salus ex Judæis est* ¹⁹; *quoniam in Judæa genitus est*, inquit, *sed non inter ipsos; quia non in omnes ipsos animi propensionem habuit, et quoniam ex illa gente egressa est salus et sermo in orbem terrarum*. Juxta intelligentiam vero spiritualem, ex Judæis narrat factam fuisse salutem, quoniam hi imagines ipsi videntur esse eorum, qui sunt in Pleromate. Sed ostenderet ipse necesse erat, ejusque sequaces, quomodo unusquisque eorum, qui veræ religioni sunt addicti, sit similitudo eorum, qui sunt in Pleromate; modo non sola voce hoc dicant, sed vere hoc sentiant. Præterea enarrans illud, *in spiritu et veritate adorari Deum* ²⁰: *priores adoratores*, inquit, *in carne et errore adoraverunt eum, qui Pater non erat*. Quare eadem quoque ratione decepti fuere omnes, qui adoraverunt mundi opificem. Subjungitque Heracleon, *eos servisse creaturæ, non ei, qui in veritate Creator erat, qui est Christus: quandoquidem omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* ²¹. Etenim Pater tales quærit, qui

¹⁰ Sic cod. Bodl. 2281. ¹¹ Sic cod. Bodl. ¹² Joan. iv, 20. ¹³ Sic cod. Bodl. ¹⁴ Sic cod. Bodl. ¹⁵ Joan. iv, 21. ¹⁶ Sic cod. Bodl. ¹⁷ Sic cod. Bodl. hic et Paulo post, pro ὡς et οἱ. ¹⁸ Joan. iv, 22. ¹⁹ Forte leg. τὸν ἐν Αἰῶνι καὶ τοὺς... ἐλθόντας. EDIT. PATROL. ²⁰ Ibid. ²¹ Ibid., 23. ²¹ Forte, διηγούμενος. ²¹ Joan. i, 5.

ipsum adorent ²³. Si quærit Pater, per Filium A quærit, qui venit ad quærendum et servandum quod perierat ²⁴: quos purificans et erudiens ratione, et sanis dogmatibus, facit esse veros adoratores. *Periisse autem, dicit Heracleon, in profunda materia erroris id quod proprium erat Patris, quod ideo quæritur, ut a suis adaretur.* Itaque hunc quidem sermonem si intellexisset de ovium perditione, et de filio, qui patriis bonis exciderit, sic admissemus ipsius enarrationem. Sed quandoquidem nescio quid tandem aperte doceant de perditione spiritualis naturæ, qui ipsum sequuntur fabulantes, et nihil apertum nos docentes de sæculis, vel temporibus quæ fuere ante ipsam perditionem (neque enim propria dicta declarare possunt); hanc ob causam prætermisimus ipsos sponte, hucusque disputasse contenti.

Et pag. 217 et seq.

In ea verba, *Deus est Spiritus* ²⁵, inquit Heracleon: *immaculata enim, et pura, et invisibilis est divina ipsius natura.* Sed hæc cum dixerit, haud scio an docuerit nos, quomodo Deus sit Spiritus. Illud etiam, *adorantes oportet adorare spiritu et veritate* ²⁶, ratus se declarare, inquit, *pro dignitate ejus, qui adoratur; spiritualiter, non carnaliter. Etenim ipsi ejusdem naturæ cum Patre existentes, sunt spiritus, qui secundum veritatem, et non secundum errorem adorant, quemadmodum et Apostolus docet, dicens rationabilem cultum* ²⁷ talem Dei cultum. Sed advertamus annon valde sit impium dicere, quod adorantes Deum in spiritu, ejusdem sint essentiæ cum ingenta illa et undequaque beata natura, quos paulo ante dixerat Heracleon lapsos fuisse, cum C Samaritidem diceret spiritualis existentem naturæ fornicatam esse. **370** Quod si vero spiritualis natura, quæ sit ejusdem essentiæ cum divina et undequaque beata natura, ut ipsi tradunt, admiserit fornicationem; profana, et impia, et irreligiosa de Deo sequuntur ipsorum de Deo sententiam.

Porro pag. 220.

Vide quid Heracleon dicat: ait enim, quod *expectaverit Ecclesia Christum, et persuasa fuerit de eo, quod solus ille omnia noverit.*

Et pag. 221.

Heracleon in ea verba: *Ego sum qui loquor tibi* ²⁸, D ait quod Samaritidi, *quia persuasa fuerat Christum, cum venisset, omnia illi annuntiatum, dixerit (Jesus): Scito illum, quem tu expectas, me esse qui tecum loquor: et cum seipsum eum esse qui venturus expectaretur, confessus esset, inquit Heracleon, venerunt ad eum discipuli, quorum causa venerat in Samariam.*

Et sub finem hujus tomii, pag. 223.

Heracleon hydriam ²⁹ existimat esse affectionem atque notionem susceptivam vitæ, ut et ejus poten-

κυνεῦντας αὐτόν· εἰ ²⁴ ζητεῖ ὁ Πατήρ, διὰ τοῦ Υἱοῦ ζητεῖ, τοῦ ἐληλυθότος ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός, οὔστινας καθαίρων, καὶ παιδεύων τῷ λόγῳ, καὶ τοῖς ὑγίαισι δόγμασι, κατασκευάζει ἀληθεῖς τοὺς προσκυνητάς. Ἀπολωλέναι δέ, φησὶν ὁ Ἡρακλέων, ἐν τῇ βαθεῖα ὕλη τῆς πλάνης τὸ οικεῖον τῷ Πατρὶ, ὅπερ ζητεῖται, ἵνα ὁ Πατήρ ὑπὸ τῶν οικείων προσκυνῆται. Εἰ μὲν οὖν εὐρα τὸν περὶ τῆς ἀπωλείας τῶν προβάτων λόγον, καὶ τοῦ ἀποπεσόντος τῶν τοῦ πατρὸς υἱοῦ, κὰν ἀπεδεξάμεθα αὐτοῦ τὴν διήγησιν· ἐπεὶ δὲ μυθοποιούντες οἱ ἀπὸ τῆς γνώμης αὐτοῦ, οὐκ οἶδ' ὅτι ποτὲ τραυῶς παριστάσι περὶ τῆς ἀπολώλειας πνευματικῆς φύσεως, οὐδὲν σαφὲς διδάσκοντες ἡμᾶς περὶ τῶν πρὸ τῆς ἀπωλείας αὐτῆς χρόνων ἢ αἰώνων (οὐδὲ γὰρ τρανοῦν δύνανται ἑαυτῶν τὸν λόγον)· διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἐκόντες παραπεμπόμεθα, τοσοῦτον ἐπαπορήσαντες.

Εἰς μέντοιγε τὸ, *Πνεῦμα ὁ Θεός, ὁ Ἡρακλέων φησὶν· ἀχραντος γὰρ, καὶ καθαρὰ, καὶ ἀόρατος ἡ θεία* ²⁵ φύσις αὐτοῦ. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ ἐδίδαξεν ἡμᾶς ταῦτα ἐπειπὼν ²⁶, πῶς ὁ Θεός πνεῦμά ἐστι. Τὸ δέ, τοὺς προσκυνούντας ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν, σαφηνίζει νομίζων, φησὶν· ἀξίως τοῦ προσκυνουμένου, πνευματικῶς, οὐ σαρκικῶς. Καὶ γὰρ αὐτοὶ τῆς αὐτῆς φύσεως ὄντες τῷ Πατρὶ, πνεῦμά εἰσιν, οἱ τινες κατ' ἀλήθειαν, καὶ οὐ κατὰ πλάνην προσκυνοῦσι, καθ' ὃ καὶ ὁ Ἀπόστολος διδάσκει, λέγων *λογικὴν λατρείαν* τὴν τοιαύτην τὴν θεοσέβειαν. Ἐπιστήσωμεν δὲ, εἰ μὴ σφόδρα ἐστὶν ἀσεβὲς, ὁμοούσιον τῇ ἀγεννήτῳ φύσει καὶ παμμακαρίᾳ εἶναι λέγειν τοὺς προσκυνούντας ἐν πνεύματι τῷ Θεῷ, οὓς πρὸ βραχέος εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἡρακλέων ἐκπεπτωκότας, τὴν Σαμαρείτιν λέγων πνευματικῆς φύσεως οὔσαν πεπορνευκένας. Ἄλλ' οὐχ ὀρώσιν ²⁷... ὅτι παντὸς... καὶ τῶν αὐτῶν δεκτικόν. Εἰ δὲ ἐδέξατο τὸ πορνεῦσαι ἢ πνευματικὴ φύσις, ὁμοούσιος οὔσα τῆς θείας καὶ παμμακαρίας φύσεως, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, ἀνόσια, καὶ ἄθεα, καὶ ἀσεβῆ ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ τῷ κατ' αὐτοὺς περὶ Θεοῦ.

Ὅρα τὸν Ἡρακλέωνα, τί φησι· λέγει γὰρ, ὅτι προσεδέχετο ἡ *Εκκλησία τὸν Χριστόν, καὶ ἐπέπειστο περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰ πάντα μόνος ἐκεῖνος ἐπίσταται.*

Καὶ ὁ Ἡρακλέων δὲ φησι πρὸς τὸ, *Ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι, ὅτι, εἶπερ* ²⁸ ἐπέπειστο ἡ Σαμαρείτις περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἄρα ἐλθὼν πάντα ἐπαγγελεῖ αὐτῇ, φησὶ· *Γίνωσκε, ὅτι ἐκεῖνος, ὃν προσδοκᾷς, ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι· καὶ ὅταν ὁμολόγησεν ἑαυτὸν τὸν προσδοκώμενον ἐληλυθέναι, ἦλθον, φησὶν, οἱ μαθηταὶ πρὸς αὐτόν, δι' οὗ ἐληλύθει εἰς τὴν Σαμαρείαν.*

Ὁ Ἡρακλέων τὴν ὕδριαν, τὴν δεκτικὴν ζωῆς ὑπολαμβάνει εἶναι διάθεσιν καὶ ἐννοιαν, καὶ τῆς δυνά-

²³ Joan. iv, 23. ²⁴ Sic cod. Bodl. ²⁵ Luc. xix, 10. ²⁶ Joan. iv, 24. ²⁷ Sic cod. Bodl. ²⁸ Sic iterum cod. Bodl. ²⁹ Joan. iv, 24. ³⁰ Rom. xii, 1. ³¹ Sic cod. Bodl. Comma mutilum non vertit interpres. EDIT. PATROL. ³² Joan. iv, 26. ³³ Forte ἐπαίπερ. ³⁴ Joan. iv, 28.

μεως τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, "Ἦντινα καταλι- **A** *lix quæ a Servatore est: Quam relinquens, inquit, apud ipsum, hoc est, habens apud Servatorem tale vas, in quo aquam vivam haustura venerat, reversa est in mundum nuntians vocandis præsentiam Christi: per Spiritum enim et a Spiritu anima ad Servatorem adducitur. Igitur considera, laudabilisne esse possit hæc hydria, quæ omnino relinquitur: Dimisit enim, inquit, hydriam suam mulier; non enim additur, quod dimiserit eam apud Servatorem. Sed quomodo non absurdum erit eam, quæ deseruisset affectionem susceptivam vitæ, et notitiam potentia a Servatore manantis, et vas, in quo venerat, ut acciperet aquam vivam, abiisse in mundum sine his, ut evangelizaret vocandis adventum Christi? Quin et illud: Exierunt e civitate²⁵, exposuit de prima ipsorum conversione, quæ mundana erat: Et venerunt per fidem, inquit, ad Servatorem.*

μεως τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, "Ἦντινα καταλι- **B** *ποῦσα, φησὶ, παρ' αὐτῷ, τουτέστιν ἔχουσα παρὰ τῷ Σωτῆρι τὸ τοιοῦτον σκεῦος, ἐν ᾧ ἐληλύθει λαβεῖν τὸ ζῶν ὕδωρ, ὑπέστρεψεν εἰς τὸν κόσμον, εὐαγγελιζομένη τῇ κλήσει τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν· διὰ γὰρ τοῦ Πνεύματος καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος προσάγεται ἡ ψυχὴ τῷ Σωτῆρι. Κατανόησον δὴ εἰ δύναται ἐπαινουμένη τυγχάνειν ἡ ὕδρια αὕτη, πάντῃ ἀφιεμένη· Ἀφῆκε γὰρ, φησὶ, τὴν ὕδριαν αὐτῆς ἢ γυνῆ· οὐ γὰρ πρόκειται, ὅτι ἀφῆκεν αὐτὴν παρὰ τῷ Σωτῆρι. Πῶς δὲ καὶ οὐκ ἀπίθανον, καταλιποῦσαν αὐτὴν τὴν δεκτικὴν τῆς ζωῆς διάθεσιν, καὶ τὴν ἐννοιαν τῆς δυνάμεως τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸ σκεῦος, ἐν ᾧ ἐληλύθει λαμβάνειν τὸ ζῶν ὕδωρ, ἀπεληλυθέναι εἰς τὸν κόσμον, χωρὶς τούτων, εὐαγγελίσασθαι τῇ κλήσει τῆν Χριστοῦ παρουσίαν;... **B** Καὶ τὸ, Ἐξῆλθον δὲ ἐκ τῆς πόλεως, διηγήσατο ἀντὶ τοῦ, ἐκ τῆς προτέρας αὐτῶν ἀναστροφῆς οὕσης κοσμικῆς, καὶ ἤρχοντο διὰ τῆς πίστεως, φησὶ, πρὸς τὸν Σωτῆρα.*

Sub initium tomi XV, pag. 224 et seq.

Ὁ Ἡρακλέων φησὶν, ὅτι ἐβούλοντο κοινωνεῖν αὐτῷ ἐξ ὧν ἀγοράσαντες ὑπὸ τῆς Σαμαρείας κεκομμάκισαν. Τάδε φησὶν, ἵνα τινὰ..... αἱ πέντε μωραὶ παρθένοι..... ἀπὸ τοῦ νυμφίου· πῶς οἶμαι..... α αὐτὰ ἔχειν... ἐγόνται..... αἷς ἀποκλιθείσαις μωραῖς παρθένοις, ἄξιον ἰδεῖν κατηγορίαν περιέχοντα τῶν μαθητῶν τοῖς αὐτοῖς κοιμωμένων ταῖς μωραῖς παρθένοις. Ἔστι δὲ καὶ αὐτὸ ἂν ὁμοίον τοῦ φωτὸς πρὸς τροφήν, καὶ τοῦ ποτοῦ πρὸς τὰ βρώματα..... σαντας αἰτιάσασθαι τὴν ἐκδοχὴν· καὶ περὶ κατὰ τι δυνάμενον σαφῆ **C** ποιῆσαι τὸν λόγον ἐχρῆν αὐτὸν, διὰ πλειόνων παραμυθεῖσθαι κατασκευάζοντα τὴν ἰδίαν ἐκδοχὴν.

371 *Et pag. 227.*

Ἐλεγον οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους· Μὴ τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν; Εἰ καὶ σαρκικῶς ὑπολαμβάνει ταῦτα λέγεσθαι ὁ Ἡρακλέων ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ὡς ἐτι ταπεινότερον διακειμένων, καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν μιμουμένων λέγουσαν· Οὐτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ· ἄξιον ἡμᾶς ἰδεῖν, μήποτε βλέποντές τι θεϊότερον οἱ μαθηταὶ, φασὶ πρὸς ἀλλήλους· Μὴ τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;

Pag. 230.

Ὁ Ἡρακλέων διὰ τοῦ· Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, φησὶ διηγῆσθαι τὸν Σωτῆρα τοῖς μαθηταῖς, ὅτι τοῦτο ἦν, ὃ συνεζήτει μετὰ τῆς γυναικὸς, βρῶμα ἰδίων, λέγων τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς· τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τροφή, καὶ ἀνάπαυσις, καὶ δύναμις ἦν. Θέλημα δὲ Πατρὸς ἔλεγεν εἶναι τὸ γινῶναι ἀνθρώπους τὸν Πατέρα, καὶ σωθῆναι, ὑπερ ἦν ἔργον τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ἕνεκα τούτου ἀπεσταλμένου εἰς Σαμαρείαν, τουτέστιν εἰς τὸν κόσμον.

Ulterius pag. 233.

Καὶ ὁ Ἡρακλέων ὁμοίως τοῖς πολλοῖς ἐπὶ τῆς λέξεως ἔμεινε, μὴ οἰόμενος αὐτὴν ἀνάγεσθαι. Φησὶ γοῦν, ὅτι τὸν τῶν γεννημάτων λέγει θερισμὸν, ὡς

lix quæ a Servatore est: Quam relinquens, inquit, apud ipsum, hoc est, habens apud Servatorem tale vas, in quo aquam vivam haustura venerat, reversa est in mundum nuntians vocandis præsentiam Christi: per Spiritum enim et a Spiritu anima ad Servatorem adducitur. Igitur considera, laudabilisne esse possit hæc hydria, quæ omnino relinquitur: Dimisit enim, inquit, hydriam suam mulier; non enim additur, quod dimiserit eam apud Servatorem. Sed quomodo non absurdum erit eam, quæ deseruisset affectionem susceptivam vitæ, et notitiam potentia a Servatore manantis, et vas, in quo venerat, ut acciperet aquam vivam, abiisse in mundum sine his, ut evangelizaret vocandis adventum Christi? Quin et illud: Exierunt e civitate²⁵, exposuit de prima ipsorum conversione, quæ mundana erat: Et venerunt per fidem, inquit, ad Servatorem.

Heracleon ait, discipulos voluisse cum Jesu communicare quæ emissent atque a Samaria attulissent. Hæc autem commemorat, ut aliqua.... quinque fatuæ virgines.... a sponso. Quomodo autem arbitrator... eadem habere... quibus occlusis fatuis virginibus, operæpretium est videre ea, quæ discipulorum accusationem continent, eodem modo quo fatuæ virgines dormientium. Hoc autem eandem rationem habeat lucis ad cibum, quam potus ad cibum habet... accusare reprehendereque interpretationem. Quanquam pro virili parte id quod ait, planum facere debuit, et pluribus docere, confirmans interpretationem suam.

Dicebant igitur discipuli inter se: Num aliquis attulit illi aliquid ad edendum²⁶? Etiam si carnaliter Heracleon hæc a discipulis dicta putet, tanquam qui adhuc humiliter sentirent, Samaritidem imitantes dicentem: Neque haustorium habes, et puteus altus est; dignum est, ut cernamus, num forte aliquid divinius videntes discipuli dicant inter se: Num quis attulit illi, quod edat? etc.

Heracleon per hæc verba: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me*²⁷, dicit Servatorem declarare discipulis, id propriam suam cibum esse, quod loqueretur cum muliere; dicens Patris voluntatem, quæ ipsius cibus et requies, et potentia erat. Voluntatem autem Patris esse dicebat, ut homines Patrem cognoscerent, et servarentur; quæ res erat opus Servatoris, qui hujus rei causa Samaritanus missus fuerat, hoc est, in mundum.

Heracleon non secus atque multi, litteræ inheret, ratus eam anagogicum sensum non recipere. Inquit ergo, *Jesum loqui de messe geniminum (ter-*

²⁵ Joan. iv, 50. ²⁶ Ibid., 53. ²⁷ Ibid., 54.

τα), perinde quasi hæc messis spatium quatuor mensium determinatum habeat, quam ipse dicebat iam instare. Nec scio quo pacto etiam messem interpretatus sit de anima credentium, dicens, eos jam maturos, et paratos ad messem esse, atque etiam idoneos, qui inducantur in horreum, hoc est, per fidem in quietem; si tamen sint parati: nec enim omnes animæ paratæ sunt. Nam aliæ paratæ erant, inquit, aliæ erant se præparaturæ, et aliæ quidem seminandæ erant, aliæ jam seminabantur. Hæc quidem ille.

Ex tomo XVI, pag. 236 seq.

Dicit Heracleon, et idem juxta hanc expositionem fortassis sentiens ecclesiasticus quispiam, hæc verba ³⁶ dicta fuisse in ea significatione, qua dictum est: *Messis quidem multa, sed operarii pauci* ³⁷; eo quod essent parati ad messem, et idonei qui inducerentur in horreum, hoc est, in quietem per fidem, essentque idonei ad salutem et ad susceptionem verbi: secundum Heracleonem quidem, quia tales creati fuerint, et talem habuerint naturam; secundum ecclesiasticum vero, propter quamdam præparationem præstantissimæ partis animæ, paratæ ad perfectionem, ut etiam metatur.

Et pag. 238.

Heracleon dici existimat: *Qui metit, mercedem accipit* ³⁸; quoniam Servator seipsum dicit messorum, mercedemque Domini nostri esse existimat eorum qui metuntur salutem et restitutionem, cum ipse in eis requiescat. Istud **372** vero: *Fructum colligit in vitam æternam* ³⁹, dictum fuisse existimat, vel quia *id quod colligitur fructus est vitæ æternæ, vel quia ipsa collectio vita etiam æterna est.* At reor hoc in loco coactam esse ejus interpretationem, dicentis Servatorem accipere mercedem, atque mercedem et collectionem fructus in unum confundentis; cum Scriptura manifeste hæc tanquam duo diversa proponat, ut supra ostendimus.

Ulterius pag. 242.

Heracleon hæc verba: *Ut qui seminat simul gaudet et qui metit* ⁴⁰, sic explicavit: *Gaudet quidem, inquit, qui seminat, et quoniam seminat, et quoniam species quædam seminum ipsius congregantur, spem eandem etiam de cæteris habens. Qui vero metit, similiter aliquid metit: sed primus quidem qui seminat, incæpit, secundus vero est ille qui metit; non enim eodem tempore poterant utrique incipere: quippe opus erat, ut primum seminaretur, tum metetur. Itaque, cessante a satione satore, tum messor metet: in præsentia quidem utrique proprium opus operantes simul gaudent, commune gaudium, seminum perfectionem rati. Præterea in eo dicto: *In hoc est sermo verus, quod alius est, qui seminat, et alius qui metit* ⁴¹, inquit: *Alter quidem filius hominis supra locum seminat; sed Servator cum sit et ipse filius hominis, metit, et messorum mittit, nempe**

Α τούτου μὲν ἔτι διωρίαν ἔχοντος τετραμήνου τοῦδε θερισμοῦ, οὗ αὐτὸς ἔλεγεν, ἤδη ἐναστῶτος. Καὶ τὸν θερισμὸν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐξελέγηται τῶν πιστευόντων, λέγων, ὅτι ἤδη ἀκμαίει καὶ ἔτοιμοι εἰσι πρὸς θερισμὸν, καὶ ἐπιτηδεῖοι πρὸς τὸ συναχθῆναι εἰς ἀποθήκην, τουτέστι διὰ πίστεως εἰς ἀνάπαυσιν, ὅσαιγε ἔτοιμοι οὐ γὰρ πῖσαι. Αἱ μὲν γὰρ ἤδη ἔτοιμοι ἦσαν, φησὶν, αἱ δὲ ἐμελλον, αἱ δὲ μέλλουσιν, αἱ δὲ ἐπισπείρονται ἤδη. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνος εἶπε.

Ἐρεῖ γὰρ ὁ Ἡρακλέων, τάχα δὲ τοῦτο κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συμπεριφερόμενός τις καὶ Ἐκκλησιαστικὸς, ὅτι κατὰ τὸ, Ὁ θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι, σημαίνονμενον, ὁμοίως ταῦτα εἴρηται, τῷ ἐτόιμοις πρὸς θερισμὸν, καὶ ἐπιτηδεῖους πρὸς τὸ ἤδη συναχθῆναι εἰς τὴν ἀποθήκην, διὰ τῆς πίστεως εἰς ἀνάπαυσιν εἶναι, καὶ ἐπιτηδεῖους πρὸς σωτηρίαν, καὶ παραδοχὴν τοῦ λόγου· κατὰ μὲν τὸν Ἡρακλέωνα, διὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῶν καὶ τὴν φύσιν· κατὰ δὲ τὸν Ἐκκλησιαστικόν, καὶ διὰ τινὰ εὐτρεπισμὸν τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐτόιμου πρὸς τελείωσιν, ἵνα μὴ ⁴⁰ καὶ θερισθῇ.

Ἐρεῖ γὰρ ὁ Ἡρακλέων τὸ, Ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει εἰρῆσθαι νομίζει, ἐπεὶ θεριστὴν ἑαυτὸν λέγει ὁ Σωτῆρ, καὶ τὸν μισθὸν τοῦ Κυρίου ἡμῶν ὑπολαμβάνει εἶναι τὴν τῶν θεριζομένων σωτηρίαν καὶ ἀποκατάστασιν, τῷ ἀναπαύεσθαι αὐτὸν ἐπ' αὐτοῖς. Τὸ δὲ, Καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, φησὶν εἰρῆσθαι, ἢ ὅτι τὸ συναγόμενον καρπὸς ζωῆς αἰωνίου ἐστίν, ὃ ⁴¹ καὶ αὐτὸ ζωὴ αἰώνιος. Ἀλλὰ αὐτόθεν νομίζω βλαβερὸν εἶναι τὴν διήγησιν αὐτοῦ, φάσκοντος τὸν Σωτῆρα μισθὸν λαμβάνειν, καὶ συγγέοντος τὸν μισθὸν καὶ τὴν συναγωγὴν τοῦ καρποῦ εἰς ἓν, ἀντικρυς τῆς Γραφῆς δύο πράγματα παραστάσης, ὡς προδηγησάμεθα.

Ἐρεῖ γὰρ ὁ Ἡρακλέων τὸ, Ἴνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρη καὶ ὁ θερίζων, οὕτω διηγήσατο· Χαίρει μὲν γὰρ, φησὶν, ὁ σπείρων, ὅτι σπείρει, καὶ ὅτι εἶδη τινὰ τῶν σπερμάτων αὐτοῦ συνάγεται, ἐλπίδα ἔχων τὴν αὐτὴν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ὁ δὲ θερίζων ὁμοίως τι καὶ θερίζει· ἀλλ' ὁ ⁴² μὲν πρῶτος ἤρξατο σπείρων, ὁ δεῦτερος θερίζων. Οὐ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ ἐδύναντο ἀμφοτέροι ἀρξασθαι· ἔδει γὰρ πρῶτον σπαρῆναι, εἴθ' ὕστερον θερισθῆναι πανσαμένου μέντοιγε τοῦ σπείροντος σπείρειν, ἔτι θεριεῖ ὁ θερίζων· ἐπὶ μέντοιγε τοῦ παρόντος ἀμφοτέροι τὸ ἴδιον ἔργον ἐνεργούντες ὁμοῦ χαίρουσι, κοινὴν χαρὰν τὴν τῶν σπερμάτων τελειότητα ἡγούμενοι. Ἐτι δὲ καὶ εἰς τὸ, Ἐν τούτῳ ἐστὶν ὁ λόγος ἀληθινός, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων, φησὶν· Ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ τὸν τόπον υἱὸς ⁴³ ἀνθρώπου σπείρει ὁ δὲ Σωτῆρ ὢν καὶ

³⁶ Joan. iv, 36. ³⁷ Matth. ix, 37. ³⁸ Particula μή delenda videtur. EDIT. PATROL. ³⁹ Joan. iv, 36. ⁴⁰ Ibid. ⁴¹ Leg. ἢ ὅτι. ⁴² Joan. iv, 36. ⁴³ Sic cod. Bodl. ⁴⁴ Joan. iv, 37. ⁴⁵ Sic cod. Bodl.

αὐτὸς υἱὸς ἀνθρώπου θερίζει, καὶ θεριστὰς πέμπει, τοὺς διὰ τῶν μαθητῶν ρουμένους ἀγγέλους, ἕκαστον ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. Οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἐξέθετο τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ ἀνθρώπου, τίνες εἰσιν, ὧν ὁ εἷς σπείρει, καὶ ὁ εἷς θερίζει.

Et in fine tomī XVI, pag. 244.

Ὁ Ἡρακλέων φησὶν, ὅτι οὐδὲ ⁴⁷ δι' αὐτῶν, οὐδέ ἀπ' αὐτῶν ἐσπάρη ταῦτα τὰ σπέρματα (φησὶ δὲ τῶν ἀποστόλων). Οἱ δὲ κεκοπιακότες εἰσὶν οἱ τῆς οἰκονομίας ἀγγελοι, δι' ὧν ὡς μεσιτῶν ἐσπάρη καὶ ἐνετράφη. Εἰς δὲ τὸ Ἰμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε, ταῦτα ἐξέθετο. Οὐ γάρ ὁ αὐτῆς κόπος ⁴⁸ σπειρόντων καὶ θερίζόντων· οἱ μὲν γάρ ἐν κρύει, καὶ ὕδατι, καὶ κόπῳ τὴν γῆν σκάπτοντες σπείρουσι, καὶ δι' ὄλου χειμῶνος τημελοῦσι ⁴⁹ σκάλλοντες, καὶ τὰς ὕλας ἐκλέγοντες· οἱ δὲ εἰς ἔτοιμον καρπὸν εἰσελθόντες θέρους εὐφραϊνόμενοι θερίζουσιν.

Sub initium tomī XVII, pag. 244 seq

Ὁ Ἡρακλέων τὸ ⁵¹ μὲν, ἐκ τῆς πόλεως, ἀντὶ τοῦ, ἐκ τοῦ κόσμου, ἐξέληξε· τὸ δὲ, διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς, τουτέστι, (διὰ) τῆς πνευματικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἐπισημαίνεται γε τὸ, πολλοὶ, ὡς πολλῶν ὄντων ψυχικῶν· τὴν δὲ μίαν λέγει τὴν ἀφθαρτον τῆς ἐκλογῆς φύσιν, καὶ μονοειδῆ, καὶ ἐνικήν.

Et pag. 246.

Ὁ Ἡρακλέων εἰς τοὺς τόπους ταῦτά φησι· Παρ' αὐτοῖς ἔμεινε, καὶ οὐκ ἐν αὐτοῖς· καὶ δύο ἡμέρας, ἦτοι τὸν ἐνεστῶτι αἰῶνα, καὶ τὸν μέλλοντα τὸν ἐν γάμῳ, ἢ τὸν πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ χρόνον, καὶ τὸν μετὰ τὸ πάθος, ὃ ⁵² παρ' αὐτοῖς ποιήσας, πολλῶ πλείονας διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ἐπιστρέψασεις πιστῶν, ἐχωρίσθη ἀπ' αὐτῶν.

Porro pag. 248.

Ὁ Ἡρακλέων ἀπλούτερον ἐκλαβὼν τὸ, Οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλίαν πιστεύομεν, φησὶ λείπειν τὸ μόνην. Ἔτι μὲν γάρ πρὸς τὸ· Αὐτοὶ γάρ ἀκηκάσαμεν, καὶ οἶδαμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, φησὶν· Οἱ γάρ ἄνθρωποι τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ ἀνθρώπων ὀδηγούμενοι πιστεύουσι τῷ Σωτῆρι ἐπὶ ἀνδρῶν δὲ ἐντύχῳσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, οὗτοι οὐκέτι διὰ μόνην ἀνθρωπίνην μαρτυρίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀλήθειαν πιστεύουσι.

Et tomo XVIII, pag. 255 et seq.

Ἔοικε δὲ βασιλικὸν ὁ Ἡρακλέων λέγειν τὸν Δημιουργόν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐβασίλευε τῶν ὑπ' αὐτόν· διὰ δὲ τὸ μικρὰν αὐτοῦ καὶ πρόσκαιρον εἶναι τὴν βασιλείαν, βασιλικῶς ὠνομάσθη, οἶονεὶ μικρὸς τις βασιλεὺς, ὑπὸ καθολικοῦ βασιλέως τεταγμένος ἐπὶ μικρᾶς βασιλείας· τὸν δὲ ἐν Καφαρναοῦμ υἱὸν αὐτοῦ διηγεῖται τὸν ἐν τῷ ὑποβεθηκῶτι μέρει τῆς μεσότητος, τῷ πρὸς θάλασσαν, τουτέστι τῷ συνημμένῳ τῇ ὕλῃ, καὶ λέγει, ὅτι ἴδιος αὐτοῦ ἄνθρωπος ἀσθενῶν, τουτέστιν οὐ κατὰ φύσιν ἔχων, ἐν ἀγνοίᾳ ⁵⁷ καὶ

A eos, quos discipuli tentur angelos, unumquemque ad suam ipsius animam. Non admodum autem clare exposuit, qui sint duo filii hominis, quorum alter seminat, alter etiam metit.

Heracleon inquit, *neque per ipsos, neque ab ipsis* (intelligit autem apostolos) *seminata fuisse hæc semina. Qui laboraverunt, inquit, sunt dispensationis angeli, per quos veluti mediatores seminata sunt et nutrita. Porro in hoc dictum: Vos in labores eorum introistis* ⁴⁸, hæc protulit: *Non idem est labor seminantium et metentium. Illi enim in frigore, et aqua, et labore terram fodientes seminant, et per totam hiemem sarrientes satagunt, et silvas extirpantes; qui vero in fructum paratum ingressi fuerint, æstate læti metunt.*

Heracleon interpretatus est, *ex urbe* ⁵², *pro e mundo; illud vero, propter sermonem mulieris, hoc est, inquit, propter spiritualem Ecclesiam. Notat etiam illud, multi, quasi multi sint animales: unam vero incorruptam naturam electionis asserit esse, et uniformem, et singularem.*

Heracleon in ista loca hæc commentatur: *Apud ipsos mansit* ⁵³, *et non in ipsis; et duos dies, videlicet præsens sæculum, et futurum tempus in nuptiis agendum, vel tempus ante passionem suam, et post passionem suam; quod* **373** *tempus apud ipsos cum degisset, et multo plures proprio sermone convertisset ad fidem, separatus est ab illis.*

Heracleon simplicius cum exposuisset hoc dictum: *Non amplius propter loquelam tuam credimus* ⁵⁵; abesse inquit vocabulum, *solum. Præterea in illud: Ipsi enim audivimus et vidimus hunc esse Servatorem mundi, ait: Homines enim ab hominibus primum instructi Servatori credunt: at simul atque in sermones ejus inciderint, non amplius propter solum humanum testimonium, sed propter ipsam veritatem credunt.*

Videtur autem Heracleon dicere, *regulum* ⁵⁶ *esse mundi opificem, quod et ipse imperium haberet in subditos sibi; sed quod parvum et temporarium esset ipsius regnum, nominatum fuisse regulum, veluti parvum quemdam regem, a rege universali parvo dominio præfectum; filium vero ejus in urbe Capharnaο existentem interpretatur illum esse, qui sit in humiliori parte medietatis, juxta mare, hoc est, in ea parte, quæ conjuncta est matericæ: atque, quod proprius ipsius homo infirmus*

⁴⁷ Sic cod. Bodl. ⁴⁸ Joan. iv, 38. ⁴⁹ Sic cod. Bodl. ⁵⁰ Sic cod. Bodl. ⁵¹ Sic cod. Bodl.
⁵² Joan. iv, 39. ⁵³ Joan. iv, 40. ⁵⁴ Leg. ὄν. ⁵⁵ Joan. iv, 42. ⁵⁶ Joan. iv, 46 ⁵⁷ Sic cod. Bodl.

existens, hoc est, non secundum naturam se habens, in ignorantia et peccatis fuerit. Deinde quod dicitur, *a Judæa in Galilæam*, exposuit pro eo, *quod est a superna Judæa*. Nescio autem quomodo accipiens ea verba: *Erat enim moriturus*; existimat subverti eorum opinionem qui animam immortalē ponunt, eodem conjici existimans tum animam, tum corpus, et interire in gehenna. Non immortalē esse existimat Heracleon animam, sed apte comparatam ad salutem; ipsam esse dicens corruptibile illud, quod induit incorruptibilitatem, et mortale, quod induit immortalitatem, cum mors ipsius animæ absorpta fuerit in victoriam⁵². Ad hæc, illud etiam: *Nisi signa et prodigia videritis, non credetis*⁵³; dici ait proprie ad talem personam, quæ natura ita comparata est, ut per opera et sensum persuaderi sibi patiat, nolit autem credere rationi. Hoc etiam: *Descende, priusquam moriatur filius meus*⁵⁴; dictum fuisse putat, eo quod mors sit legis finis propter peccata interficientis. Antequam igitur omnino moriatur Filius propter peccata, eget Pater solo Servatore, ut opem Filio ferat, hoc est tali naturæ. Præterea verba illa: *Filius tuus vivit*⁵⁵; interpretatus est dicta fuisse a Servatore propter modestiam, quoniam non dixerit: *Vivat*; neque ostenderit seipsum præstitisse illi vitam. Dicit etiam, quod cum descendisset ad infirmum, liberassetque eum ab infirmitate, hoc est, a peccatis, ac vivificasset propter remissionem, dixerit: *Filius tuus vivit*. C Addit quoque ad hæc verba: *Credidit homo*; quod facilis ad credendum sit etiam mundi opifex, quodque possit Servator etiam non præsens curare. Servos autem reguli interpretatus est angelos opificis mundi, renuntiantes illis verbis: *Filius tuus vivit*; quod commode et probe haberet, non amplius agens a se aliena; et hanc ob causam existimat servos renuntiare regulo, quæ ad salutem filii pertinebant; quoniam primos existimat angelos videre actiones **374** hominum, qui sunt in mundo, an fortiter et sincere vitam degant ab eo tempore quo Christus advenit. Ad hæc, per horam septimam dicit designari naturam sanati. Denique: *Credidit ipse et domus ejus tota*, interpretatus est dici de angelico ordine, deque hominibus ipsi conjunctionibus. Ait etiam, inquire de quibusdam angelis, utrum servabuntur, necne; nempe de his qui descenderunt ad filias hominum. Quinetiam hominum fabricatoris mundi perditionem declarari existimat hoc dicto: *Filii regni exhibunt in tenebras exteriores*⁵⁶; Isaiamque de his prophetare illud: *Filios genui, et exaltavi; ipsi autem spreverunt me*⁵⁷; quos filios alienos et semen nequam, et ini-

A ἀμαρτήμασιν ἦν. Εἶτα τὸ, ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἀντὶ τοῦ ἐκ τῆς⁵² ἀνωθεν Ἰουδαίας. Οὐκ οἶδα δὲ, ὅπως εἰς τὸ ἠμελλεν ἀποθνήσκειν, κινήθεις οἰεται ἀνατρέπεσθαι τὰ δόγματα τῶν ὑποτιθεμένων ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, εἰς τὸ αὐτὸ συμβάλλεσθαι ὑπολαμβάνων καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἀπόλλυσθαι ἐν γεέννῃ. Καὶ οὐκ ἀθάνατόν γε εἶναι ἡγεῖται τὴν ψυχὴν ὁ Ἡρακλέων, ἀλλ' ἐπιτηδεῖως ἔχουσαν πρὸς σωτηρίαν, αὐτὴν λέγων εἶναι τὸ ἐνδύμενον ἀφθαρσίαν φθαρτόν, καὶ ἀθανασίαν θνητόν, ὅταν⁵³ κατεπόθη ὁ θάνατος αὐτῆς εἰς νίκος. Πρὸς τοῦτοις, καὶ τὰ, Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε, λέγεσθαι φησὶν οἰκείως πρὸς τὸ τοιοῦτον πρόσωπον δι' ἔργων φύσιν ἔχον καὶ δι' αἰσθήσεως πείθεσθαι, καὶ οὐχὶ λόγῳ πιστεύειν. Τὸ δὲ B Κατάβηθι, πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου, διὰ τὸ τέλος εἶναι τοῦ νόμου τὸν θάνατον εἰρῆσθαι νομίζει, ἀναιροῦντος διὰ τῶν ἀμαρτιῶν. Πρὶν τελέως οἶν, φησὶ, θανατωθῆναι κατὰ τὰς ἀμαρτίας, δεῖται ὁ Πατήρ τοῦ μόνου Σωτῆρος, ἵνα βοηθήσῃ τῷ Υἱῷ, τουτέστι τῇ τοιαύτῃ φύσει. Πρὸς τοῦτοις τὸ, Ὁ υἱός σου ζῆ, κατὰ ἀτυφίαν εἰρῆσθαι τῷ Σωτῆρι ἐξεῖληφεν, ἐπεὶ οὐκ εἶπε, Ζήτω, οὐδὲ ἐνέφηγεν αὐτὸς παρεσχῆσθαι τὴν ζωὴν. Λέγει δὲ, ὅτι καταβάς πρὸς τὸν κάμνοντα, καὶ ἰασάμενος αὐτὸν τῆς νόσου, τουτέστι τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ διὰ τῆς ἀφέσεως ζωοποιήσας, εἶπεν· Ὁ υἱός σου ζῆ. Καὶ ἐπιλέγει πρὸς τὸ, ἐπίστευσεν ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εὐπιστος καὶ ὁ δημιουργός ἐστι, καὶ⁵⁴ ὅτι δύναται ὁ Σωτῆρ καὶ μὴ παρὼν θεραπεύειν. Δούλους δὲ τοῦ βασιλικοῦ ἐξεῖληφε τοὺς ἀγγέλους τοῦ δημιουργοῦ, ἀπαγγέλλοντας ἐν τῷ· Ὁ παῖς σου ζῆ. ὅτι οἰκείως καὶ κατὰ τρόπον ἔχει, πράσσω μὴκέτι τὰ ἀνοίχαι· καὶ διὰ τοῦτο νομίζει ἀπαγγέλλειν τῷ βασιλικῷ τοὺς δούλους τὰ περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ σωτηρίας, ἐπεὶ καὶ πρώτους οἰεται βλέπειν τὰς πράξεις τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώπων τοὺς ἀγγέλους, εἰ ἐβρῶμένως καὶ εὐκρινῶς πολιτεύονται⁵⁵ ἀπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας. Ἐτι πρὸς τὴν ἐβδόμην ὥραν λέγει, ὅτι διὰ τῆς ὥρας χαρακτηρίζεται ἡ φύσις τοῦ λαθέντος. Ἐπὶ πᾶσι, τὸ, Ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη, διηγήσατο ἐπὶ τῆς ἀγγελικῆς εἰρῆσθαι τάξεως, καὶ ἀνθρώπων τῶν οἰκειοτέρων αὐτῷ. Ζητεῖσθαι δὲ φησὶ περὶ τινῶν ἀγγέλων, εἰ σωθήσονται, τῶν κατελθόντων ἐπὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων θυγατέρας. Καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲ τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἀπώλειαν δηλοῦσθαι νομίζει ἐν τῷ· Οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐξελεύσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· καὶ περὶ τούτων τὸν Ἡσαίαν προφητεύειν τὸ· Υἱούς ἐγέννησα, καὶ ὑψῶσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν· οὐστὶνας υἱούς ἀλλοτρίους, καὶ σπέρμα πονηρόν, καὶ ἄνομον καλεῖ, καὶ ἀμπελῶνα ἀκάνθας ποιήσαντα. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ Ἡρακλέωνος.

Et tomo XIX, pag. 275.

Heracleon in hoc dictum: Quo ego vado, vos non

Ei, τὸ, Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε

⁵² Sic cod. Bodl. ⁵³ 1 Cor. xv, 53, 54. ⁵⁴ Vox ὄντα huic male præmissa deest in Bodl. ⁵⁵ Joan. iv, 18. ⁵⁶ Ibid., 49. ⁵⁷ Ibid. 50. ⁵⁸ Sic Bodl. ⁵⁹ Sic Bodl. ⁶⁰ Matth. viii, 12. ⁶¹ Isa. i, 2.

ἔλθειν, φησὶ γάρ· Πῶς ἐν ἀγνοίᾳ, καὶ ἀπιστίᾳ, καὶ ἀμαρτήμασιν ὄντες ἐν ἀφθαρσίᾳ δύνανται γενέσθαι; μηδὲ ἐν τούτῳ κατακούων ἑαυτοῦ. Εἰ γὰρ οἱ ἐν ἀγνοίᾳ, καὶ ἀπιστίᾳ καὶ ἀμαρτήμασιν ὄντες, ἐν ἀφθαρσίᾳ οὐ δύνανται γενέσθαι, πῶς οἱ ἀπόστολοι ἐν ἀγνοίᾳ ⁶⁹ ποτὲ, καὶ ἐν ἀπιστίᾳ, καὶ ἐν ἀμαρτήμασι γενόμενοι, ἐν ἀφθαρσίᾳ γεγόνασι; Δύνανται οὖν οἱ ἐν ἀγνοίᾳ, καὶ ἐν ἀπιστίᾳ καὶ ἐν ἀμαρτήμασι γενόμενοι γενέσθαι ἐν ἀφθαρσίᾳ, εἰ μεταβάλλοιεν· δυνατὸν δὲ ⁷⁰ αὐτοὺς μεταβάλλειν.

Et ulterius pag. 280.

Ὁ Ἡρακλέων, ὡς ἀπλούστερον εἰρημένου τοῦ· *Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν*; φησὶν, ὅτι πονηρῶς διαλογιζόμενοι οἱ Ἰουδαῖοι ταῦτα ἔλεγον, καὶ μείζονας ἑαυτοὺς ἀποφαινόμενοι τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὑπολαμβάνοντες, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπελεύσονται πρὸς τὸν Θεὸν εἰς ἀνάπαυσιν αἰώνιον· ὁ δὲ Σωτῆρ εἰς φθορὰν καὶ εἰς θάνατον, ἑαυτὸν διαχειρισάμενος, ὅπου ἑαυτοὺς οὐκ ἐλογίζοντο ἀπελθεῖν. Καὶ αὐταῖς λέξεσι φησὶν, ὅτι ἔροντο λέγειν τὸν Σωτῆρα οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι Ἐγὼ ἑμαυτὸν διαχειρισάμενος εἰς φθορὰν μέλλω πορεύεσθαι, ὅπου ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἔλθειν.

Et tomo XXI, pag. 293.

Πυνθανοίμεθα δ' ἂν τῶν τὰς φύσεις εἰσαγόντων, καὶ εἰς τὸ, *Ὅτι ὁ λόγος ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν*, ἀποδιδόντων κατὰ Ἡρακλέωνα, ὅτι διὰ τοῦτο οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνεπιτήδαιοι, ἦτοι κατ' οὐσίαν, ἢ κατὰ γνώμην· πῶς οἱ ἀνεπιτήδαιοι κατ' οὐσίαν ἤκουσαν παρὰ τοῦ Πατρὸς;

Pag. 308.

Ὁ Ἡρακλέων ὑπολαμβάνει αἰτίαν ἀποδίδοσθαι τοῦ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἀκούειν τὸν Ἰησοῦ λόγον ⁷², μηδὲ γινώσκειν αὐτοῦ τὴν λαλίαν, ἐν τῷ, *Ἔμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ· αὐταῖς γοῦν λέξεσι φησὶ· Διατί οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν;* ἢ ὅτι ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ; ἀπὸ τοῦ, *ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ διαβόλου φανερωῶν* ⁷³ αὐτοῖς λοιπὸν τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ προελέγξας αὐτοὺς, ὅτι οὕτε τοῦ Ἀβραάμ εἰσι τέκνα, οὐ γὰρ ἂν ἐμίσουν αὐτόν· οὐδὲ τοῦ Θεοῦ, διὸ οὐκ ἠγάπων αὐτόν. Καὶ εἰ μὲν τὸ, *Ἔμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ*, ἐξεδέχετο, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω διηγησάμεθα, καὶ ἔλεγε, «*Διὰ τὸ ἔτι ὑμᾶς εἶναι ἐκ τοῦ διαβόλου, οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν*, » καὶ παρεδεξάμεθα αὐτοῦ τὴν διήγησιν· νυνὶ δὲ δῆλός ἐστιν ὁμοουσίους τινὰς τῷ διαβόλῳ λέγων ἀνθρώπους, ἑτέρας, ὡς οἴονται οἱ ἀπ' αὐτοῦ, οὐσίας τυγχάνοντι, παρ' οὓς καλοῦσι ψυχικοὺς ἢ πνευματικούς.

Pag. 312.

Εἰς ταῦτα ὁ Ἡρακλέων φησὶ· *Πρὸς οὓς ὁ λόγος, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ διαβόλου ἦσαν*· ὡς ἑτέρας οὐσης τῆς τοῦ διαβόλου οὐσίας παρὰ τὴν τῶν ἀγίων λογικὴν ⁷⁴ οὐσίαν.

⁶⁹ Joan. viii, 21. ⁷⁰ Sic Bodl. ⁷¹ Sic Bodl. ⁷² Joan. viii, 22. ⁷³ Ibid., 37. ⁷⁴ Sic Bold. ⁷⁵ Joan. viii, 44. ⁷⁶ Sic Bodl. ⁷⁷ Sic Bodl.

A potestis venire ⁶⁸, inquit: *Quomodo qui in ignorantia, et in infidelitate sunt, et in peccatis, incorruptibiles fieri possunt?* neque hac in re sibi ipsi consentiens. Nam si in ignorantia, et in incredulitate, et in peccatis existentes, fieri non possunt incorruptibiles; quomodo apostoli, qui aliquando fuere in ignorantia, et incredulitate, et in peccatis, facti sunt incorruptibiles? Proinde possunt, qui in incredulitate, et in ignorantia, et in peccatis sunt, fieri incorruptibiles, si immutentur; atqui fieri potest, ut immutentur.

Heracleon proinde quasi hoc dictum fuerit simplicius: *Nunquid interfectorus est seipsum* ⁷¹, ait, quod maligne cogitantes Judæi hæc loquerentur, seipsos etiam ostendentes ipso Salvatore majores, et existimantes se quidem profecturos ad Deum in requiem sempiternam; Servatorem autem ad corruptionem, et ad mortem, vi sibi ipsi illata, quo seipsos non existimabant profecturos. Et iisdem verbis inquit, Judæos existimare Servatorem dicere: *Ego mihi ipsi vi allata, ad corruptionem profecturus sum, quo vos non potestis venire.*

Interrogentur a nobis, qui naturas introducunt, quique in hoc contextu: *Sermo meus non locum habet in vobis* ⁷², juxta Heracleonem explicant, idcirco locum non habere, quia sunt natura, vel animo inhabiles. Quomodo inhabiles natura a C Patre audierunt?

Heracleon suspicatur causam reddi, cur ipsi audire non possint Jesu sermonem, neque illius dicta cognoscere, per illud: *Vos ex patre diabolo estis* ⁷³, istisque verbis ait: *Quare autem non potestis audire sermonem meum? an quoniam ex patre diabolo estis, pro eo quod est, ex essentia diaboli? manifestans de cætero naturam* **375** *ipsorum, cum prædixisset ipsos neque Abraham esse filios, haud enim odio prosequerentur illum; neque Dei, ex quo non diligebant illum. Cæterum si illud: Vos ex patre diabolo estis, exposuisset, ut in superioribus exposuimus nos, et dixisset, « Quia adhuc ex diabolo estis, non potestis audire sermonem meum; » admississemus etiam illius enarrationem: nunc autem D aperte dicit quosdam homines esse ejusdem substantiæ cum diabolo, qui alterius est substantiæ, ut existimant illius etiam sectatores, ab his, quos vocant animales vel spirituales.*

In hæc inquit Heracleon: *Hi ad quos est sermo, ex substantia diaboli erant; perinde quasi diaboli substantia diversa sit ab essentia sanctorum rationis compote.*

Pag. 314.

Heracleon in hoc dictum, *Desideria patris vestri A* *multis facere* ⁷⁶, disputat dicens, diabolum non habere voluntatem, sed desideria. Cujus dicti absurditas apparet ex se, dum omnibus in confesso est illum mala velle. Colliges etiam tu ipse (etiamsi in presentia non sit nobis ad manus, quod in medium adducamus), an alicubi in Scriptura positum sit vocabulum *velle*, de diabolo. Inquit etiam post hæc Heracleon, hæc dicta fuisse, non ad terrenos, natura existentes diaboli filios, sed ad eos qui sunt animales, factos diaboli filios positione: ex quibus possunt quidam natura et positione filii Dei esse. Inquit præterea, hos fieri diaboli filios, eo quod dilexerint, faciantque diaboli desideria, cum natura hujusmodi non sint. Disputat enim, vocabulum *filiorum* trifariam intelligi debere: primum natura, alterum voluntate, tertium dignitate. Natura, inquit, illud est, quod genitum est a quodam genito, quod etiam proprie filius vocatur; voluntate vero, cum quis voluntatem faciens alicujus, animi sui iudicio filius, ejus facit voluntatem, vocatur; postremo dignitate, juxta quod dicuntur quidam gehennæ filii, et tenebrarum, et iniquitatis, et serpentum, et viperarum progenies. Non enim generant hæc, inquit, talia quædam sua ipsorum natura, cum potius corrumpant, consumantque eos qui in ipsa inciderint; sed quoniam effecerint illorum opera, eorum filii vocantur.

Et tomo XXIV, pag. 320

Nos quidem hoc dictum: *In veritate non stetit* ⁷⁸, C intelligimus, non tanquam ostendentes naturam talem, neque docentes fieri non posse ut ipse steterit in veritate. Heracleon vero in illa inquit hoc: *Natura ipsius ex veritate non est, sed ex eo quod contrarium est veritati; nimirum ex errore et ignorantia. Quocirca, inquit, neque stare in veritate potuit, neque veritatem in seipso habere potest; ex natura sua proprium habens mendacium, naturaliter nunquam valens dicere veritatem. Dicit autem, quod non solum ipse mendax est, 376 verum etiam pater ipsius, peculiariter exponens pater ipsius de natura ipsius; quandoquidem ex errore et falsitate consistit.*

Sub finem tomi XXVI.

Heracleon in illud: *Est qui quærit, et judicat* ⁸⁰, D non ad Patrem refert, siquidem ait: *Qui quærit et judicat est is, qui me vindicat, minister ad hoc ordinatus, qui non temere gladium portat, vindex regis. Moyses autem est hic, quemadmodum superius dixit illis (Jesus) dicens, In quem vos speravistis* ⁸¹. Postea subjungit: *Qui judicat et punit est Moyses, hoc est, ipse legislator. Postea dubium contra seipsum movet Heracleon, dicens: Quomodo igitur dicit omne iudicium sibi traditum fuisse? Et existi-*

'Ο Ἡρακλέων εἰς τὸ, τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ἡμῶν θέλετε ποιεῖν, διαστέλλεται λέγων, τὸν διάβολον μὴ ἔχειν θέλημα, ἀλλ' ἐπιθυμίας. Καὶ ἐμφαίνεται αὐτόθεν τὸ ἀδιανόητον ⁷⁷ λόγου, θέλειν γὰρ τὰ πονηρὰ πᾶς ἂν τις ὁμολογήσαι ἐκείνον. Συνάξεις δὲ καὶ αὐτῆς (εἰ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν προχείρῳ οὐκ ἔχομεν παραθέσθαι), εἴ που ἐν τῇ Γραφῇ τὸ θέλειν ἐπὶ τοῦ διαβόλου τέτακται. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Ἡρακλέων, ὡς ἄρα ταῦτα εἴρηται, οὐ πρὸς τοὺς φύσει τοῦ διαβόλου υἱοὺς, τοὺς χοϊκοὺς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ψυχικοὺς, θέσει υἱοὺς διαβόλου γενομένους· ἀφ' ὧν τῇ φύσει δύνανται τινες καὶ θέσει υἱοὶ θεοῦ χρηματίσαι. Καὶ φησὶ γε, ὅτι παρὰ τῷ ἡγαπημέναι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ διαβόλου καὶ ποιεῖν, τέκνα οὗτοι τοῦ διαβόλου γίνονται, οὐ φύσει τοιοῦτοι βῆντες. Καὶ διαστέλλεται ὡς ἄρα τριχῶς δεῖ ἀκούειν τῆς κατὰ τέκνα ὀνομασίας. Πρῶτον φύσει, δεύτερον γνώμη, τρίτον ἀξία. Καὶ φύσει μὲν, φησὶ, ἐστὶ τὸ γεννηθὲν ὑπὸ τινος γεννητοῦ, ὃ καὶ κυρίως τέκνον καλεῖται· γνώμη δὲ, ὅτε τὸ θέλημά τις πιδῶν τινὸς διὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, τέκνον ἐκείνου, οὐ ποιεῖ τὸ θέλημα, καλεῖται· ἀξία δὲ, καθ' ἃ λέγεται τινες γεννῆς τέκνα, καὶ σκότους, καὶ ἀνομίας, καὶ ὀφείων, καὶ ἐχιδνῶν γεννήματα· Οὐ γὰρ γεννᾷ, φησὶ, ταῦτά τινα τῇ ἑαυτῶν φύσει· φθοροποιὰ γὰρ, καὶ ἀναλίσκοντα τοὺς ἐμβληθέντας εἰς αὐτά· ἀλλ' ἐπεὶ ἐπραξάν τὰ ἐκείνων ἔργα, τέκνα αὐτῶν εἴρηται.

Ἡμεῖς μὲν οὖν τοῦ, Ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἔστηκεν, ἀκούομεν, οὐχ ὡς φύσιν τοιαύτην ἐμφαίνοντες ⁷⁹, οὔτε τὸ ἀδύνατον περὶ τοῦ ἐστηκέναι αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ παριστάντες· ὃ δὲ Ἡρακλέων εἰς ταῦτα φησὶ τὸ· Οὐ γὰρ ἐκ τῆς ἀληθείας ἡ φύσις ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πλάνης καὶ ἀγνοίας. Διδῶ, φησὶν, οὔτε στήναι ἐν ἀληθείᾳ, οὔτε σχεῖν ἐν αὐτῷ ἀλήθειαν δύναται, ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσεως ἴδιον ἔχων τὸ ψεῦδος, φυσικῶς μὴ δυνάμενός ποτε ἀλήθειαν εἰπεῖν. Λέγει δὲ, ὅτι οὐ μόνος αὐτὸς ψεύστης ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἰδίως, πατὴρ αὐτοῦ, ἐκλαμβάνων τὴν φύσιν αὐτοῦ· ἐπεὶ περ ἐκ πλάνης καὶ ψεύσματος συνέστη.

⁷⁶ Joan. viii, 44. ⁷⁷ Sic Bodl. ⁷⁸ Joan. iv, 44. ⁷⁹ Sic Bodl. 2282. ⁸⁰ Joan. viii, 50. ⁸¹ Sic Bodl. 2282. ⁸² Joan. v, 45.

γει τὴν κρίσιν πᾶσαν παραδεδόσθαι αὐτῷ; καὶ νομίζων λύειν τὴν ἀνθυποφορὰν, ταῦτά φησι· Καλῶς λέγει, ὁ γὰρ κριτῆς ⁸³, ὡς ὑπηρέτης, τὸ θέλημα τούτου ποιῶν κρίνει, ὡς περ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων φαίνεται γινόμενον. Πῶς δὲ ἄλλω τινὶ ἀνατίθῃσι τὴν κρίσιν, ὡς ὑποδεεστέριω τοῦ Σωτῆρος, καθ' ὃ νομίζει, τῷ δημιουργῷ, οὐδ' οὕτω ἀποδείξασθαι δύναται, σαφῶς γεγραμμένου τοῦ· Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ. Καὶ τοῦ· Ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ κρίσιν ποιῆν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν.

⁸³ Sic Bodl. ⁸⁴ Joan. v, 22. ⁸⁵ Ibid. 27.

mans se solvere objectionem, hæc inquit : Pulchredicit; nam judex, tanquam minister, voluntatem Christi faciens judicat, quemadmodum apparet etiam in hominibus evenire. Quomodo vero alii tanquam inferiori Servatore (nempe, ut ipse putat, Demiurgo et mundi fabricatori), judicium tribuat, neque ostendere potest, cum aperte sit scriptum : Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio ⁸⁴. Et illud : Potestatem dedit ipsi judicium faciendi, quoniam Filius hominis est ⁸⁵.

PRÆFATIONES,

PROLEGOMENA, NOTÆ ET OBSERVATIONES

EBORUM OMNIUM

QUI NOVAS IRENÆI EDITIONES AUT PUBLICAVERUNT AUT ILLUSTRARUNT.

DESIDERII ERASMI

EPISTOLA NUNCUPATORIA

In qua quid in edendis Irenæi libris præstiterit explicat.

I Reverendissimo in Christo Patri ac domino D. BERNARDO, episcopo Tridentino, Desiderius ERASMUS, Roterodamus, S. D.

En tuis, ornatissime præsul, auspiciis in lucem producimus magnum illum Ecclesiæ propugnatoriam, ac pro sui nominis augurio pacis ecclesiasticæ vindicem Irenæum. Nam εἰρήνη Græcis pacem sonat, et in Evangelio Dominus beatos pronuntiat εἰρηνοποιούς, id est *pacificos*, quoniam, inquit, filii Dei vocabuntur. Deus enim non est dissensionis auctor, sed pacis, qui per Filium suum pacificavit ea, quæ in cœlis et quæ in terris. Contra, qui dissidiis orbem concutiunt, parentem suum referunt, qui primus sevit discordiam inter Deum et hominem, ac salutiferam evangelicæ doctrinæ segetem vitiavit, clam inspersis zizaniis: nocturnum opus aptumque principi tenebrarum. Utinam et in his Ecclesiæ tumultibus, quibus nec in annalibus legimus unquam exortos vel graviores, vel latius divagatos, quanquam latissime sparserat Arianorum hæresis, exoriantur aliquot Irenæi, qui spiritu evangelico mundum redigant in concordiam. Nam libri qui nunc utrinque provolant, ejusmodi ferme sunt, ut citius novum excitent incendium, quam vetus restinguant. Verum hoc per Christianos principes faciet Dominus, postquam nobis ad meliora conversis ex irato cœperit esse propitius. Ad Irenæum meum redeo. Cur enim non meum appellem, quem pene sepultum, absterso quantum licuit situ, luci restituimus, indignum profecto qui perpetua oblivione obsolesceret. Spirant enim illius scripta priscum illum Evangelii vigorem, ac phrasis arguit pectus martyrio paratum. Habent enim martyres suam quandam dictionem, seriam fortem ac ma-

B sculam. Fuit vicinus apostolorum temporibus, cum adhuc martyrum triumphis floreret Ecclesia. Nam puer audivit Polycarpum in Asia: Polycarpus autem Joannis evangelistæ fuit discipulus, a quo et episcopus Smyrnæis datus, notus et aliis apostolis discipulisque, qui viderant et audierant Dominum, ex quorum relatione multa solitus est commemorare, quæ litteris prodita non sunt. Hujus viri de Christo deque Christi discipulis sermones Irenæus puer avidissimis imbibit auribus, ac penitus inscripsit cordi suo; sic ut senex etiam horum omnium vividam ac præsentem retineret memoriam, quemadmodum ipse multis verbis testatur in his quæ scripsit ad Florinum. Referuntur autem ecclesiasticæ Historiæ libro quinto, capite vigesimo. Manebant eo sæculo veterum Ecclesiæ charismatum manifesta vestigia, quandoquidem ipse libro quinto refert se multos audisse fratres in Ecclesia, quibus esset donum prophetiæ, qui Dei mysteria enarrant, qui linguis omnibus loquerentur, qui secreta hominum proferrent, non ad ostentationem, sed ad utilitatem. Et alibi docet fuisse qui, invocato Jesu nomine, morbos ac dæmones profligarent. Habes Irenæi commendationem ab antiquitate. Accipe nunc pietatis et integritatis testimonia, quæ quidem hoc sunt speciosiora, quod eo sæculo promerenti contigerunt, quo laus hæc fere suppliciis ac mortibus erat emenda. Nunc delicata res est Christiani nominis professio, cum nec facultatibus, nec corporibus ullum a persecutore periculum est. Irenæus igitur, presbyter Ecclesiæ Lugdunensis, ad componendum Ecclesiæ dissidium Romam mittitur, ubi tum præsidebat Eleutherus: mittitur autem martyrum epistolis magnifice commendatus, et quod